3 1761 06185109 3

SV. 5.

»KNIHY PRO KAŽDÉHO«

LEV SYCHRAVA A JAR. WERSTADT:

ČESKOSLOVENSKÝ ODBOJ

D
539
.5
C8S84
1923
c.1
ROBA

„KNIHY PRO KAŽDÉHO“

ROČNÍK I.

Dosud vyšlo:

Sv. 1.: T. G. Masaryk:
„Politické myšlenky“.

Sv. 2.: Babák Ed.:
„O výživě“.

Sv. 3.: Joachim V.:
„Co má věděti každý občan“.

Sv. 4.: Dittrich A.:
„Slunce, měsíc a hvězdy“.

Sv. 5.: Sychrava a Werstadt:
„Československý odboj“.

ROČNÍK II.

Sv. 1.: T. G. Masaryk:
„Mravní názory“.

Další svazky budou obsahovati:

Sv. 2.: Zachoval Jan:
„Rodinná výchova.“

Sv. 3.: Gruber Jos.:
„Národní hospodářství.“

Sv. 4.: Roček J.:
„Lidová zdravověda.“

Sv. 5.: Žilka Fr.:
„Vývoj světových náboženství.“

Č. 426.

KNIHY PRO KAŽDÉHO.

SBÍRKA SPISŮ POUČNÝCH.

ŘÍDÍ KAREL VELEMÍNSKÝ.

SVAZEK 5.

LEV SYCHRAVA A JAR. WERSTADT:

ČESKOSLOVENSKÝ ODBOJ.

V PRAZE 1923

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ.

LEV SYCHRAVA A JAR. WERSTADT:

ČESKOSLOVENSKÝ ODBOJ.

„KNIH PRO KAŽDÉHO“ SVAZEK 5.

V PRAZE 1923

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ.

Všechna práva vyhrazena.

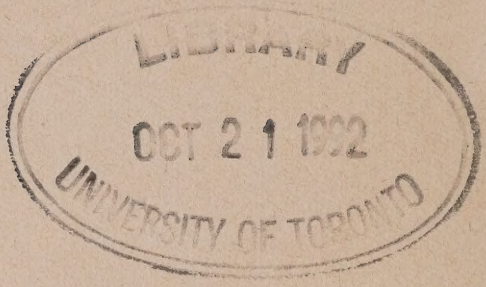

Knihtiskárna Státního nakladatelství v Praze.

I.

EVROPA NA CESTĚ K VELIKÉ VÁLCE A NEZDAR ČESKÝCH SNAH O SAMOSTATNOST V RAKOUSKU.

Kdyby někdo řekl, že válka Rakouska-Uherska se Srbskem vypovězená 28. července 1914 a z ní se vyvinuvší válečný požár evropský a světový byly způsobeny zavražděním rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda rukou mladého srbského vlastence v Sarajevě 28. června téhož roku, chyboval by stejně, jako ten, kdo by mínil, že české povstání proti Habsburkům před třemi sty lety r. 1618 a válka třicetiletá jím rozpoutaná vznikly proto, že byly zavřeny a zbořeny dva protestantské kostely v Hrobech a Broumově. Nyní i tehdy zmíněné události byly toliko bezprostředním podnětem k zahájení zápasu dávno připravovaného a seskupením okolností nevyhnutelného, byly jen zápalnou jiskrou, která padla do spousty výbušných látek nahromaděných dlouhým vývojem předešlých desítiletí.

Třeba si jen uvědomiti dalekosáhlé *výsledky* světové války, abychom pochopili, že také její *příčiny* byly daleké a hluboké. Třeba si jen připomenouti, jakým převratem skončila, co pohřbila nebo oslabila a co stvořila nebo posílila, aby bylo zřejmo, kde byly její kořeny. Můžeme právem říci, že kořeny veliké války národů byly v celém politickém i hospodářském vývoji Evropy za poslední století.

Evropa prodělávala v 19. století ohromnou proměnu. V politickém ohledu tato proměna dála se ve znamení hlavně dvou myšlenek: myšlenky *demo-*

kratické a myšlenky národní, které obě byly odkazem Veliké revoluce francouzské. Ve Francii na konci 18. století odehrál se krvavý a při tom historicky památný děj, který působil jako poučení a příklad pro celou ostatní Evropu. Tam byl povalen středověký pořádek politický a společenský, v němž nad masou bezprávného a poddaného lidu zdvihalo se několik privilegovaných stavů, jediné oprávněných míti jistý podíl na řízení věcí státních, nad nimiž opět jako vrcholek společenské pyramidy stál král, který svrchovanou a neomezenou svou moc odvozoval „z milosti boží".

Revoluce na místě tohoto „starého režimu" vytvářela novou společnost, nový stát, nový národ. Prohlásila t. zv. práva člověka a občana, který přestává býti vydán na milost libovůle vladařské a vládní a prohlásila rovnoprávnost všech občanů před zákonem, odstranivši výsady stavovské. V první řadě byly postiženy ovšem stavy nejvyšší, šlechta a vyšší kněžstvo (hierarchie), které do té doby zaujímaly rozhodující místa ve státě a u dvora a byly pány robotného lidu, který byl povinen místo nich platiti daně a pracovati na jejich statcích. Naproti tomu revoluce vynesla k největší moci t. zv. třetí stav, to jest zámožnější a vzdělané měšťanstvo a dala politická práva i stavu čtvrtému, malému lidu rolnickému, řemeslnému a počínajícímu dělnictvu námezdnému, jehož vliv rostl v pozdějších desetiletích s přibývajícím počtem a vzděláním jeho.

Na občanských právech a svobodách jednotlivcových bylo vybudováno nové právní a svobodomyslné zřízení státní, nazývané konstitucí. Zásadou jeho bylo, že občanstvo samo si dává zákony a samo sobě vládne tím, že volí své zástupce do sněmu zákonodárného, že vláda je odpovědná sněmu a vládne tak dlouho, dokud požívá důvěry občanstva. Tak zákony

i vláda v zemi jsou výrazem lidové vůle a proto zřízení tomu dáno jméno demokracie čili lidovláda. Práva, která v značně omezené míře byla panovníku ponechána, nejsou již pokládána za jeho výsadu nadpřirozeného původu, nýbrž byla naň přenesena dobrovolně z vůle národa na základě smlouvy o vzájemných právech a povinnostech. Revoluce francouzská posléze odstranila monarchii vůbec a zavedla republiku, v níž i nejvyšší hlava státní přestává býti dědičnou a stává se volenou a dočasnou.

Nový řád nastolený Velikou revolucí francouzskou nezvítězil hned a úplně, ani nebyl od počátku důsledným a dokonalým vtělením všech vůdčích zásad revoluce. Po celé 19. století ve všech evropských zemích vedl se tu skrytý a tichý, tu zjevný a bouřlivý zápas o provedení řádů konstitučních a demokratických, které zase postupem doby se prohlubovaly a zdokonalovaly. V samotné Francii po velké revoluci přišly ještě dvě revoluce nové — r. 1830 a 1848 — které znovu odklízely vrátivší se monarchii a úklady svobodě, aniž však zabránily příchodu „druhého císařství“, po jehož pádu r. 1870 teprve nastolena „třetí republika“, jež zůstala již trvalou.

V ostatní Evropě svobodné a demokratické řády ujaly se nejdříve a rozvinuly se nejdokonaleji v národních státech západní Evropy, z nichž zvláště Anglie, stará země politických svobod, dávala v lecčem příklad pevnině. Naproti tomu ve velkých státech střední a východní Evropy, jako v Německu, Rakousku-Uhersku a Rusku, uplatňovaly se poměrně pozdě, hodně pomalu a těžce a jenom v omezené míře, takže teprve světová válka vedla zde k revolučnímu převratu, který tuto část Evropy připodobnil demokratickému západu a Americe.

Jestliže myšlenka demokracie přetvářela v posledním století postupně a vytrvale, ať pokojnou nebo

revoluční cestou vnitřní poměry a řády evropských států, myšlenka národní působila převratně v zevním útvaru a složení Evropy, v jejích poměrech mezinárodních. Také moderní myšlenka národní zrodila se z velké francouzské revoluce jako blíženka idee demokratické. Revoluce stvořila ve Francii nový národ jako svobodnou jednotu rovnoprávných občanů, majících vědomí svých společných zájmů a snah, národ, který je svrchovaným pánem svých vlastních osudů. A podle tohoto příkladu počínají se všude hýbati národové žádostiví vlastního volného života. Revoluce rozšířila a přenesla své zásady svobody a rovnosti individuální čili osobní i na národy a jejich poměr vzájemný a uzákonila v mysli moderního světa právo každého národa na sjednocení a svobodu pod vlastní vládou a svrchovaností. A odtud vychází sjednocovací a osvobozovací úsilí národů rozdělených a potlačených cizovládou.

Národnost a myšlenka národní stává se tak hlavní silou státotvornou i státobornou. Dává život novým státům národním a hrozí okleštěním, ano smrtí oněm starým státům, které drží pohromadě různé národy a země toliko středověkým právem výbojů nebo smluv dynastických. Mění mapu Evropy, překládajíc a posunujíc hranice států tak, aby co nejvíce se sjednotily s hranicemi dělícími od sebe národy a území jejich.

Devatenácté století vidělo proto téměř současně počátkem 70. let sjednocení Německa pod císařským žezlem Hohenzollernů, králů pruských, a sjednocení Italie v národní království s dynastií savojskou, kteréžto nové velké státy národní vstoupily do řady evropských velmocí; mezi nimi zvláště Německo zaujalo záhy místo stejně rozhodující jako nebezpečné. A toto století vidělo také osvobození menších národů a vznik menších národních států na území

říše turecké, která byla vzorem státu zbudovaného na výbojích a udržovaného násilím; tento osvobozovací vývoj počatý v první polovici 19. stol. utvořením Řecka, Rumunska, Srbska, Bulharska a Černé Hory, zprvu malých a polosamostatných, byl dokonán v druhém desítiletí století 20., když pod heslem „Balkán balkánským národům“ tito národové se spojili k vítězné osvobozovací válce proti Cařihradu.

Ve všech státech složených z více národních kmenů a území vyvstala otázka národnostní, která podle okolností projevovala se buď snahou ovládaných a obrozených národů o změnu vnitřní stavby státu ve smyslu autonomie čili samosprávy a ve smyslu federace čili spolku rovnoprávných národů, anebo úsilím vytrhnouti se z dosavadního svazku státního a utvořiti stát vlastní, po případě připojiti se k národnímu státu, v němž šťastnější část národa se již osamostatnila.

Tak mělo svou národnostní otázku především Rakousko-Uhersko, kde byla nejzralejší a nejpalčivější, protože šlo o národy poměrně již vyspělé a uvědomělé, a potom Rusko, kde s výjimkou Polska a Finska vystupovala méně ostře vzhledem k nižšímu stupni národního uvědomění a větší početnosti vládnoucího národa. V obou státech vedl se zápas o rozřešení otázky národnostní, avšak až do světové války bez žádoucího výsledku. Při tom tu i tam stály v popředí otázky, které měly již svou podstatou nejvíce povahu mezinárodní, poněvadž šlo o národy rozdělené v několik útvarů státních: v Rusku otázka polská a v Rakousku-Uhersku jihoslovanská.

Také Německo nebylo státem ryze národním, držíc dosud svou kořist z dělení Polska i z poslední vítězné války proti Francii, při čemž zejména urvané Alsasko

a Lotrinsko bylo zející ranou v poměru francouzsko-německém.

V období mírovém před r. 1914 převládala ve většině potlačovaných národů dobrá vůle a snaha řešiti otázku svého osamostatnění v rámci států, k nimž náleželi, a v kompromisu s těmi, kdo je dosud ovládali. Ale světová válka a revoluce ji provázející vytvořila stav a ovzduší, ve kterém potlačení národové rozhodli se chtíti úplné sjednocení a osvobození ve vlastních nezávislých státech, bez ohledu na hranice starých říší a po případě na troskách jejich.

Myšlenka a cit národní pronikly a ovládly všecky stránky života a všecky obory tvoření národního. Ve velkých státech národních nebo aspoň sloužících určitým národním zájmům bylo pozorovati rostoucí výbojnost a rozpínavost národní a státní moci, snahu rozšířiti okruh jejich vlivu a rozhodování, úsilí silněji uplatniti vlastní zájmy na poli mezinárodním a světovém. Toto hnutí v evropských národech a státech, směřující k rozpětí jejich moci a rozšíření jejich panství, dostalo jméno imperialismus, protože připomínalo světovládné snahy římského imperia (státu) i jeho středověkých dědiců a následovníků. Nemělo však původu jen ve vzrostlém sebevědomí národů ani jen v ctižádostivých plánech panujících dynastií a jejich přisluhovačů, nýbrž mělo ve velké míře základ hospodářský.

Ohromný rozvoj moderní techniky výrobní a dopravní, který vyznačuje 19. století — století páry a elektřiny — má hluboké a dalekosáhlé účinky na veškeren život společenský a státní. Vzniká veliký průmysl všech odvětví, kterému po souši nebo po moři přivážejí se suroviny z končin nejvzdálenějších a rozvíjí se světový obchod, který průmyslové výrobky prodává ve všech dílech světa.

Současně obyvatelstvo čili populace rychle vzrůstá a hledá si živobytí hlavně v nových továrnách, hromadíc se v náhle vzrostlých velkých městech průmyslových a tvoříc novou početnou třídu dělnictva továrního, nebo odchází — když nenalézá již doma obživy — do ciziny a hlavně do zámoří, kde se později odcizuje rodné zemi.

Za takových okolností jde státu o to, aby pro domácí průmysl, vyrábějící nyní daleko nad domácí spotřebu a nejenom pro její ukojení, nýbrž pro zisk, zajistil jednak trhy a odbytiště, jednak výhodná naleziště surovin. A jde mu dále o to, aby pro přebytek svého obyvatelstva nalezl útočiště, kde dojde obživy, aniž by se ztrácel svému státu.

K tomu všemu mají mu sloužiti kolonie čili osady v cizích zemědílech, území to, která může částečně osídliti a hlavně hospodářsky vykořistiti. Proto si v posledních desítiletích 19. stol. evropské státy překotně rozdělují svět, vlastně jen tu část světa, která nebyla dosud ještě zabrána starými mocnostmi koloniálními. Je to hlavně Afrika, která se nyní stává společnou kořistí několika evropských velmocí.

Jeviště politiky velkých evropských států, jejich třecí plochy a příležitost k soupeřství a srážkám se tím neobyčejně rozšířily. Jestliže až dosud v popředí stály otázky mocenských přesunů a mocenské rovnováhy v samotné Evropě, nyní k těmto otázkám přistoupily a namnoze je zatlačily sporné záležitosti africké nebo asijské, jako bylo rozdělení různých t. zv. sfér vlivu, protektorátů a pod. Vývoj kterékoli otázky koloniální nacházel okamžitý odraz v poměru evropských velmocí a zvyšoval napětí mezi nimi.

Důsledkem toho bylo rostoucí zbrojení na zemi a zvláště na moři, neboť velmocem šlo o to, aby své

dosavadní državy nebo nároky na državy nové zajistily si ozbrojenou mocí a aby touto mocí poskytly vůbec ochrany svému světovému hospodářství a obchodu. Na jejich dobrém chodu a rozvoji měly svrchovaný zájem také proto, že kromě vystěhovalectví chtěly se vyvarovati nezaměstnanosti a možným bouřím a otřesům sociálním. Hrozil jimi organisovaný proletariát dělnický, jenž proti soukromovlastnickému a kapitalistickému podnikání vykořisťujícímu jeho sílu pracovní přihlásil se do boje pod prapor socialismu. Socialismus rozšiřoval demokracii politickou v demokracii hospodářskou, čili hlásal nejenom rovnost práv nýbrž i rovnost hospodářských podmínek životních, a tuto rovnost chtěl zajistiti sespolečenštěním prostředků výrobních.

Nový imperialism byl nebezpečný zvláště tam, kde mocná dynastie a sloužící jí militaristický a byrokratický stroj mohly užívati lidských i hmotných sil velkého moderního státu k šíleným pokusům o provedení svých světovládných snů. Tak bylo v Německu. A bylo tím hůře, že nejenom Hohenzollernové, nýbrž i většina národa zpracovávaná propagandou pangermánskou, byla přesvědčena o zvláštním povolání Němců k tomu, aby vládli jiným a vedli svět. Bismarck sjednotil Německo krví a železem a vlivem vojáckého Pruska, které je ovládlo, nová říše hledala v silném meči svou záštitu a záruku svých úspěchů ve světě.

Kromě toho vše, co bylo řečeno o hospodářských a populačních příčinách expanse (rozpínavosti) moderních států a imperialismu velkých evropských národů, platí právě o Německu v nejvyšší míře. Hospodářský jeho rozmach provázený rychlým vzrůstem jeho obyvatelstva přímo ohromoval a tou měrou, jak se německý průmysl a obchod uplatňoval na světovém trhu, rostla i námořní moc Německa

utvořená k jeho ochraně. Německo stávalo se vážným soupeřem Anglie jak ve světovém hospodářství, tak v panství námořním, a zvláště na blízkém východě asijském. A pro jeho sousedy, zvláště malé a slabé, byla armáda i smýšlení Německa ustavičnou hrozbou.

Proto vznikla proti trojspolku německo-rakousko-italskému, v němž Berlín měl hlavní slovo, nejprve aliance rusko-francouzská a potom dohoda obou těchto sousedů Německa na západě a východě s Anglií, jejíž politika snažila se co nejvíce osamotiti (čili isolovati) Německo a učiniti je tak méně nebezpečným. Za války potom rozšířila se tato trojdohoda v celou koalici, v celý spojenecký tábor protiněmecký, do něhož přešla Italie a k němuž připojily se Amerika i Japonsko kromě řady menších států.

Shrneme-li nyní vše, co bylo řečeno o vzdálených příčinách války neboli o vývoji evropských poměrů, vedoucích k ohromné katastrofě válečné, vidíme, že její původ, její zárodky a kořeny nutno hledati v nedokončeném vývoji Evropy k novým řádům svobodomyslným a demokratickým, v nerozřešených národních otázkách a v soupeřství národních a státních imperialismů čili rozpínavých a sobeckých pudů, živených hospodářským soutěžením, při čemž nejosudnější úlohu sehrálo hohenzollernské Německo, vztahující železnou ruku po prvenství v Evropě i ve světě.

Závěr náš potvrzuje jak seskupení bojujících států a národů ve válce světové, tak výsledky této války. Není nahodilé, že nacházíme v jedné frontě tu říše převážně starého pořádku ve vnitřním zřízení státním, s rozhodujícím vlivem dynastickým a nepřátelské k osvobozenským snahám národů — jako Německo, Rakousko-Uhersko, Turecko a Bul-

harsko — a tam státy většinou moderní svým demokratickým ústrojím i nazíráním a svým národním základem — jako Francie, Anglie, Italie a Spojené státy severoamerické, mezi nimiž předrevoluční Rusko bylo ovšem velikou výjimkou.

Z vinníků války všimneme si nyní blíže Rakouska-Uherska. Nejen proto, že světový válečný požár roznítilo, nýbrž hlavně proto, že bylo staletým osudem československého národa.

Demokratická a nacionální vlna, kterou byl nesen politický vývoj Evropy v 19. století, nezastavila se před černožlutými šraňky monarchie habsburské. Narazila na ni poprvé mocně r. 1848, kdy revolučním vystoupením přihlásili se poddaní a národové rakouští o svá práva a svobody občanské i národní. Reakce sice záhy odklidila opět většinu vymožeností revolučních, avšak nemohla již odkliditi z politického života rakouského ony veliké otázky, které postavil rok 1848 a které byly pro říši otázkami existenčními: jak přetvořiti mocnářství až dosud v podstatě středověké v moderní a životaschopný stát lidový a jak ve složeném státě mnohonárodním srovnati práva a potřeby probuzených národů s trváním a prospěchem jeho. Od obnovení života konstitučního s počátku let šedesátých tyto otázky tvoří osu politického života v Rakousku a jsou předmětem vážných starostí a úporných bojů.

Podle toho, jak se stavělo k oběma hlavním hybným silám politického vývoje novodobého, k nacionalismu a k demokracii, dělilo se Rakousko zhruba na 3 tábory. Jeden, představující jaksi úředně staré Rakousko, byl stejně proti myšlence národní jako demokratické, poněvadž v obou spatřoval ohrožení své dosavadní moci, svých výsad a plánů. V tomto kruhu poměrně nečetném, ale nejvýše postaveném, nacházíme na prvním místě dy-

nastii a potom všecky její opory a nástroje: vysokou šlechtu a hierarchii, vojáky z povolání a byrokracii.

Druhý tábor byl sice hotov bojovati pro svobodu a rovnost občanskou, ale stavěl se rozhodně na odpor svobodě a rovnoprávnosti národní, pokud běželo při tom o národy druhé. Do tohoto tábora patřili oba vládnoucí a privilegovaní národové říše, Němci a Maďaři, kteří v důsledku určitých historických událostí a příznivých poměrů — jako na př. české národní katastrofy bělohorské a následující germanisace, podporované německými Habsburky — získali určité převahy a nadvlády nad národy ostatními, zvláště slovanskými. Jim šlo především o to, aby udrželi své nadpráví a panství dosavadní; a poněvadž politickou demokracii nebylo možno smířiti s národní aristokracií, zpronevěřili se demokratickým zásadám a šlapali je oběma nohama zvláště v zákonech o volebním právu, podle nichž jeden Němec nebo Maďar platil na několik Slovanů.

Třetí tábor byl skutečným předbojovníkem za moderní politické ideály: národnost a demokracii a za nové Rakousko na nich vybudované. To byli Slované — především Čechové — a neněmečtí národové vůbec, jejichž vybavení čili emancipace z německé nadvlády a z poručníkování Vídně šlo ruku v ruce se zaváděním moderních řádů demokratických. Demokracie byla přirozeným spojencem jejich národních snah osamostatňovacích, protože odstraňovala výsady panujících národů a kast, které je dosud ovládaly právě dík těmto výsadám.

Rakouští Slované a zvláště Čechové chtějí dát Rakousku ideu, která by byla ve shodě s novodobým vývojem a pokrokem lidstva. Bylo-li dosavadní Rakousko především výtvorem, nástrojem a panstvím dynastie a činitelů ji podporujících a na ní závislých, bylo-li tedy přežitkem středověku, mělo

býti nyní vytvořeno Rakousko národů a demokracie, Rakousko jako dílo svobodných národů a občanů samých. Jsouc co do svého národního složení Evropou v malém, mělo Rakousko dáti Evropě příklad rozřešením své národnostní otázky, to jest přeměnou ve spolek neboli federaci rovných a svéprávných národů. Takový byl smysl Palackého „Idey státu Rakouského“ — jak nazval svůj největší spis politický.

Spravedlivé a poctivé úsilí těchto ideálních budovatelů nového Rakouska bylo marné. Naráželo na nepřekonatelný odpor nejen držitelů starého Rakouska: dvora a šlechtické, vojenské a úřednické kasty jemu sloužící, nýbrž i dvou rakouských národů, Němců a Maďarů, kteří se dohodli se dvorem, aby zachránili a upevnili své nadpráví a panství. Za to spojili své osudy se starým režimem v Rakousku, který vyšel vstříc jejich národním nárokům, a stáli s ním v jedné řadě proti národním tužbám ostatních rakouských národů i proti demokracii, v níž tyto tužby měly nejsilnější oporu.

V tom je význam nastolení t. zv. dualismu r. 1867, to jest rozdělení monarchie ve dva státy: Rakousko (nazvané úředně takto teprve za války r. 1915), v němž měla býti zajištěna převaha Němcům, a Uhersko, kde národové vydáni na pospas nadvládě maďarské. Dualismus nadto trvale roztrhl československý národ do dvou státních útvarů, při čemž slabší větev slovenská byla ohrožena smrtelně surovou maďarisací. Čechové odpověděli na tento zločin proti národům slovanským a románským a proti budoucnosti Rakouska samotného tím, že zahájili památný zápas za provedení českého práva státního, to jest za obnovení českého státu, složeného ze zemí koruny svatováclavské v rámci monarchie rakousko-uherské; avšak zápas, ač se

r. 1871 zdálo, že jest již blízek aspoň částečného úspěchu, skončil nezdarem, jehož hlavní příčiny třeba hledati v odporu nejenom Pešti a Němců rakouských, nýbrž i Berlína, vítěze nad Francií, jehož vliv od té doby nepřestal zasahovati osudně do věcí rakouských. Dualismus zůstal až do konce základem habsburské monarchie, aby se na konec stal jejím hrobařem.

Dynastie (panovnický rod) žila při tom svým středověkým tradicím. Jejím cílem bylo udržet, ba rozšířit své panství nad národy a zeměmi a povznést moc a lesk svého rodu, který ve skutečnosti propadal žalostnému úpadku vnitřnímu. Imperialistické snahy jiných států ji v tom utvrzovaly. Měla i moc k tomu, aby sledovala své ctižádostivé plány. Rozháranost vnitřních poměrů monarchie, vzájemné soupeřství a boje národů a zvláště nikterak nezištná podpora německá a maďarská umožňovaly jí hráti rozhodující úlohu v politickém životě říše.

Uvnitř vládl zakrytý absolutismus, špatně maskovaný ústavou, která ponechávala císaři možnost kdykoli poslati neposlušný parlament domů a vyříditi nejnaléhavější záležitosti pouhým nařízením. V zahraniční politice a v armádě měl císař hlas jediné směrodatný.

Vnější politika rakouská stavěla se proto vždy proti snahám národů o sjednocení a samostatnost. Sjednocení Německa stejně jako sjednocení Italie stalo se proti vůli Rakouska a po jeho vojenské porážce r. 1859 a 1866. Když Rakousko bylo vytlačeno ze spolku německého Pruskem a když ztratilo poslední své državy v Italii, obrátilo své výbojné snahy na jihovýchod k poloostrovu balkánskému, kde hledalo odškodnění.

Vlivem Maďarů, kteří jedinou oporu svého postavení nacházeli v Německu, smířili se Habsburkové

s Hohenzollerny a Rakousko uzavřelo spolek s Německem, které podporovalo Rakousko v jeho balkánských plánech, protože v něm spatřovalo vhodný most pro svůj pochod na východ.

Naproti tomu postavilo se zde Rakousko do cesty osvobozovacím snahám národů balkánských, zvláště srbského a střetlo se s politikou Ruska, které bylo vždy protektorem těchto pravoslavných národů v jejich bojích s Tureckem a přispělo nejvíce k jejich osvobození. Rakousko-Uhersko zprvu obsazením a po 30 letech r. 1908 připojením čili aneksí Bosny a Hercegoviny stalo se hlavním nepřítelem a překážkou národního sjednocení a osvobození Jihoslovanů, jejichž velká část žila již před tím v podřízeném postavení v obou polovinách říše; výsledek světové války ukázal, že i tentokrát Habsburkové a Rakousko marně se vzpírali nezadržitelnému pochodu dějin, nesených myšlenkou národní. Nezahubili jí, avšak zahubili sebe.

V Čechách přes všecka zklamání a nezdary nepřestávalo se věřit v možnost obrody Rakouska šťastným rozřešením otázky národní. Hlavní oporou této víry bylo, že zájem dynastie i zájem slovanských národů je totožný, že oběma musí záležeti na zachování říše uvnitř ke všem národům spravedlivé a na venek nezávislé, jež se zdála býti nejvážněji ohrožena sousedstvím velkého Německa. Zůstávaloť mimo hranice národního státu německého 10 milionů Němců rakouských a počítalo se se snahami připojiti německé části habsburské říše a tím dokonati německé sjednocení. Proti tomuto útoku na existenci měli Rakousko chrániti uspokojení národové slovanští a zvláště Čechové, kteří v tom případu byli nad jiné národně ohroženi, neboť velké části jejich historické vlasti Němci osídlené — ne-li jejich území celé — byly by odtrženy a připojeny k Prusku.

Avšak důvěra v politický rozum, hrdost a čest Habsburků byla bláhová. Pokládali za lepší záchranu před velkoněmeckým nebezpečím vrhnouti se do náruče Berlína, státi se jeho přívěskem a ze své říše učiniti kolonii německého císařství.

Ačkoli Palacký již r. 1872, když psal svou politickou závěť, pouštěl po provedeném dualismu poslední naději v zachování Rakouska a přestával věřiti v jeho oprávnění, přece taková naděje a víra byla i nadále vůdčí myšlenkou české politiky. Zdálo se, že každé české pokolení a každý český politik musí školu rakouské zkušenosti prodělati znovu a na vlastní pěst.

Rakouské stanovisko české politiky, to jest: její snaha řešiti českou otázku v rámci monarchie a dojíti uspokojení českých národních tužeb v souhlase s celkovými zájmy říše, mělo ovšem své závažné příčiny. Byla to předně vnitrorakouská povaha české otázky čili skutečnost, že československý národ byl úplně uzavřen v hranicích Rakousko-Uherska na rozdíl od Poláků, Jihoslovanů nebo Rumunů, kteří tvořili součást několika států, nebo měli již svůj částečný stát národní. Proto Čechové nemohli tak jako jiní hleděti přes hranice a očekávati odtamtud pomoci svých soukmenovců.

Národ československý mohl získati samostatnosti jen dvojí cestou: buď v rámci rakousko-uherské říše proměněné ve spolek národních států nebo na jejích troskách. V prvém případě mohla to býti samostatnost jen částečná, ve druhém úplná. Avšak tato druhá možnost byla podmíněna úplným rozbitím Rakouska, úplnou katastrofou jeho, v niž se nechtělo českému člověku věřiti a jíž si ani nepřál z několika příčin.

Katastrofa Rakouska byla spojena s vyhlídkou strašné války, jíž se vzpíralo lidské a mírumilovné

cítění českých i evropských lidí, a hlavně v katastrofě takové spatřovali Čechové přímo národní nebezpečí, neboť hleděli přes hranice spíše s obavou než s nadějí, s obavou před aneksí českých zemí Pruskem. Tento strach — snad zbytečný nebo aspoň přehnaný — hnal je spíše do náručí Vídně.

Rozbíti a rozděliti Rakousko nepřály si však ani velké evropské mocnosti. Německo, které Evropa pokládala za hlavní nebezpečí hrozící Rakousku, nemyslilo — zdá se — na aneksi rakouských zemí, nebo lépe řečeno, provádělo aneksi v jiné formě, méně nápadné, ale neméně nebezpečné, jak bylo zjevno zejména za války: neanektovalo územně částí Rakouska, nýbrž politicky, hospodářsky a vojensky anektovalo Rakousko celé, čili stavělo je cele do služeb pangermánského plánu Střední Evropy a panství od Hamburku do Bagdadu.

Západní dohodové státy — zvláště Francie, ale stejně i Anglie — nepřály si rozdělení Rakouska (jehož národnostní otázky byly jim ostatně málo jasny) proto, že je považovaly za nezbytného činitele evropské rovnováhy, za jakého prohlašovaly dlouho i Turecko proti osvobozovacím snahám balkánských národů. Dělení Rakouska-Uherska neobešlo by se bez těžkých konfliktů a Francie i Anglie bály se pro ten případ především, aby se příliš nezvětšilo a nezesílilo Německo, beztak již mocné a nebezpečné; Anglie nepřála též rozšíření ruské moci do středu Evropy.

Největší překážkou českého osamostatnění, jak úplného ve vlastním nezávislém státě, tak i částečného v rámci habsburské monarchie, bylo přemocné Německo v sousedství Čech. V jeho stínu krčily se politické naděje české stále skromněji, zatím co sebevědomí a útočnost českých a rakouských Němců rostla rok od roku. Německo mělo —

již pouhou svou existencí — velký a pro Slovany osudný vliv na vnitřní poměry Rakouska; o přímém zasahování německého spojence v tom směru přinese budoucí historik jistě mnoho významných dokladů. Tak si vysvětlíme, že v nezdařeném česko-německém vyrovnávání, jež stálo v popředí české a rakouské politiky v posledních letech předválečných, byli to Němci, kteří měli býti uspokojeni a kteří si toto uspokojení vymáhali tím, že zastavili činnost českého sněmu za blahovůle vídeňské vlády, zavádějící absolutismus v Čechách. Čechové se chabě bránili a ustupovali.

Proto teprve válečná srážka dohody a spojenců s Německem a vyhlídka na jeho porážku mohla stvořiti podmínky pro osvobození národa a zemí československých a to buď částečné v rámci Rakouska, nebo úplné mimo rámec jeho. Záleželo na tom, zda Rakousko v takovém případě bude s to, aby se odpoutalo od Německa — jak se o to marně snažila česká politika před válkou, doporučující mu ústy Kramářovými sblížiti se s Ruskem — a zda provede důsledky tohoto kroku také v politice vnitřní, anebo zdali zůstane v železném objetí Německa až do konce a bude s ním sdíleti jeho osud. Jak uvidíme z historie zvláštního čili separátního míru spojenců s Rakouskem, vývoj věcí za války šel tímto druhým směrem.

Nadmíru silně působil pro rakouský směr české politiky též hospodářský vývoj českých zemí a vývoj novodobého státu vůbec. Druhá polovice a zejména konec 19. století přinesl silnou industrialisaci, to jest velký rozvoj průmyslu v zemích českých, který byl odkázán na vývoz a měl potřebí jak většího odbytového území mimo úzké české hranice, tak výhodného přístupu k moři. Tyto podmínky nacházely české země v Rakousku, jehož nejprůmyslnější částí

byly. Proto také potřebu podunajské monarchie jako velkého hospodářského obvodu zdůrazňovali politikové buržoasie v zájmu průmyslu a obchodu i někteří politikové socialističtí v zájmu dělnictva, jeho práce a výživy.

Moderní stát vůbec na rozdíl od staršího státu policejního nebo právního, omezujícího své působení téměř jen na ochranu osoby a majetku svých příslušníků a udržování pořádku veřejného, přijal na sebe s rozvojem moderní společnosti, jejích potřeb a snah četné a významné úkoly správní, hospodářské, sociální a kulturní a zasahoval čím dále, tím hlouběji do života svého občanstva. Také rakouský stát prodělával tento vývoj a připoutával své národy novými svazky velkých i drobných zájmů. Odtud též rostoucí závislost československého národa na státním stroji rakouském a uherském. Důsledkem toho všeho byla přibývající centralisace zákonodárství a správy ve vídeňském parlamentu a ministerstvu a pokračující úpadek českého sněmování domácího a české autonomie zemské.

Z naznačených mnoha příčin byla v Čechách většinou českých politikův a stran, na prvním místě dr. Kramářem a jeho stranou hlásána a prováděna v posledních letech před válkou t. zv. politika positivní; jejím heslem bylo nabývati vlivu a moci ve státní správě rakouské a užíti jich k českému prospěchu, dobývati větších i malých vymožeností hospodářských a kulturních, a tím posilovati národ. Zásadní požadavek změny centralistické ústavy rakouské ve smyslu federativním a zápas o uplatnění českého státního práva v říši byl naproti tomu odstavován a odkládán na dobu prý příznivější.

Politika tato vycházela z předpokladu, že Rakousko-Uhersko je na dohlednou dobu nezměnitelnou historickou skutečností, a byla přesvědčena, že ne-

jenom není českým zájmem Rakousko oslabovati nebo dokonce bořiti, nýbrž že český národ naopak potřebuje Rakouska silného a ovšem spravedlivého, kterážto výhrada však zůstávala stále jen zbožným přáním. Na toto stanovisko postavila se krátce před válkou výslovně a otevřeně i československá sociální demokracie.

Slováci v Uhrách vedli tehdy zoufalou obranu svých nejzákladnějších národních práv proti bezohlednému útisku Maďarů, kteří nechtěli znáti Slováků, Rumunů, Rusínů a pod., nýbrž jen Uhry. Mluviti proti dualismu bylo v Uhrách velezradou. Slováci počítali se svým příslušenstvím ke koruně sv. Štěpána jako s nezvratitelným faktem a československou jednotu podobně jako Čechové téměř veskrze chápali jen ve smyslu kulturním.

Přese všecky síly a okolnosti, které se zdály vésti, ba přímo nutiti československý národ, aby se smířil s rakousko-uherskou skutečností, nevyhasly zvláště v Čechách hluboký odpor a nenávist k Vídni živené dějinami i zkušenostmi a živá touha po samostatnosti v obnoveném národním státě. Bylo to přirozené u národa vzdělaného a pokročilého, který naproti svým politickým nezdarům mohl postaviti skvělé úspěchy na všech polích lidské myšlenky a práce.

A z vývoje věcí, který — jak bylo ukázáno — zdál se odkazovati Čechy stále více na Rakousko, bylo možno čerpati také naučení opačná. Čím více vsahoval rakouský stát do života národního i soukromého, čím více peněz odvážel na daních z českých zemí, aby z nich potom skoupě a macešsky odměřoval na české potřeby, tím jasněji český člověk poznával, že žije ve státě cizím a co by znamenalo míti svůj stát vlastní. Kromě toho ukázalo se záhy, že selhaly naděje kladené v ozdravění vídeňského parlamentu

a politického života v Rakousku všeobecným hlasovacím právem, že národní spory a zápasy neochably, nýbrž se spíše stupňovaly a že bez jejich rozřešení od základu nelze mysliti na plodnou práci sociálně reformní, na kterou čekaly široké masy lidové.

V souhlase s těmito skutečnostmi druhý, radikální směr české politiky, představující však nevelkou menšinu, dokazoval, že nestačí míti ministry ve vládě, když celý stroj státní, jejž spoluřídí a obsluhují, byl zdělán na potlačení neněmeckých národů, že je třeba postaviti do popředí požadavek ústavní přestavby říše ve smyslu federalismu a českého státního práva a že program českého státu je v souhlase s celým dějinným vývojem směřujícím k tvoření nových států národních.

Heslem tohoto radikalismu, jejž nejdůsledněji zastávala malá strana státoprávně pokroková, bylo: „Český stát buď v Rakousku nebo bez Rakouska". V jeho táboře přibývalo těch, kteří věřili toliko „bez Rakouska". Nebáli se tolik Německa, vidouce silnou mocenskou skupinu, která se tvořila proti němu. Rozdělení evropského Turecka po vítězné válce balkánských národů bylo jim důkazem, že evropská mapa není nezměnitelná i doufali, že po nemocném muži na Bosporu dojde na nemocného muže na Dunaji. Počítali s možností válečné katastrofy a dva měsíce před jejím výbuchem snažili se obrátiti k české otázce pozornost dohody, v jejíž pomoc doufali. Chod dějin dal jim v mnohém za pravdu.

Přehlédneme-li nyní znovu vývoj Rakouska a české otázky do r. 1914, přisvědčíme především německo-rakouskému historikovi (prof. Jos. Redlichovi), který správně vytkl, že až do konce otázka rakouská byla Habsburkům a oběma panujícím národům, Němcům a Maďarům, toliko otázkou moci

a že proto mocí spojených nepřátel byla vyřízena. Narážejíce na onu tvrdou moc držitelů a pánů starého Rakouska, zmnohonásobenou spojenectvím s císařským Německem, české snahy o samostatnost potkávaly se s naprostým nezdarem. V posledních letech před válkou světovou vyhlídky na samostatnost českou jevily se většině národa beznadějnější než kdykoli před tím a myšlenka českého státu, hájená důsledně jen malou menšinou, byla v úpadku.

Světová válka, která zastihla takto náš národ ve zřejmém poklesu politickém, přinesla spolu s nesmírným utrpením, útiskem a nebezpečím národním i hluboký přerod a převrat v politickém myšlení a snažení československém. Z jejího chaosu vynořila se opět našemu národu myšlenka na samostatnost ve vlastním národním státě — jako vůdčí hvězda, za kterou šel v zápas, plný utrpení a obětí i velikosti a slávy.

II.

V POČÁTCÍCH VÁLKY: NAŠE NADĚJE V RUSKO A PERSEKUCE DOMA; PRVNÍ PROJEVY ODBOJE ZA HRANICEMI. (Do jara 1915.)

Sarajevská vražda dědice habsburského trůnu, která se zrodila v hlavách původců jako důsledek dlouholetého nepřátelství Vídně k spravedlivým národním tužbám jihoslovanským, byla vhodnou záminkou rozhodujícím kruhům rakousko-uherským, aby za souhlasu Berlína vedly rozhodnou ránu proti nepohodlnému Srbsku, jehož politiku činily mravně odpovědnou za výstřel Princípův. Proto ačkoli vláda bělehradská s neslýchaným sebezapřením odpověděla na ponižující ultimatum Berchtoldovo velmi smiřlivě, chtějíc na naléhání Ruska

a trojdohody zabrániti válce, Rakousko-Uhersko prohlásilo odpověď za nedostatečnou a válku vyhlásilo (28. července). Všecky pokusy zažehnati hrozící konflikt evropský, jež byly podnikány hlavně z Londýna také v intencích Paříže a Petrohradu, zůstaly marny, neboť Berlín a Vídeň s Budapeští války zjevně chtěly. Tak následovalo v krátku za sebou jako údery hromu vypovědění války Německa Rusku (1. srpna) a Francii (3. srpna) a Anglie Německu (4. srpna). Rozhodnutí Anglie padlo, když Německo znásilnilo Belgii — nešetříc její neutrality, kterou slavnostně zaručilo — aby mohlo podle svého plánu rychle zdolati Francii a tím uvolniti si ruce proti Rusku. Tak z „trestné výpravy" rakousko-uherské proti Bělehradu vyvinula se válka evropská a světová, největší a nejstrašnější, jakou znají dějiny.

Jedním z hlavních předpokladů válečného plánu ústředních mocností byla nepřipravenost nepřátel, které rychlým útokem mělo býti využito. Němci sami mluvili o válce preventivní, snažíce se ospravedlniti svůj výboj pokryteckou záminkou, že kdyby nezačali sami, začnou dříve či později odpůrci za okolností pro sebe nejpříhodnějších. Ve skutečnosti šlo o to, aby překvapili svět násilným provedením německo-maďarského plánu nové úpravy Balkánu a střední Evropy, dříve než se budou moci připraviti k dostatečnému odporu všichni, jichž zájmy a práva měla býti porušena.

Pokud se týče Rakousko-Uherska, vztahoval se tento plán především také na vlastní slovanské obyvatelstvo, jež od krise bosenské a zvláště pak od balkánské války v roce 1912 jevilo rostoucí odpor k protisrbské politice hr. Aehrenthala. Proto vídeňská vláda až do podání ultimata ze dne 23. července 1914 přísně tajila své rozhodnutí o válce proti Srbsku, učiněné v dohodě s Berlínem hned v prvých

dnech po zabití arcivévody Františka Ferdinanda v Sarajevě, a už dne 25. července prohlásila i uzavření říšské rady, dobře vědouc, že od slovanských poslanců by pro svůj zločinný postup nedostala souhlasu.

Překvapení, kterého tím docílila, přineslo vídeňské vládě veliký zisk zejména i v zemích českých. Pozornost celé české veřejnosti byla právě obrácena k prudkému stranickému zápasu, vyvolanému odhalením o policejních stycích národněsociálního poslance Švihy, a na otázku příštího mocenského poměru českých stran v říšské radě soustřeďovalo se daleko více zájmu než na vážnou situaci mezinárodní. Po prvních výstřelech z rakousko-uherských děl proti Bělehradu bylo zjevno, že na bojištích rozhodovati se bude i o osudu Čechův a Slováků, ale k činnému zasažení do světových událostí nebyl na české straně nikdo připraven.

Pokud se přece někde myslelo na možnost války, jež vynesla by českou otázku před forum Evropy, tu působily uklidňujícím a ochlazujícím dojmem informace z Ruska. Krátce před tím, na jaře r. 1914 předseda České obce sokolské dr. Scheiner snažil se v Petrohradě u Sazonova, v ruském ministerstvu zahraničních věcí vyzvěděti, co Rusko pro případ války s Rakousko-Uherskem od Čechů očekává. Sazonov radil, aby Češi na Rusko nespoléhali; vyjádřil se, že válka v dohledné době nehrozí a že také Rusko na ni není připraveno. Není tudíž divu, že ani v důvěrnosti nestalo se v Čechách do války zcela nic pro přípravu postupu revolučního a ještě po ultimatu rakousko-uherské vlády Srbsku se v politických kruzích většinou ve válku nevěřilo až do prvních výstřelů. Tak se i stalo, že čeští záložníci narukovali celkem bezvadně ke svým praporům, doufajíce v brzký návrat.

Protiválečná nálada všeho lidu byla ovšem zjevna od počátku a po zprávách o útoku rakousko-uherského vojska na Bělehrad, o ruské a pak i francouzské mobilisaci, projevila se přímo živelně, zatlačujíc samočinně do pozadí vzpomínku na nedávnou trapnou štvanici v české veřejnosti. Před redakcemi novin docházelo k projevům pro Srbsko a Rusko, a loučení s českými pluky jedoucími na bojiště měnilo se v mohutné manifestace slovanských sympatií, rázu otevřeně revolučního. Vojáci šli k vlakům s prapory slovanských barev, za zpěvu „Hej Slované“, s důvěrou ve vítězství slovanských bratří.

Tu a tam počali čeští vojáci už na domácí půdě odpírati poslušnost a došlo i k popravám pro vzpouru. Leč záhy v celé veřejnosti se ustálilo přesvědčení, že doma na nějakou organisaci zjevné revoluce není pomyšlení a vydáno heslo: „vzdávat se na bojišti, nebojovat!“ Šířilo se rychle mínění, že jiného není ani třeba, neboť se věřilo, že Rusové jistě zvítězí. V prvních dnech měsíce září hlásilo vrchní velení rakousko-uherské, že jeho vojska se u Lvova odpoutala od nepřítele, a v Čechách s napjetím se sledovalo, jak Rusové obsazují Halič, Bukovinu, obléhají Přemyšl a pronikají do Karpat. Brzo pronikla i zpráva, že car přijal zástupce Čechů v Rusku a slíbil jim osvobození.

„Pečte husy
pro ty Rusy
na posvícení . . .“

zpívalo se v Praze a jinde a lid důvěřoval, že na sv. Václava budou už kozáci v Čechách.

Za této nálady, posílené k vánocům zprávou o těžké porážce rakousko-uherských vojsk i v Srbsku,

snášel český lid s lehkou myslí řádění persekuce čím dále tím ostřejší. Hned v září zatčeni v Praze bez udání důvodů posl. Klofáč, redaktor Špatný a celá řada pracovníků strany národněsociální, zastaveno „České slovo", státoprávně pokrokový deník „Samostatnost" a řada menších listů. Ostatním listům dány přesné instrukce, jak si mají počínat, chtějí-li ujíti stejnému osudu. Používání zpráv neutrálního tisku zakázáno a vydán rozkaz, uveřejňovati v náležité úpravě zprávy o oslavách rakouských a německých vítězství, jež pražská policie sama pořádala. Pronásledování tisku, spolků i osob přituhovalo tou měrou, jak poznávalo vrchní velení vliv chování českého vojska na těžké porážky rakousko-uherských vojsk. V Kyjově na Moravě odsouzeno v zimě 1914 10 osob k smrti pro rozšiřování letáků, jimiž vrchní velitel ruských vojsk sliboval rakousko-uherským národům svobodu a uskutečnění národních tužeb. V Přerově pro pobuřování na postrach ostatním popraven Sokol Kratochvíl a v Ostravě redaktor Kotek. Ve vojsku ovšem bylo čím dále tím hůře.

V prvních dnech dubna vzdal se v Karpatech téměř celý 28. pluk a pěší pluky čís. 8, 36, 88, 91 a jiné ukázaly se stejně nespolehlivými. Počalo rozdělování českých vojáků po menších skupinách do pluků německých a armádní velení, nejvýš pobouřené českou velezradou, ponenáhlu se samo ujímalo řízení persekuce v českých zemích. Prvním vážnějším toho důsledkem bylo vynucené odstoupení českého místodržitele knížete Frant. Thuna, jenž vychován jsa v tradicích trůnu věrné konservativní šlechty, snažil se přesvědčiti vídeňskou vládu, že nijak by neprospěl zájmům dynastie, kdyby proti odbojné náladě v Čechách postupoval stejně tvrdě a bezohledně jako místodržitel Bleyleben na

Moravě. Od poloviny dubna 1915 dosazen na jeho místo hr. Coudenhove, povolnější k hlavnímu stanu, který se dokonce zasazoval o jmenování řízného generála místodržícím v Praze.

Vedle vlivu strany vojenské vzmáhal se ve Vídni i vliv Maďarů, kteří od dubna r. 1915 měli už svého muže, barona Buriana, na stolci ministra zahraničních věcí místo hr. Berchtolda. Není proto divu, že českým zemím jen přitížilo, když v souvislosti s revoluční náladou českého lidu počali zvedati hlavu i Slováci, povzbuzení blízkostí Rusů. „Slovenský deník" na velikonoční neděli troufal si napsati, že i zmučený slovenský lid vstane ze svého hrobu, až přestanou hřměti děla.

Současně s persekucí snažila se vláda působiti na české politiky i přemlouváním. Vidouc, jak pravou náladu v Čechách zřetelně tlumočí na venek významné mlčení politických vůdců a stran, byla by ráda vynutila od odpovědných českých činitelů nějaký projev pro válku a pro monarchii. Pražský konservativní deník „Hlas národa", získaný od počátku války pro služby vládní, počal uveřejňovati články „Ven z pasivity", v nichž bylo nepokrytě naznačováno, že bude ještě hůře, jestliže Češi včas neobrátí.

Skoro ve všech stranách byli jednotlivci přístupní takovým hrozbám a výzvám, ale z význačnějších politiků jen dva se odhodlali veřejně raditi k opuštění vyčkávacího stanoviska. Byli to vůdcové katolické strany lidové na Moravě dr. Hruban a sociální demokracie v Čechách dr. B. Šmeral. Tento od počátku dával na jevo nesouhlas s pasivitou stran, odvolávaje se na resoluci, v níž sjezd jeho strany rok před válkou se vyslovil o nutnosti rakousko-uherské říše. V tisku ostatních stran byly však názory těchto politiků odmítnuty s velikou rozhodností,

v plném souhlasu s náladou nejširších vrstev. Mnohým ovšem nestačilo takové odmítnutí i setrvání v pasivitě s vírou ve vítězství spojenců. Hned od prvních týdnů války vznikaly tajné kroužky kolem jednotlivých politiků radikálně smýšlejících, které vzaly si za úkol aktivní revoluci. Snažily se především proraziti hradbu čím dále tím neprodyšnějšího odloučení českých zemí od všeho vnějšího světa, sbíraly a šířily informace z neutrální a dohodové ciziny a hledaly úsilovně cesty, jak opět informovati cizinu a krajany v ní usedlé o tom, co se v českých zemích opravdu děje a jak se smýšlí.

Nehledě k jednotlivcům a skupinám menším, jež podle svých sil a na vlastní vrub v tomto směru pracovaly, byla od počátku v Praze tři střediska takové činnosti, jež se postupně sblížila a také pak splynula z větší části v jeden celek. Byla to skupina mladočeská kolem redakce „Nár. listů“, skupina radikální kolem záhy zastavené „Samostatnosti“ a konečně skupina kolem realistického „Času“.

Ve skupině mladočeské převládala důvěra, že Rusové, až přijdou, vše zařídí a že vznikne české království s ruským místokrálem, spojené s říší ruskou tak těsně, že by ruští vojáci sloužili v Čechách a čeští v Rusku. Názor tento zastával zvláště dr. K. Kramář, jehož víra v Rusko byla nyní tím pevnější, čímž bolestnějšího se dožíval zklamání jako vůdce českého oportunismu v Rakousku. Už v prvních dnech srpna naznačil v „Nár. listech“ zcela zřejmě svou důvěru v Rusko a budoucnost českého národa, ať se stane cokoliv; věřil, že o československém státě bude rozhodnuto v Praze spolu s Rusy, ale přes to snažil se navázati styky se slovanskými svými přáteli a spojeneckými vládami; italský publicista Ugo Dadone odnášel na podzim jeho pokyny pro redaktora Vlad. Síse v Sofii.

Druhá skupina, státoprávně pokroková, vypravila v září 1914 bývalého redaktora „Českého slova“ dra Lva Sychravu do Švýcar, aby informoval neutrální a dohodový tisk a vešel ve styk s Čechy a Slováky na západě a v Americe. Skupina tato od počátku kladla důraz i na souhlas a pomoc demokratické západní Evropy pro zřízení nezávislého československého státu.

Stejný názor měla v této věci i skupina „Času“, jejíž vůdce prof. Masaryk pochyboval o vítězství Rusů a podnikl v září a v říjnu dvě cesty do Holandska, aby navázal styky nejen s Rusy, nýbrž i se svými přáteli v Anglii, Francii a v Americe. Na rozdíl od dra Kramáře, jenž vlastně i svůj předválečný oportunismus rakouský stavěl na pevné víře v Rusko, byl Masaryk už před válkou vždy velmi kritický k oficielnímu Rusku s hlediska pokroku a demokracie a zároveň k Rakousku se stavěl od řady let čím dále tím radikálněji. Odpor k t. zv. positivní politice mladočeské jej svedl v říšské radě v jeden klub s dr. Stránským a radikálem Kalinou a prudké boje s hr. Aehrentalem pro nepoctivou politiku Vídně proti Srbům učinily jej známým po celém světě jako obránce Slovanů.

Živelné zjevy revoluční v českém lidu i vojsku přesvědčily Masaryka hned v prvých týdnech války, že je nutno organisovati i revoluční akci politickou, doma i za hranicemi, opřenou nejen o cit slovanský, nýbrž o všechny síly světa, jež bude lze získati pro boj o novou, demokratickou Evropu. Odpor k samovládě carské, kterou krátce před tím ve své knize „Russland und Europa“ ostře odsoudil, nepřekážel mu v ocenění významu Ruska pro československé snahy a významu velké víry českého lidu v Rusko. Také jedním z prvních jeho velezrádných činů byl vzkaz, kterým koncem srpna žádal ruský generální

štáb, aby Čechům a Slovákům, kteří se budou vzdávat, usnadnil co možná přechod do zajetí.

Vzkaz odvezl českoamerický pracovník E. Voska, jenž přes Londýn se vracel do Ameriky a ještě z cesty podal Masarykovi zprávu, že Rusové dostali z Londýna jeho vyřízení. Současně oznamoval Voska vzkaz W. Steeda, že podle názoru lorda Kitchenera potrvá válka 3—4 roky. Masaryk viděl, že podle toho nutno se zařídit. Maje ve Vídni vzácný pramen věrohodných zpráv z kruhů vládních, získaný J. S. Macharem, odevzdal už v září spojencům podrobné informace o hospodářském i vojenském stavu Rakousko-Uherska, o jeho vasalském poměru k Německu a setkav se v říjnu v Rotterdamu se známým přítelem Slováků, anglickým spisovatelem Seton Watsonem, požádal jej, aby všem vládám spojeneckých států odevzdal jeho jménem memorandum o požadavku československé nezávislosti.

V polovině prosince odebral se Masaryk se svou dcerou Olgou pod záminkou cesty na zotavenou do Italie, kde navázal první styky s oficielními kruhy dohodovými. Měl v úmyslu vrátiti se ještě domů a dokončiti s ostatními politiky plán revoluční akce, kterou chtěl podniknouti za hranicemi. Ve Vídni však zvěděli už o velezrádné jeho činnosti a chystali se při návratu jej zatknouti. Hlavní důvěrník prof. Masaryka, tehdejší docent sociologie na pražské universitě dr. E. Beneš, dostal zavčas tuto zprávu a zajel do Ženevy varovat jej před návratem.

Masaryk se tudíž rozhodl zůstati už za hranicemi a uložil dru E. Benešovi, aby jednal i s drem Kramářem a jinými politiky, uznávajícími nutnost revoluční akce za hranicemi. Tak vznikl v Praze kruh vůdčích osobností t. zv. Maffie, v němž scházeli se vedle dra E. Beneše a dra P. Šámala dr. Kramář,

dr. Rašín, dr. Ant. Hajn, dr. F. Soukup, dr. Scheiner a dr. Franta, kteří měli všichni zase svůj kruh pomocníků a důvěrníků. Zde se projednávalo vystoupení t. zv. Zahraničního komitétu a později Československé Nár. Rady v Paříži a zde soustřeďovaly se i zprávy o rostoucím revolučním hnutí zahraničním.

*

Na Rusi a Ukrajině žila léta před válkou značná kolonie Čechů a Slováků, záležející převážně ze živlu zemědělského, usazeného nejčetněji na západ od Kyjeva v gubernii volyňské, mimo to i v některých jižních guberniích. Byli to vystěhovalci, kteří přišli z českých zemí v létech 50tých až 70tých za lepším živobytím a dosáhli od té doby poměrně značného blahobytu.

Společenský život Čechů soustřeďoval se v jednotlivých spolcích, z nichž nejvýznačnější byly v Moskvě, Kyjevě, Petrohradě a Oděse. Slováci, zabývající se spíše obchodem, měli největší středisko ve Varšavě, a života kolonistů českých se jen málo účastnili. Jednotné organisace do války nebylo. Teprve od r. 1911 stal se jistým pojítkem časopis „Čechoslovan“, vydávaný v Kyjevě redaktorem Švihovským na místě zaniklého předtím „Ruského Čecha“, založeného r. 1907 drem V. Vondrákem.

Mezi těmito kolonisty, čítajícími v celku na 50—70.000 lidí a zůstávajících většinou občany rakousko-uherskými, projevilo se hned při ruské mobilisaci na různých místech současně silné hnutí pro Rusko a pro osvobození českých zemí z rakousko-uherské poroby. Uplatnil se tu především upřímný cit slovanského souručenství a snaha přispěti k uskutečnění dávného snu o obnově samostatného českého státu; mimo to však všichni, kdo mezi Čechy a Slováky nebyli dosud poddanými ruské

říše, postaveni byli před vážné rozhodnutí nejvyšším rozkazem vydaným v prvních dnech války o deportaci příslušníků nepřátelských států a o zabavení jejich majetku.

Hromadné žádosti, jimiž Češi a Slováci ucházeli se u úřadů o přijetí do ruského poddanství, narážely na značné obtíže. Zvláště když někteří, žádajíce o ruské poddanství, nevzpomněli včas, že berou na sebe i vojenskou povinnost, a odpírali pak přísahu, vytýkaly ruské úřady těmto žadatelům prospěchářství a namítaly, proč už dříve se rakouského příslušenství nezbavili. To dalo velmi účinnou zbraň do ruky těm, kdo od počátku jali sě pracovati pro utvoření českých oddílů vojenských; připomínali všem svým krajanům poddaným Rakousko-Uherska, že jen vojenskou službou si zaslouží jiného zacházení než nepřátelé Ruska.

Plán vojenské akce československé vznikl současně na několika místech a poměrně rychle se uskutečnil v podobě „České družiny".

Ministerstvo války uznalo bez obtíží, že „česká legie nepochybně přinese ruské armádě prospěch jako ideový činitel, vzhledem k slovanskému a zvláště českému živlu v rakousko-uherské armádě". Hned také rozhodnuto, že utvoří se z českých dobrovolců domobranecký oddíl podle vzoru dobrovolnického pluku čínského, který ve válce s Japonskem vykonal veliké služby ruskému vojsku svou výzvědnou a partisánskou činností. Provedením rozhodnutí pověřen štáb kyjevského vojenského kraje a také nábor dobrovolců svěřen vedení českého spolku v Kyjevě, který byl nejblíže hlavní skupině českých vystěhovalců na Volyni.

Všichni velitelé, úředníci, nejméně třetina všech důstojníků a poddůstojníků každé roty i všichni vojáci neřadoví měli býti při České družině Rusi.

Co do účelu stanoveno, že není oddílem bojovým, nýbrž výzvědným a propagačním; to uskutečněno tím, že brzo po slavném odevzdání praporu na sv. Václava 1914 (podle západního kalendáře až 11. října), odebrala se Družina, od 13. září přezvaná na československý střelecký prapor, po osmi půlrotách na různé části fronty k práci rozvědčíků a tlumočníků.

Vedle vojáků ruských bylo tou dobou v českém praporu něco přes 800 Čechoslováků, z nichž někteří hráli pak v další československé vojenské akci velikou úlohu, jako na př. Syrový, Čeček, Voženílek, Husák, Švec, Fierlinger, Vašátko, Vavroch, Vl. Klecanda a j. Družinníci hned v počátcích upoutali pozornost ruských generálů znamenitými úspěchy své odvážné iniciativy, a tak docílili, že rozkazem velitelství III. armády proti úmyslu ministerstva války povoleno bylo rozmnožovati český prapor ze zajatců hlásících se přímo na frontě. Tím umožněno, že v prosinci r. 1914 přijato bylo pod Tarnovem v řady družinníků na 300 českých vojáků, kteří hned na bojišti se rozhodli jíti se zbraní v ruce proti vojsku, z něhož vyšli a byli zváni „novodružinníky" na rozdíl od prvních „starodružinníků" z Ruska.

Tento přímý nábor na bojišti byl ovšem brzo zastaven a po dlouhém jednání dovoleno teprve později nabírati dobrovolníky ze zajatců v koncentračních táborech pouze po důkladném šetření a zvláštním povolení pro každého jednotlivce, za něhož se organisace krajanů zaručila. Byl to důsledek názoru rozhodujících kruhů, že nutno bráti zřetel k mezinárodnímu právu, které zakazuje vojensky užívati zajatců, a mimo to se ukazovalo i na finanční nesnáze spojené s rozšiřováním praporu.

Vstup do Družiny znesnadněn byl i tím, že o dobrovolce, státní příslušníky rakousko-uherské, nebylo

zákonem nijak postaráno pro případ invalidity; stávalo se, že raněný družinník byl odvezen prostě do zajateckého tábora. Tomu se nepředešlo ani tím, že v počátcích vstup do Družiny byl podmíněn žádostí o udělení ruského státního občanství, neboť žádosti byly vyřizovány zpravidla velmi zdlouhavě.

Překonávati tyto bříže bylo úkolem předáků československé kolonie, kteří starali se také o podporu dobrovolníků, sbírali pro vdovy a sirotky po padlých, vymáhali krajanům osvobození od deportace a zabavení majetku a podnikali i jednání politická. Již 20. srpna 1914 přijati byli zástupci českých spolků carem za jeho návštěvy v Moskvě, při čemž mu odevzdali memorandum, vyslovující přání ruských Čechů, aby „svobodná a nezávislá koruna sv. Václava zazářila v paprscích koruny Romanových." Car vlídně přijal pány Koníčka, Tučka a Hraběte, kteří tvořili deputaci, avšak o úmyslech své vlády v otázce československé se nevyjádřil. „Dejž bůh, aby se Vaše přání vyplnilo; já učiním vše, co bude v mých silách, avšak i vy, pánové, musíte se přičiniti o šťastný výsledek války Němci vyvolané!" Tak tlumočili potom členové deputace jeho slova.

Podruhé přijati byli carem zástupci československí v Petrohradě dne 17. září u příležitosti porad delegátů spolků v Petrohradě, Moskvě, Kyjevě a Varšavě, jež se radily o založení ústřední organisace, která by jednotně vedla československé akce. Členy deputace, uvedené tehdy k caru ministrem Sazonovem, byl vedle p. Koníčka z Moskvy a Červeného z Kyjeva také varšavský Slovák Országh a mladý český historik Jiří Klecanda z Petrohradu, jenž byl i hlavním původcem memoranda, líčícího caru plán příštího československého státu. Car i tentokrát opět vyslovil naději, že přání Čechoslováků budou splněna a pozorně sledoval na mapě výklad

o možných hranicích československého státu. Příznivý dojem laskavého přijetí carského ovzbudil československé hnutí, avšak spolky se záhy přesvědčily, že nic se nezměnilo na překážkách, s nimiž se setkávaly u úřadů. Plán československé ústřední organisace byl v ministerstvech dlouho zkoumán a zamítnut původně zvolený pro ni název „Národní rady". Teprve po třech měsících schváleny byly stanovy „Svazu čs. spolků na Rusi", který pak na prvním řádném sjezdu zástupců českých a slovenských kolonií v Moskvě ve dnech 7. až 11. března 1915 byl ustaven.

Na sjezdu tomto se utvořily už zárodky sporů, jež potom způsobily mnoho škody československému hnutí, tím spíše, že nepřáteli československé nezávislosti v kruzích ruských bylo jich obratně využito. Vůdčí osobnosti Čechů petrohradských, k nimž záhy se připojili redaktor B. Pavlů a dr. Markovič, osvobození ze zajetí, viděli lépe zdrželivost ruské vlády v otázce rakousko-uherské a kladli proto důraz na to, aby bylo získáno veřejné mínění pro cíle československého zápasu; pro vstup do československého praporu radili získávati jen dobrovolce hlásící se po zralém uvážení. Naproti tomu skupina kyjevská, vedená podnikavým šéfem moskevské odbočky firmy Laurin a Klement L. Tučkem a zámožným drem Václavem Vondrákem, postavila hned v počátcích dalekosáhlý program všeobecného osvobození zajatců spojeného s právem „Svazu" provésti ve vhodnou chvíli jejich mobilisaci pro československé vojsko, jež měl „Svaz" také sám organisovati za finanční pomoci spojenců a říditi s právy vojenského ministerstva.

Plán tento svým radikalismem nijak neodpovídal současné náladě vládních kruhů, jež i pouhému doplňování Družiny kladly překážky. Přes to vzat byl

za základ činnosti vojenské komise „Svazu“, jež po dohodě na sjezdu moskevském usadila se v Kyjevě v čele s dr. Vondrákem, zatím co hlavní vedení „Svazu“ v čele s předsedou Boh. Čermákem a jednatelem Klecandou zůstalo v Petrohradě. Tím vznikla hned v počátku akce dvě střediska, jež se později zjevně rozešla, jak v poměru k československým zajatcům, tak i k ruské vládě, přes to, že v Moskvě přijala stejný program: „Samostatný stát československý se slovanským králem v čele, jsoucí v těsném poměru ke slovanskému světu a jmenovitě k veliké své osvoboditelce Rusi“. Formulace tohoto programu, zvolená — nikoli bez diskusí — s ohledem na současnou náladu kruhů vládních a nacionalistických, byla ovšem méně důležita, než otázka československého vojska, pro něž už tehdy bylo by se sešlo na tisíce dobrovolců z řad zajateckých a jež právě při vítězném postupu ruských vojsk mohlo na území slovenském a pak i českém hráti dalekosáhlou úlohu.

Vojenská komise Svazu také už 8. dubna r. 1915 odevzdala min. Sazonovu podrobný plán čs. vojska, vypracovaný v duchu radikálního programu skupiny kyjevské. V něm žádala také, aby se ruská vláda vyjádřila o budoucím osudu českých zemí, a naznačovala možnost prohlásiti jejich nezávislost při vstupu na území československé.

V zápisech správy „Svazu“ je zaznamenáno, že tehdejší audience u Sazonova byla velmi suchá a krátce potom, ještě před zahájením osudného ústupu ruských vojsk po průlomu u Gorlice, byl celý plán jako nevčasný zamítnut, bez jakékoli odpovědi na žádost o prohlášení programové. O příčinách tohoto neúspěchu vyskytly se pak nejrůznější domněnky a výklady. Velký rozruch vyvolal zvláště názor českého generála v ruských službách Jaroslava Červinky,

jenž později veřejně přičetl vinu za neuskutečnění československého vojska v roce 1915 sporům mezi krajany a politice „Svazu“, který prý výslovně u vlády a štábu naznačil, že vhodná chvíle pro zřízení čs. vojska nastane teprve po obsazení českého území armádou ruskou. „Svaz“ opět vytýkal gen. Červinkovi, že sám nese velikou vinu, ježto od počátku upíral „Svazu“ právo a schopnost vojsko organisovati, chtěje státi v čele čs. vojenské akce jako Čech, který už v r. 1878 na přímluvu dra F. L. Riegra přijat byl do ruského vojska „pro zvláštní službu pro případ války s Rakousko-Uherskem“.

Takové a podobné spory se později často znova vyskytly, ale zdá se, že žádná ze skupin v československém táboře neocenila tehdy plnou měrou vliv silného proudu u dvora, ve vládě i v ruském štábu, který československé nezávislosti nepřál a pracoval z části přímo pro dohodu s oběma císaři ústředních mocností. Byli sice i mezi konservativními politiky a generály upřímní přátelé československé věci, ale ti byli slabí proti kruhům vskutku rozhodujícím, jež hrozily se revolučního a demokratického rázu československé revoluce a často slovy sympatie a panslávským radikalismem zakrývaly jen své zcela zamítavé stanovisko k programu nezávislosti Čechoslováků.

*

Zprávy o čilém revolučním hnutí Čechoslováků v Rusku pronikly záhy do jiných zemí spojeneckých a neutrálních a posílily všude mezi Čechy a Slováky obdobné snahy organisovati odboj proti Rakousko-Uhersku. Ruským poměrům nejpodobnější byly poměry v Srbsku, kde rovněž těžké porážky rakousko-uherské armády v zimě r. 1914—15 usnadněny byly z velké míry hromadným vzdá-

váním se českých a slovenských vojáků. Také z Čechů a Slováků v Srbsku usedlých přihlásili se četní dobrovolníci hned v prvních dnech války do srbského vojska, kam jednotlivě byli zařaděni. V českých spolcích v Rusku věnována byla situaci v Srbsku pozornost a staly se pokusy vymoci od srbské vlády, aby umožnila ve svém vojsku utvořiti podobný sbor, jako byla česká Družina v Rusku.

Úspěchu však docíleno nebylo. Bylyť poměry v Srbsku v leckterém ohledu ještě obtížnější než v Rusku, zvláště proto, že srbské vojenské úřady neměly ani technické možnosti, ani času věnovati mnoho pozornosti desetitisícům zajatců, již se octli v jejich moci. V čele zajatecké správy stál tu sice přítel české věci, sokolský předák Paunkovič, ale velení jednotlivých táborů bylo i v Srbsku v rukou vojáků, kteří většinou pro postavení a city zajatých Čechů a Slováků neměli porozumění a zacházeli s nimi jako s ostatními „Švábv". Tak nazýval prostý lid šmahem všechny Rakušany, nemoha dobře pochopiti, že Češi od Zlaté Prahy mohli vůbec jíti proti Srbům se zbraní v ruce.

Dříve než nedůvěra tato mohla býti rozptýlena a než mohly býti překonány ohromné obtíže organisační, došlo pak na zimu 1915 k osudnému ústupu srbských vojsk před spojeným útokem německo-rakouským a bulharským, a československí zajatci, zdecimováni už před tím zhoubnými nákazami, byli nuceni vydati se se srbským vojskem na hrůzyplný ústup Albanií k Adriatickému moři. Tato tragická episoda světové války, jež přinesla záhubu snad 30.000 českých a slovenských zajatců, patří do jisté míry i k počátkům československé revoluce ve Francii, neboť z těch několika tisíc Čechoslováků, kteří se potom přes ostrov Asinaru

dostali na práce do Francie, vznikl později hlavní kádr československého vojska ve Francii, připraveného zatím obětí prvních dobrovolníků v cizinecké legii a přičiněním pařížské Čsl. národní rady.

*

Jako v Rusku, tak i ve Francii a v Anglii zaujali českoslovenští vystěhovalci hned v prvých dnech války velmi rozhodné stanovisko proti Rakousko-Uhersku a pro spojence. Největší úloha připadla tu kolonii v Paříži, čítající na 2000 Čechů, většinou dělníků a řemeslníků, kteří ještě před započetím války uspořádali dne 26. července bouřlivou demonstraci před rakousko-uherským vyslanectvím jako protest proti provokativnímu ultimatu Srbsku. Krátce potom svolal pařížský „Sokol" s dělnickým spolkem „Rovnost" valné shromáždění kolonie, na němž usneseno, aby zbraně schopní Češi utvořili český oddíl v cizinecké legii, už před tím ve Francii zavedené. Profesor Arnošt Denis, poslanec Garat a jiní přátelé české věci pomohli při nutném jednání s úřady a za tři neděle odcházelo už s velkým nadšením na 300 českých dobrovolníků do cvičného tábora cizinecké legie v Bayonu. 300 jich ještě později přibylo, ale záhy vydán pak t. zv. zákon Bérengerův, jenž další rozmnožování legie z cizích příslušníků zapověděl.

Vedle dělníků šel na bojiště i vážený umělec malíř Kupka a čestně potom padlý inženýr Dostál, vedle svobodných hochů i starší otcové rodin. Každý viděl, že tu jde o čin z přesvědčení, což setnina „Nazdar" potom i v bojích skvěle ukázala, stavši se jádrem 1. pluku cizinecké legie, nejslavnějšího z francouzského vojska. U Targette a Neuville Saint Vast založila dne 9. května 1915 svou slávu a mnohokrát se potom ještě vyznamenala v Champagni, pod Verdunem, u Auberive a jinde.

Zprávy o českých dobrovolnících připomněly politikům i veřejnosti vřelé české sympatie, osvědčované Francii při zájezdech sokolských, i památný projev českého sněmu proti aneksi Alsaska-Lotrinska Německem v roce 1870. „Výbor české kolonie a dobrovolníků ve Francii", jenž ze zbylých krajanů se utvořil, docílil pak snadno různých výhod pro krajany, za něž se zaručil. Čechům, kteří od českého Výboru obdrželi průkaz národnosti, povoleno postupně totéž postavení jako Alsasanům a Lotrinčanům, Polákům a jiným t. zv. přátelským národům. Byli osvobozeni od internace a zabavení majetku, požívali úlev nájemného jako Francouzi, a směli pracovat v závodech vyrábějících pro vojsko.

Rozhodování o těchto důležitých právech dalo brzo podnět k ostrým sporům. O průkaz české národnosti začali se hlásit různí pochybní Čechové, a pronášely se žaloby i podezření. Našli se bezvýznamní jednotlivci důvěry nehodní, kteří myslili především na svou malou ješitnost a poškozovali věc. Jeden z nich (jakýsi Hoffman-Krátký) vydal také několik čísel časopisu „Na zdar!", do nějž přispěl zprvu i Denis krásným článkem „Vzkříšení Čech", který doma koloval v překladě a opisech jako výmluvné kredo českého revolucionářství.

Více nesnází způsobila rušivá činnost skupiny zámožných obchodníků a průmyslníků židovského původu, kteří byli z větší části už příslušníky francouzskými, ale hlásili se za Čechy, ač česky neuměli. Založili spolek pro podporu dobrovolníků a domáhali se vlivu na českou akci. Teprve v roce 1917 podařilo se zbaviti je všeho vlivu ve výboru kolonie, když postavil se v její čelo mistr Kupka po svém návratu z bojiště.

Jednodušší než ve Francii byly poměry malé československé kolonie v Anglii, soustředěné z největší části v Londýně. Bylo tu při počátku války na 600 Čechů, kteří také hned v prvních dnech války uspořádali projev proti Rakousko-Uhersku a pro Anglii, nabídli vládě své služby ve vojsku a založili Výbor kolonie a dobrovolníků. Na rozdíl od Francie nedostali zde Češi dovolení vstupovat do anglického vojska. Zůstávala ovšem možnost vstupu do legie ve Francii, které asi 40 krajanů použilo. Teprve v roce 1916, když už zavedena byla vojenská povinnost, dovolen byl Čechům vstup do armády, v níž pak na 350 jich bylo zařazeno.

Přes to už od podzimu 1914 platily v Anglii pro Čechy výjimky z pravidla o zabavení majetku cizinců a jejich internaci, hlavně zásluhou Wickhama Steeda, který podobné výhody vymohl i Polákům a Srbochorvatům. W. Steed, dobře znalý Rakouska a českých věcí z doby, kdy ve Vídni byl dopisovatelem londýnského deníku „Times“, podporoval i později svým velkým vlivem český výbor spolu s přítelem a znalcem Slovenska Seton Watsonem.

Pokus o spojení všech československých kolonií v jednotnou organisaci podnikl moskevský Čech Koníček, jenž v říjnu 1914 odebral se v dohodě s propagačním oddělením ruského generálního štábu přes Balkán na agitační cestu na západ a v prosinci objevil se v Paříži. Spolu s V. Crkalem, bývalým dopisovatelem „Národních listů“, založil tu v polovině ledna 1915 českofrancouzský čtrnáctideník „L'Indépendance Tchèque“ (Česká nezávislost) a získal český výbor pro myšlenku sjezdu všech československých kolonií v Paříži. Zajel také do Ženevy a do Bernu, získat Čechy ve Švýcarsku, leč zde narazil už na odpor. Dělníkům, tvořícím většinu české kolonie ve Švýcarsku, nijak se ne-

líbila posvátná úcta, s jakou Koníček vyřizoval všude pozdrav od ruského cara, jímž byl na podzim spolu s deputacemi ruských Čechův a Slováků dvakráte přijat. Nicméně i zde dali Češi zásadní souhlas k pokusu o jednotnou organisaci československých kolonií s ústředím v Paříži, neboť půda pro revoluční akci proti Rakousko-Uhersku byla zde už připravena.

Ve všech větších městech, zvláště v Curychu, v Ženevě, v Bernu, v Šafhůzách a v Basileji byly vzdělávací a podpůrné spolky českých dělníků a řemeslníků, smýšlení většinou socialistického a republikánského, které hned po vypuknutí války vydaly heslo: „Nenarukovat do rakouského vojska.“ Výzvy té také všichni uposlechli, až na ojedinělé výjimky. Brzo přišly zprávy o revolučním hnutí Čechův a Slováků v Rusku a ve Francii a o tvoření československých vojenských oddílů v ruském a francouzském vojsku. Vznikla hned myšlenka, narukovat místo do Rakouska do Francie, kterou však uskutečniti mohli jen jednotlivci, kteří bez cestovního dovolení přešli hranici a přihlásili se do legie ve Francii dříve, než její doplňování zakázáno zmíněným už zákonem. Tak nezbylo Čechům ve Švýcarsku než omeziti se na mravní a peněžní podporu českého Výboru v Paříži, s jehož zástupci se o spolupráci dohodli na svých dvou prvých konferencích v Bernu ve dnech 3. a 17. ledna 1915.

Na sjezd československých kolonií, svolaný do Paříže původně až na pravoslavný Nový rok, t. j. na den 14. ledna 1915, švýcarští Češi delegáta vyslati nemohli, ježto nevymohli proň cestovního dovolení. Dali se však zastupovati některými Čechy pařížskými, stejně jako Češi američtí. Jen Češi z Anglie mohli vyslati delegáta. Přes to se sjezd ve dnech 28. ledna až 5. února konal, usnesl se zalo-

žiti „Národní radu československých kolonií“ a vydal dva politické projevy: Manifest o sesazení s českého trůnu císaře Františka Josefa a Poslání na Slovensko.

S hlediska snahy o demokratický a nezávislý stát československý byl duch těchto projevů považlivý a vyvolal spory. Mluvilo se tu o české vládě, kterou prý car už naznačil a Slovákům se ohlašovala úplná samostatnost slovenského kraje s vlastním sněmem ve staroslavné Nitře. Také Francouzů se dotklo, že s velkým nadšením se pozdravoval ruský car a o Francii nebylo slova.

Projevy tyto i „L'Indépendance Tchèque“ psaná ve stejném duchu podrobeny byly ostré kritice na nové konferenci švýcarských Čechů o velikonocích 1915 v Bernu, kde carofilský směr Národní rady Koníčkovy odmítnut a odhlasován zvláštní manifest pro vítězství spojenců a nezávislost českých zemí jménem českých vystěhovalců ve Švýcarsku. Pařížskému výboru podán byl zároveň návrh, aby místo „L'Indépendance Tchèque“ vydáván byl zvláštní list český a slovenský a zvláštní jen francouzský, o jehož redakci by byl požádán Arnošt Denis.

Návrh tento byl už podán v dohodě s profesorem Masarykem, který koncem února představil se Čechům v Ženevě přednáškou o světové válce a otázce československé a prostřednictvím dra Sychravy udržoval styk s českými spolky. Také s profesorem Denisem byl už Masaryk vyjednal prostřednictvím v Paříži usedlého Čecha profesora R. Kepla, že ujme se redakce francouzsky psaného čtrnáctideníku, jenž k propagandě československé věci bude vydáván za peníze amerických Čechů.

Koníček nalezl spojence jen v mladém profesoru dru Vítězslavu Štěpánkovi z Prahy, panslavistickém

radikálu a obdivovateli carismu. Oba také snažili se svorně, ale ovšem marně buditi nedůvěru k prof. Masarykovi.

Vida, že na evropském západě nedocílí úspěchu, odebral se Koníček do Ameriky, chtěje v české a zvláště slovenské tamní kolonii získat mravní a hmotnou podporu svým plánům. I zde byl však odmítnut, neboť právě v Americe bylo pro jeho názor na Rusko a Slovany méně půdy než jinde.

*

Více nesnází než akce Koníčkova působila prvním organisátorům revolučního hnutí v Americe roztříštěnost československého živlu a otevřená protiakce rakouská. Žilo tu v celku přes jeden a půl milionu Čechů a Slováků, nebylo však mezi nimi jednotícího pojítka. Slováci žili odděleně od Čechů a katolíci se ostře potírali se svobodomyslnými. V Chicagu byla sice „Národní rada" v čele s cestovatelem Vrázem, ale ta se neosvědčila. Tak se stalo, že k prvním náběhům k akci pro nezávislost českých zemí došlo i zde současně na různých místech, bez souvislosti a bez plánu.

Vřelé sympatie k napadenému Srbsku vedly Čechy i Slováky k zakládání pomocných výborů, jež sebraly mnoho peněz na výpravu pomocných sanitních vlaků do Srbska. Tak v Chicagu na veliké manifestaci proti Rakousku dne 28. července 1914 sebráno pro Srby 3000 dolarů. V prosinci odjela pak první česká pomocná výprava do Srbska v čele s lékařem Rudišem-Jičínským. Vedle toho tvořily se i výbory s cíli vysloveně politickými, jako dvacetičlenný revoluční výbor v New Yorku a České národní sdružení v Chicagu, utvořené v srpnu v čele s předsedou drem L. J. Fisherem a tajemníkem Vinklárkem. Také jinde vznikaly podobné výbory a začalo se sbírat na akci politickou.

Začátky byly velmi těžké. V čele stály osoby většinou dosud neznámé a v širokých vrstvách bylo málo důvěry. Situace se zlepšila, když v září přijel do New Yorku E. Voska se zprávami o událostech ve vlasti a o plánech Masarykových. Bankéř Štěpina v Chicagu dostal pak v prosinci první dopis prof. Masaryka z Italie se žádostí o peníze na politickou akci. Brzo potom přišly další zprávy, že Masaryk se domů nevrátí a věnuje se plně práci revoluční. O počátcích této práce referovali pak E. Voska z New Yorku, dr. Fisher a J. Štěpina z Chicaga na první společné konferenci všech založených do té doby revolučních výborů, konané v březnu 1915 v Clevelandě. Založeno tu „České národní sdružení" jako ústřední organisace pro akci za samostatnost českých zemí ve Spojených státech, jejíž vedení zůstalo v Chicagu v rukou předsedy dra L. Fishera. Původní tajemník dr. Salaba-Vojan vystřídán záhy energickým novinářem Jos. Tvrzickým, bývalým předsedou Svazu československého studentstva v Praze a oddaným žákem Masarykovým.

Činnost Českého nár. sdružení došla záhy souhlasu a podpory u jednotlivých pracovníků slovenských i mezi českými katolíky, ač obě tyto složky stály zprvu stranou. Ve vedení Slovenské ligy v Pittsburgu jen pomalu si razilo cestu přesvědčení, že Slováci pouze v těsném spojení s Čechy mohou se osvoboditi od Maďarů, a že myšlenka slovenské autonomie v Uhrách je velikou ilusí. V táboře socialistickém, který měl mluvčího v chicagské „Spravedlnosti", jevila se opět veliká zdrženlivost a z části přímo odpor k revoluční akci, zdůvodňovaný pacifismem a přímočarou teorií marxistickou, ač i tu hned na počátku vyskytli se jednotlivci České národní sdružení horlivě podporující.

Za těchto okolností byla velmi vážným odpůrcem protiakce rakousko-uherská, které se brzo v čelo postavil redaktor chicagského „Vesmíru“ dr. F. Iška. Hlavní jeho zbraní bylo rozsévání nedůvěry ve vůdčí osoby revolučního hnutí, jež obviňoval ze ziskuchtivosti. Boj proti této akci, pro níž vedle „Vesmíru“ získán i „Denní hlasatel“, „Národ“ a jiné české časopisy, byl Českému národnímu sdružení ztěžován nejvíce tím, že jeho vůdcové nemohli jíti na veřejnost se jménem prof. Masaryka, v Americe známého a váženého, pokud ze Švýcar nebylo s Prahou definitivně vyjednáno, že Masaryk může s manifestem Českého zahraničního výboru veřejně vystoupiti.

III.

VÝVOJ AKCE ZAHRANIČNÍ VE SPOJENÍ S DOMÁCÍ „MAFFIÍ“ AŽ DO VEŘEJNÉHO VYSTOUPENÍ PROTI RAKOUSKU. (Do listopadu 1915.)

Veliké naděje, s kterými se v českých zemích a na Slovensku hledělo vstříc ruskému vítězství o velikonocích roku 1915, neodpovídaly bohužel skutečné situaci vojenské a politické. Koncem března vrhli sice Rusové do Karpat značné síly uvolněné po vzdání se vyhladovělého Přemyšlu a rakousko-uherské vojsko zatlačili až do rovin uherských. Zde však narazili už na mocný odpor vojsk německých, jež přišla poraženým Rakušanům na pomoc.

Kromě toho ochromeno bylo ruské vojsko naprostým nedostatkem střeliva a začalo se proslýchati, že jest to dílem zrady v ruském štábu a ministerstvu stejně jako těžké dřívější porážky ruských vojsk ve Východním Prusku. Podezření to se potom i potvrdilo.

Ve Francii bitva na Marně odrazila německý útok na Paříž, ale jarní pokusy francouzského ve-

lení o průlom německé fronty zůstaly bez úspěchu. Začalo se jednat usilovně s Italií o vstup do války a podobně i na Řecko a Bulharsko byl působen nátlak. Úspěšně skončilo jen vyjednávání s Italií, které londýnskou smlouvou z 26. dubna slíbena za účast ve válce mimo jiné také Istrie s Terstem a Dalmácie. Tento slib byl těžkou ranou nadějím Chorvatů a Slovinců a velkým zklamáním pro všechny, kteří doufali, že spojenci přijmou program sjednocení a osvobození Slovanů Rakousko-Uherskem potlačených.

Na výtky Slovanů a jejich přátel odpovídali v Paříži a v Londýně, že i Rusko dalo k smlouvě s Italií souhlas a že zajímá se jen o Slovany pravoslavné. Nijak se také nezakrývalo, že dělení Rakousko-Uherska není v plánu spojenců. Převládal názor, že habsburské monarchie bude potřebí jako činitele rovnováhy, a že její zničení by prospělo buď pangermanismu neb panslavismu, kterého se na západě obávali. Mimo to se ukazovalo k tomu, že rakouští Slované sami přáli si vždy jen změnu Rakousko-Uherska ve smyslu federalistickém a také neprovedli žádné revoluce.

Prof. Masaryk, jenž usadil se v lednu 1915 v Ženevě, viděl tuto situaci a po dru E. Benešovi vzkazoval do Prahy, že je chybou spoléhati jen na Rusko. Kladl důraz na to, že z české otázky jen Češi sami mohou učiniti otázku mezinárodní a že je proto třeba veřejného vystoupení, propagandy a revoluční akce, jež by se přihlásila za spojence Ruska i států západních.

V oběžníku, který v březnu 1915 rozeslal představitelům jednotlivých československých kolonií, vyložil obšírně plán a program takové akce, při čemž zvláště vyzvedl, že je naprosto nutno, aby vycházela z Prahy, z politického střediska národa. Doma musí

býti tajný výbor, jenž za hranicemi bude tlumočiti svými důvěrníky pravé smýšlení a vůli národa. Vystěhovalcům připadne úkol, aby srazili se v jednu organisaci, podporovali zahraniční revoluční výbor, prováděli propagandu a přinášeli oběti: „teď je čas až do těch hrdel a statků, ale doopravdy!“

Oběžník tento byl zatím jen důvěrný a jednotliví vůdčí lidé v koloniích věděli, proč Masaryk nevystupuje veřejně. Chtěl zabezpečiti dříve pravidelné spojení s domovem, ujednati postup s politiky domácími a vyčkati příchodu ještě některých politiků neb veřejně činných mužů, kteří by se k němu připojili. Tak vyznívaly také jeho vzkazy, jež posílal do Prahy, když dr. Beneš o velikonocích 1915 znova přijel do Ženevy. Ujednán způsob pravidelné výměny zpráv skrze posly a umluveno, že Masaryk pojede na čas do Paříže a do Londýna zjistit diplomatickou situaci. Na tuto cestu se prof. Masaryk v dubnu vydal se srbským pasem, svěřiv přijímání a odesílání zpráv dru Sychravovi. Při této práci obětovně a obratně pomáhali jednotlivci z krajanských spolků, zvláště Jan Kyjovský z Curychu a Jos. Linhart ze Šafhůs.

První zpráva, kterou koncem května posílal Masaryk o výsledku své cesty, nemohla mluviti o žádných slibech a zárukách spojenců. Za to však se pražské Maffii dostalo jiného povzbuzení. V útrobách kufříku, jejž curyšský posel přinesl dru Benešovi, byla zásilka prvních čísel revue „La Nation Tchèque“ („Český národ“), jež za redakce Arnošta Denise a v dohodě s prof. Masarykem počala vycházeti dne 1. května 1915 v Paříži za peníze amerických Čechů. Došla zpráva, že v Rusku se chystá české vojsko ze zajatců, nejméně 20.000 mužů, a došly i výtisky anglického memoranda, jež Masaryk odevzdal v Paříži a v Londýně spojeneckým vládám.

Memorandum toto, nazvané „Independent Bohemia“ (Nezávislé Čechy) vykládalo nutnost samostatného československého státu jako předpokladu trvalého míru a plného vítězství spojenců nad všeněmeckým pokusem o ovládnutí Evropy. Se zřetelem k nadějím, jež tehdy byly skládány v staré Rusko, uváděl tu Masaryk, že československý stát je projektován jako monarchie a že ruská dynastie by byla nejpopulárnější. Při tom poznamenal, že několik radikálních politiků myslí též na republiku. Hlavní důraz položil však na nutnost velikého jednotného plánu nové Evropy bez Rakouska a bez Turecka, vybudované na zásadách svobody národů.

*

Schůzka pražské „Maffie“, na níž dr. Beneš přinesl toto memorandum a první číslo „Nation Tchèque“, měla dramatický průběh. Politikové shromáždění u dra Šámala vyrušeni byli telefonickou zprávou, že v bytě dra Scheinera jsou vojáci. Téže noci byli také dr. Scheiner a dr. Kramář zatčeni na přímý rozkaz vrchního velitele arcivévody Bedřicha, jenž kladl jim za vinu velezradu českých vojáků. Byl to počátek zostřeného pronásledování, kterým v českých zemích chtělo poražené Rakousko udusiti český odboj.

Vnější podnět k tomu dán byl tím, že mocným zasažením německých vojsk, uvolněných na západě po nezdařených pokusech Francouzů o průlom německé fronty, způsobena byla Rusům v prvních dnech května těžká porážka mezi Tarnovem a Gorlicí. Rusové ustoupili rychle z Uher, vyklidili Halič i Bukovinu a ustupovali ještě dále. Ve Vídni dáno heslo, že Němci a Maďaři Rakousko zachránili a proto také že patří jim vláda. Ještě v květnu sešli se ve Vídni němečtí poslanci radikální i liberálové

a začali pracovat na plánu spojení Rakouska s Německem nejen po stránce hospodářské, nýbrž i vojenské a politické. S českou velezradou měla se vláda jednou pro vždy vypořádati.

Současně s rozkazem k zatčení dra Kramáře a dra Scheinera vyšel z hlavního stanu rozkaz k pronásledování České Národní Rady, Volné myšlenky a Sokolstva, organisací, které pokládali za nejnebezpečnější. Se zvýšenou příkrostí počalo se zakročovati i proti českému tisku pražskému i venkovskému. Počet zastavených časopisů dosáhl rychle devadesáti. Také ze škol, z umění a literatury předsevzala si vláda vymýtiti vše „velezrádné". Způsob, jakým se při tom postupovalo, svědčil o zaslepené zlobě a neuvěřitelné nevzdělanosti rakouských úřadů.

Kromě knih Volné myšlenky a literatury socialistické zabavovaly se na př. spisy Jiráskovy, Macharovy, Holečkovy a censura sahala i po mrtvém Havlíčkovi, Palackém, Čelakovském a jiných autorech doby probuzenské. Ze školních čítanek a učebnic vyškrtáváno vše, co zdálo se povzbuzovati nepřátelství proti Němcům a Rakousku. I Kollárovo „sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou" shledáno závadným a vyškrtnuto. Z babičky Boženy Němcové troufala si censura udělati dokonce rakouskou vlastenku a v jedné z čítanek vložila jí do úst slova, že se rozhodla „zůstati raději v milém Rakousku", než aby si dala děti odciziti.

Ruka rakouské očisty odstranila známý Špillarův obraz kováře lešetínského, zakázala obraz Havlíčkova loučení s rodinou před odjezdem do vyhnanství a pod. Z divadelních her nemilosrdně škrtala censura každé slovíčko francouzské, ruské neb anglické atd.

Současně pokračovala rychle germanisace v úřadech a na drahách a v prvních dnech října dáno pak i na venek na jevo, že české země mají zmizeti v jednotném Rakousku Němci ovládaném: císařským dekretem zaveden nový jednotný název a znak „Rakouska“, v němž nezůstalo stopy po historickém postavení zemí českých. Při tom žaláře a internační tábory v Möllersdorfu, Göllersdorfu i jinde plnily se českými lidmi.

V tomto ovzduší teroru a násilí počala se znova jeviti v politických kruzích českých snaha brániti se osvědčováním věrnosti k říši a dynastii, zejména v katolické straně lidové a ve vedení sociální demokracie. Když počátkem července byl zatčen dr. Al. Rašín, nabyla i ve straně mladočeské a v Nár. listech převahy skupina, radící k vystoupení s positivním programem rakouským, zvláště i z toho důvodu, aby uvězněným politikům bylo ulehčeno. Snahy takové však neměly žádné půdy v širokých vrstvách lidových, které neslýchaná persekuce jen ještě více utvrzovala v tichém odboji. Sbírání kovů pro válečnou výrobu a upisování válečných půjček mělo v českých zemích výsledky žalostné přes všechny dobře míněné i vynucené výzvy.

Byla to nálada, jež plně odpovídala stanovisku prof. Masaryka a tajného kruhu politiků, s nimiž byl ve spojení: zuřivá persekuce je upevňovala v přesvědčení, že za každou cenu a bez ohledu na situaci je nutno vystoupiti před světem s obžalobou nelidského a nekulturního násilí habsburské monarchie a s požadavkem osvobození Čechoslováků. V Maffii se pilně shromažďovaly zprávy o všem, co svědčilo o rakouské nedůvěře a zlobě vůči Čechům, jakož i zprávy o hospodářské vojenské situaci, jež potom vždy velmi rychle se objevily v pařížské revui „Nation Tchèque“; na druhé straně

projednávaly se vzkazy prof. Masaryka, jimiž žádal souhlas k vystoupení i ke znění manifestu, jejž zaslal. O zásadním souhlasu nebylo v Maffii od počátku pochybnosti, ale žádán odklad a některé změny v textu provolání.

*

Prof. Masaryk, za nímž už v květnu vyslán agrární poslanec Jos. Dürich, rozhodl se zatím vystoupiti veřejně za svou osobu při oslavách 500. výročí smrti Husovy. V Curychu dne 4. července a za dva dny potom v Ženevě pronesl řeči, v nichž prohlásil, že mezi Rakouskem a Čechy, dědici husitské reformace, není žádného smíru. V Ženevě promluvil vedle něho i prof. Arnošt Denis velkou řeč o duchu českých dějin a právu Čechů a Slováků na nezávislost.

V tytéž dny uspořádaly i všechny české zahraniční kolonie veliké projevy pro československou samostatnost a proti Rakousku. V Paříži přednášel o Husovi na Sorboně senátor Louis Martin, v Londýně slavili Češi Husa spolu s polským komitétem za účasti anglických přátel, v Moskvě uspořádána veliká manifestace za účasti místního starosty a gubernátora i kruhů universitních a v Americe se slavila památka husitské revoluce ve všech větších městech. Všude s velkým jásotem pozdraveno, že v Ženevě vystoupil i prof. Masaryk, o jehož slovech rozeslány telegramy do všech českých a slovenských středisk.

Toto Masarykovo vystoupení mělo veliký význam pro revoluční hnutí v československých koloniích, neboť rozptýlilo rázem různé pomluvy, šířené o Masarykovi jednak z tábora panslavistických radikálů, jednak od agentů rakouské vlády. První rozšiřovali, že Masaryk je nerozhodný a rozpakuje se proti

Habsburkům vystoupiti; druzí zase čerpali z jeho zdrženlivosti pro sebe důkaz, že revoluční akce protirakouská je neodpovědným dobrodružstvím. Nyní konečně mohl Masaryk přímo zasáhnouti do neurovnaných poměrů mezi vystěhovalci a podniknouti kroky k uznání politické pravomoci připravovaného komitétu.

V prvních dnech srpna 1915 projednal Masaryk v Ženevě se zástupci pařížského výboru, že mu bude přenecháno vedení politické akce a že bude podporován česky a slovensky psaný časopis „Československá samostatnost", jehož vydávání se značnými potížemi připravováno na francouzské půdě v Annemasse při švýcarské hranici. První číslo jeho vyšlo 22. srpna 1915 za redakce dra Sychravy, který vedl list až do října r. 1918. Zároveň rozeslány všem hlavám kolonií dopisy se žádostí o připojení podpisů k manifestu, kterým Masaryk a Dürich jako představitelé československého zahraničního výboru chystali se vystoupiti před mezinárodní veřejnost.

Náhodou se stalo, že jeden z těchto dopisů, určený české kolonii v Sofii, ocitl se v rukou pošty rakouské, odkud dostala jej vídeňská policie. Odtud v několika dnech jej dostala i pražská „Maffie", jež byla tak informována o tom, co Masaryk chystá. Krátce potom zjistil v Praze dr. E. Beneš, že i na něho se policie chystá a rozhodl se přeložiti své působiště do ciziny. Rozdělil úlohy svým nástupcům v organisaci maffianského spojení a v prvních dnech září přešel s falšovaným pasem hranici u Aše. 4. září byl už v Ženevě se vzkazem, že s manifestem možno vystoupiti. Masaryk nebyl nijak potěšen zprávami o situaci v domácích kruzích politických a byl by rád poslal ještě dra Beneše do Prahy s novými vzkazy. Od plánu toho bylo však nutno upustiti, zvláště proto, že bratr dra E. Beneše učitel Vojta

Beneš byl už od poloviny srpna v Americe a rakouská policie mohla už míti zprávy o velezrádném účelu jeho cesty.

Po krátkém pobytu ve Švýcarech usadil se dr. Beneš v Paříži, kde počal zařizovati tiskovou a propagační službu československého zahraničního výboru.

Také Masaryk trvale opustil tehdy Ženevu a odebral se do Londýna, kde jeho přátelé Steed a Watson připravili mu udělení profesury slovanské literatury a sociologie na král. universitě (Kings College). Zpráva o tom prošla tiskem několik dní po oznámení, že vláda vídeňská zbavila Masaryka profesury na universitě pražské a vydala naň zatykač pro velezradu. Souvislost tato přispěla k ocenění velikého významu Masarykova jmenování v Londýně, kde první jeho přednáška, konaná za účasti lorda Roberta Cecila jako zástupce ministerského předsedy Asquitha, měla ráz významné slovanské manifestace.

Bylo to 4 dny po události, jež bolestně se dotkla spojenecké veřejnosti a zasadila těžkou ránu osvobozovacím snahám slovanských národů. Dne 14. října vypovědělo Bulharsko válku Srbsku a zahájilo na ně útok spolu s Němci a Rakušany. Tím cennější bylo povzbuzení, jež československé a jihoslovanské emigraci přinesl dopis ministerského předsedy Asquitha, zaslaný k Masarykově přednášce. Vítal přítomnost jeho v Londýně jako nový článek sympatií mezi Ruskem a Velkou Britanií a prohlásil, že Anglie bojuje především za svobodu malých národů, aby se mohly v budoucnosti vyvíjeti ve svém národním životě a zřízení. „Problém malých národů v krisi evropské“ byl také tematem přednášky Masarykovy, jež vyzněla na konec v hluboce cítěnou výzvu k činům. Vzpomenuv zrady bulharské pravil Masaryk na konec: „Nedovedu se ubrániti jistému

pocitu tísně a studu, mluvím-li ve chvíli, kdy třeba je jednati, jednati bez váhání, bez odkladu. V těchto tragických chvílích, kdo není na frontě vystaven šrapnelům a střelám, cítí se do jisté míry vinným vůči těm, kdo umírají a trpí za naše idee."

Slova tato vyjadřovala věrně nejen city, nýbrž i program československého revolučního hnutí. Šlo o to, postaviti se po bok Srbsku, Rusku a spojencům v nejtěžší chvíli nejen slovem, nýbrž i skutkem, t. j. vojensky. To ovšem nezáleželo jen od dobré vůle Čechů a Slováků.

*

V ruském zajetí bylo už tou dobou snad na 100 tisíc Čechů a Slováků, z nichž jistě desetitisíce byli by bez váhání vyhověli výzvě ke vstupu do československého vojska. Na uskutečnění takového plánu nebylo však z mnoha důvodů ani pomyšlení. Česká Družina osvědčila se sice skvěle jak při jarním nástupu, tak i při pozdějším ústupu ruských vojsk. Přechod do zajetí velkých částí českých pluků byl její zásluhou a ruští generálové dovedli také oceniti pomoc, kterou přinesla jim po průlomu u Gorlice v týlu vojska. Snahy o její rozšíření ze zajatců neměly však výsledku.

Koncem června r. 1915 správa Svazu českoslov. spolků na Rusi podala náčelníku generálního štábu generálu Běljajevu novou žádost o povolení větších oddílů vojenských a o připuštění odborných pracovníků z řad českých a slovenských zajatců do závodů válečné výroby. Teprve v polovině srpna byla žádost tato vyřízena tak, že se Svazu dovoluje nabírati do Družiny dobrovolníky ze zajatců, ale teprve v týlu, a nikoli na frontě. Výslovně také řečeno, že povolení toho není možno veřejně se dovolávati, což patrně mělo důvod v obavě, aby také

Rakousko-Uhersko nepočalo tvořiti proti Rusku dobrovolnické sbory z ruských zajatců.

V pravdě toto vyřízení znamenalo, že jen výjimečně zdařilo se jednotlivcům přes veliké nesnáze do Družiny se dostati, mnozí už tehdy odcházeli a často vlastně utíkali do srbského vojska a veliká většina ponechána svému osudu, jenž nebyl nijak utěšený. Roztřiďovací zajatecký tábor v Dárnici u Kyjeva, jímž většina československých zajatců procházela, byl pod velením Němce generála Eichela, jenž přirozeně jim nijak nebyl nakloněn. Také v jiných táborech byli Čechoslováci svěřeni vojákům, kteří s Ruskem necítili a většinou nepřáli si jeho vítězství. Často jen proto, že to bylo o nich známo, do zajateckých táborů byli přiděleni. Tak se stávalo, že ti, kdo se do Družiny hlásili, z větší části náhodou se o ní dozvěděvše, byli často zavíráni a pronásledováni.

Od poloviny června r. 1915 vycházel v Petrohradě redakcí Bohdana Pavlů orgán Svazu československých spolků „Čechoslovák", jenž přinášel zajatcům naději a mravní posilu. V srpnu potom zlepšila se situace i tím, že při obnově vlády zmizel z ministerstva války Suchomlinov, obviněný ze zrady a zásluhou organisace měst a zemstev (Zemgor) počalo se úsilovně pracovati v širší veřejnosti pro povznesení výroby válečných potřeb. V této situaci podařilo se docíliti Svazu v Petrohradě, že počátkem měsíce října povoleno přijímání českých a slovenských zajatců na práce do vojenských závodů. Výkon tohoto práva byl však neobyčejně pomalý, složitý a obtížný. Soupis těch, kdo se hlásili, měl proto výsledek velmi nepatrný. Místy postavili se odchodu československých zajatců s největší rozhodností na odpor sedláci, jimž pracovali na polích, jinde zase velitelé táborů prováděli povolení tak, že

hlásící se Čechy a Slováky jako spolehlivé pracovníky posílali na stavbu dráhy murmanské, kde pak na tisíce pomřelo jich hroznou nákazou.

Tak přišlo nazmar veliké množství revoluční síly československého hnutí a ochrany se dovolati bylo těžko. Diplomaticky starala se tehdy ruská vláda o dohodu se spojenci stran Cařihradu a Dardanel a otázky československá a jihoslovanská stály daleko stranou. Ve veřejnosti mimo to zrada bulharská jen ještě zaostřila proti Slovanům těžkou náladu vyvolanou porážkami ruských vojsk. Proti slovanskému nadšení prvních týdnů války nastalo kruté ochlazení.

Nepříznivá situace československého hnutí zhoršovala se i tím, že počaly se množiti spory mezi petrohradskou správou Svazu a její vojenskou komisí v Kyjevě, kde se vytýkalo petrohradskému vedení, že je málo rozhodné a radikální a nese vinu na pomalém postupu akce. K tomu názoru klonily se i organisace zajatců, jež pomalu se samočinně tvořily v jednotlivých táborech, a zejména i dobrovolníci z Družiny, která teprve dnem 1. ledna 1916 rozšířena na celý pluk, byvši v měsíci říjnu r. 1915 doplněna z řad Čechů povinných službou v ruském vojsku.

*

V této době, pro spojence neobyčejně těžké a nepříznivé i revoluční práci československé v zemích evropských, počínalo hráti velmi důležitou úlohu rostoucí hnutí mezi Čechy a Slováky ve Spojených státech Severní Ameriky, kde neustále se přiostřoval v politické veřejnosti boj dvou táborů: německo-rakouského a spojeneckého.

Propaganda, řízená a živená z vyslanectví německého a rakouského, posílená úspěchy ústředních

mocností na bojištích evropských, útočila čím dále tím směleji na neutralitu Spojených států, využívajíc obratně amerického pacifismu a důvěřivosti. Řada velikých a vlivných časopisů získána pro akci proti vývozu zbraní a střeliva pro státy spojenecké, pod záminkou, že jde o zkrácení krveprolévání. Zároveň pracovali důvěrníci obou císařských vlád k vyvolávání stávek v závodech válečné potřeby vyrábějících a na lodích i ve skladištích ničeny byly zásilky zbraní ohněm a dynamitem.

Bojem proti této záludné práci rakousko-německé vykonaly československé organisace spojencům neocenitelné služby, které později také plně byly uznány. České národní sdružení podniklo především velikou akci veřejnou pro pokračování ve vývozu zbraní pro spojence a vystoupilo tiskem, letáky i veřejnými projevy proti rozsáhlé akci, kterou ve prospěch ústředních mocností velmi obratně a s ohromnými prostředky finančními vedl předseda syndikátu zahraničního tisku v New Yorku p. Hamerling.

Současně a ještě účinněji bojovala proti německé a rakousko-uherské akci tajná organisace založená Em. Voskou, jemuž se podařilo zachycovati pomocí českého úředníka na rakousko-uherském konsulátu v New Yorku p. Frant. Kopeckého nejdůležitější dokumenty výzvědné a teroristické akce rakousko-německé. Zásluhou této organisace zmařena řada atentátů na lodi vezoucí zbraně a střelivo, odhalena řada německých a rakouských vyzvědačů a získány nezvratné důkazy o intrikách, jimiž zasahovali do amerických poměrů oba vyslanci vlád berlínské a vídeňské. Největším úspěchem této české práce bylo zatčení amerického žurnalisty Archibalda, jenž vezl od německých a rakouských diplomatů z Washingtonu zprávy do Berlína a do Vídně.

U zatčeného nalezeny dokumenty, jež usvědčily rakouského vyslance Dumbu jako osnovatele stávek v amerických továrnách a německého vojenského přidělence ve Washingtonu von Papena z podněcování Mexika proti Spojeným státům. Oba diplomati byli pak v září 1915 ze Spojených států vypovězeni. Důkazy o jejich pokrytectví a záludnosti měly veliký vliv na změnu ve veřejném mínění americkém ve prospěch spojenců i na vývoj diplomatického konfliktu, jenž vedl pak ke vstupu Ameriky do války.

Organisace důvěrníků Voskových prokázala také důležité služby přímo vládě anglické, kterou uvedla na př. na stopu intrik, jimiž Německo se snažilo vyvolati revoluci v Irsku. V Londýně po té velice bylo ceněno československé hnutí v Americe. Už koncem roku 1915 uznávali Angličané vlastní revoluční pasy Voskou vydávané a umožnili prof. Masarykovi posílati také americké posly do Čech. Dělo se to tak, že anglická policie jako podezřelé cizince je na lodích zatýkala, na čas uvěznila a potom propustila k prof. Masarykovi do Londýna, aby se vzkazy a instrukcemi mohli dále jeti do Prahy.

Úspěchy tyto nemohly ovšem býti sdělovány s veřejností, ale nepřímo i propagačně a politicky mnoho znamenaly. Důležitými a spolehlivými zprávami získána pro československou věc řada vlivných listů, jinak těžko přístupných, čímž velice byl usnadňován Českému národnímu sdružení těžký boj o získání veřejného mínění československého i amerického.

Po stránce organisační stal se v československém táboře na podzim r. 1915 důležitý pokrok hlavně ve dvou směrech: V říjnu postavilo se otevřeně na stranu revoluce americké odvětví české strany sociálně-demokratické manifestem k Internacionále

z péra V. Beneše a v tutéž dobu získáni pro těsnou spolupráci s Čes. nár. sdružením i Slováci, organisovaní již od doby předválečné ve Slovenské lize, řízené z Pittsburghu. Její předseda Mamathey ještě krátce před tím vykládal v kterési americké revui požadavek slovenské autonomie v Rakousko-Uhersku, aniž se zmínil o Češích. Na konferenci v Clevelandě docíleno však dohody o součinnosti a prof. Masaryk už při své úvodní přednášce na londýnské universitě 19. října 1915 dostal mimo jiné i vřelé blahopřání Slovenské ligy s žádostí, „aby nezapomínal Slováků, bojujících v bratrské shodě s Čechy pro naši národní svobodu a nezávislost". O tento šťastný obrat v poměru Čechů a Slováků velice se zasloužil tajemník Českého národního sdružení Jos. Tvrzický; na obratu v táboře socialistickém měl vedle Vojty Beneše veliký podíl mladý žurnalista a advokát v Cresco-Iowa, Karel Pergler, jenž pod jménem Brutus psal od počátku do socialistické Spravedlnosti v Chicagu články pro revoluční akci.

Ke konci roku 1915 přibyla Čes. nár. sdružení vydatná posila v osobě jmenovaného již učitele Vojty Beneše, jenž v srpnu vyslán byl pražskou Maffií, aby v Americe pomohl organisovati revoluční hnutí. Záminkou k odjezdu byla mu práce pro rakouské invalidy a studium americké organisace humanitní. Přibyv do New Yorku, zůstal po nějaký čas v ústraní, dokud nezvěděl, že jeho bratr Eduard je ve Francii v bezpečí a dokud nedostal pokynu z Paříže. Když se tak stalo, vystoupil v prvních dnech listopadu na veřejnost se svým pravým posláním a věnoval se s velikou energií organisační a propagační práci.

Prvním a nejdůležitějším úkolem Českého národního sdružení bylo opatřiti peníze pro Masarykův pařížský výbor. Masaryk kladl od počátku veliký

důraz na finanční nezávislost politické akce československé od kterékoli strany ze spojenců, věda, že jen tak získá náležité úcty a váhy u přítele i nepřítele. Proto vydal heslo „z vlastních sil“ a žádal od amerických organisací peníze na propagandu, na vydávání časopisů a na udržování spojení s vlastí. Koncem května r. 1915 psal Masaryk Čes. nár. sdružení do Chicaga: „Moje práce zde, to jinak není možné, stojí mnoho peněz, ale velký náš cíl nedá se dosáhnouti bez obětí. A nebudou obětovány jen peníze, již i životy, a mnoho, byly položeny a budou.“ Pro rok 1915 udával potřebu nejméně 50.000 dolarů.

První dobu scházely se peníze velmi pomalu, ale koncem prosince přece už potvrzoval Masaryk příjem 37.871 dolarů. Bylo ovšem potřebí mnohem více a sbírky také počaly vykazovati rychlý vzrůst výtěžků, když konečně 14. listopadu došlo v Paříži a v Ženevě k uveřejnění připravovaného prohlášení zahraničního výboru československého.

V prostých a vážných slovech manifestu obrážela se veliká mravní síla československého revolučního hnutí. „Stavíme se na stranu bojujících slovanských národů a jejich spojenců bez ohledu na úspěch nebo neúspěch proto, že hájí právo; rozhodnutí o tom, na čí straně v osudném zápolení národů je právo, je zásadní otázkou politické mravnosti, které se dnes nemůže vyhnouti už žádný čestný a opravdový politik, žádný uvědomělý národ.“ Po tomto úvodu hned ještě na konci prvního odstavce vyslovuje se pevná víra ve vítězství dobré věci: „Věříme v konečné vítězství Slovanů a spojenců a jsme přesvědčeni, že toto vítězství bude na prospěch celé Evropy a lidstva.“ Dále se zdůvodňuje historicky a mravně požadavek samostatného československého státu a vykládá se, proč domáhají se ho Čechové bez ohledu na Vídeň, ač dosud všecky české strany usilovaly

o samostatnost národa v rámci Rakousko-Uherska. Spojenecká veřejnost, zaujatá zprávami o hrozné katastrofě srbského vojska, nevěnovala českému prohlášení mnoho pozornosti. Ale politikové ocenili jeho význam mravní a politický. Auguste Gauvain psal v „Journal des Débats“ o Čechoslovácích: „... Nejsou to dravci, kteří se vrhají pouze na zdechliny. V hodinu největšího nebezpečí, místo aby seděli hezky zticha, podle špatného příkladu některých jiných národů, řadí se rozhodně po bok obhájců veškeré svobody ...“

Velké váhy dodaly prohlášení také podpisy vůdčích osob československých kolonií ve Francii, v Anglii, v Rusku a v Americe. Vedle poslanců a představitelů zahraničního výboru Masaryka a Dürricha podepsáni byli za Čechy ve Francii předseda českého výboru v Paříži a člen České akademie malíř Fr. Kupka a předseda socialistické „Rovnosti“ v Paříži A. Veselý; za Čechy v Anglii předseda a tajemník českého výboru v Londýně Jan Sýkora a Frant. Kopecký, za Čechy americké předseda a dva členové Českého národního sdružení v Chicagu Dr. L. Fisher, Karel Pergler a Em. Voska; za Slováky americké předseda a tajemník Slovenské ligy Alb. Mamathey a Fr. Daxner; za Čechy v Rusku předseda Svazu československých spolků v Petrohradě Boh. Čermák a redaktor B. Pavlů.

Podpisy tyto znamenaly již také uznání politické autority Československého zahraničního komitétu a pozdější Československé národní rady, ve kterou se potom komitét přeměnil.

IV.

PRVNÍ ÚSPĚCHY HNUTÍ ZAHRANIČNÍHO A DOBA „TEMNA“ V ČECHÁCH. (Do března 1917.)

V době, kdy vyšel Masarykův manifest, byla situace ústředních mocností na bojištích velmi pří-

znivá. Srbské vojsko bylo právě koncem listopadu na Kosovu poraženo a zatlačeno k Adriatickému moři a brzo potom došlo ke kapitulaci Černé Hory. „Malá válka“ italská nečinila Rakousku příliš starostí a Němci chystali se k novému náporu proti Francii. Zato se vyvíjela velmi nepříznivě hospodářská situace rakousko-uherské říše. Začaly se povážlivě hlásiti nesnáze finanční a zásobovací a všude i ve státní správě se cítilo to, co se ukázalo na bojištích: že Rakousko si nedovede samo pomoci, že je uvnitř těžce choré a ve všem odkázáno na Německo. Tím zuřivěji vylévala Vídeň svoji zlobu na velezrádné Čechy.

V říjnu 1915 podařilo se rakouské policii chytiti posla zahraničního výboru pí. Linhartovou v důsledku osudného nedorozumění, jež mělo pak za následek zatčení celé řady přátel a spolupracovníků dra Beneše. Pro podezření velezrádných styků s cizinou uvězněni redaktoři krátce před tím zastaveného „Času“ Dušek a Hájek s chotí, choť dra Beneše a dr. A. Masaryková. Obsáhlé vyšetřování nevedlo však k očekávaným výsledkům, neboť nikdo z uvězněných ničeho podstatného neprozradil.

Dne 6. prosince zahájen pak veliký proces s drem Kramářem, drem Rašínem a redaktorem Červinkou před divisijním soudem ve Vídni a v českých zemích se všude cítilo, že na lavici obžalovaných sedí tu vlastně celý národ se svými dávnými tužbami po svobodě. Na 300 stránkách žaloby obviněn byl dr. Kramář se soudruhy nejen ze všeho, co se velezrádného podnikalo za hranicí a stalo doma, nýbrž i pro veškeru svou předválečnou činnost slovanskou, která proti trvání rakousko-uherské říše nebyla namířena a nejednou jak doma, tak i v Petrohradě vynesla dru Kramářovi ostrou výtku rakouského oportunismu. Vídeň ovšem v prvé řadě chtěla za-

strašiti české politiky, což se jí také do jisté míry podařilo.

Dvě malé strany radikální, státoprávně pokroková a realistická, se veřejně nemohly uplatňovati a ve vedení stran ostatních počal převládati duch oportunismu. Klub poslanců strany sociálně demokratické se počátkem listopadu r. 1915 usnesl o potřebě „politického činitele, jenž by mohl v našem státě býti pokládán za oprávněného představitele vůle celého národa v těch otázkách povahy všenárodní, které v přechodu poválečném mohly by se v Rakouskou státi zralými k řešení".

Názor tento nalezl ohlas i v jiných stranách a zejména u Mladočechů, kteří za vedení poslanců Fiedlera a Tobolky se snažili sjednotiti živel měšťanský v jedinou stranu národní, mající za hlavní účel obranu proti vládní persekuci a proti nebezpečí neústavních změn ve prospěch Němců. Koncem ledna r. 1916 položen byl základ této nové straně, jíž byl postaven v čelo staročeský vůdce dr. Mattuš. V ní splynuli mladočeši se staročechy a s částí realistů; s výhradou samostatnosti svých organisací a své politiky sociální přistoupila k ní i strana národně sociální, vedená tehdy po uvěznění posl. Kloféče, Choce, Vojny a j. poslanců drem Hübschmannem.

Ve všech stranách byli skupiny a jednotlivci, kteří se obávali zahájení veřejné činnosti tohoto nového útvaru i všeho dalšího sjednocování vidouce, že jeho politika byla by založena na přiznání se k monarchii habsburské, jemuž chtěli za každou cenu zabrániti. Nevýhodou těchto radikálů bylo, že nemohli veřejně vystupovati, ani ovšem jakkoli zaručiti úspěch taktiky revoluční. Silou jejich bylo však hluboké rozhořčení všeho lidu proti neslýchanému násilí rakouské vlády a mocný vliv zpráv šířených Maffií o odboji Čechů a Slováků za hranicemi.

Ve své zaslepenosti a úplné neznalosti duše českého lidu nedovedla vídeňská vláda žádným ústupkem podepříti český oportunismus a proto také marně se domáhala jakéhokoli projevu zodpovědných činitelů proti zahraniční činnosti revolučního výboru Masarykova. Koncem března r. 1916 se konečně odhodlala vnutiti českému tisku projev svůj vlastní. V pražských denících vyšel dne 25. března současně článek „V cizích službách", velmi špatně z německého vzoru přeložený, odmítající nejostřejšími slovy jménem českého, státu věrného národa zločinnou velezradu několika samozvanců, kteří prý si za hranicemi utvořili jakýsi český výbor.

Článků takových, dodávaných policií a vnucovaných k otištění hrozbami, že bude zastaven list a zatčeni redaktoři, vyšlo pak v roce 1916 v českých listech ještě více a česká veřejnost dozvídala se z nich o důležitých úspěších československého revolučního hnutí v Rusku, ve Francii i v Americe. Po celý rok 1916 byly tyto zprávy vedle důvěrných informací Maffie jedinými paprsky světla, pronikajícími zvenčí do temna bezohledného teroru, jímž vládla Vídeň v českých zemích.

*

Za národ doma umlčený mluvilo a jednalo zatím československé hnutí za hranicemi, které za vedení prof. Masaryka vyrůstalo ponenáhlu v mohutnou a vlivnou organisaci. T. zv. zahraniční výbor přeměnil se počátkem roku 1916 v „Národní radu českých zemí" se sídlem v Paříži, za jejíž představitele prohlášeni kromě poslanců T. G. Masaryka — předsedy a Josefa Düricha — místopředsedy i dr. Edv. Beneš jako hlavní tajemník a za Slováky mladý hvězdář dr. Milan Rastislav Štefánik. Štefánik

už před válkou měl významné styky nejen v kruzích vědeckých, nýbrž i politických, neboť na svých častých cestách vědeckých přijímal od francouzské vlády i různá poslání diplomatická.

Když válka vypukla, přihlásil se Štefánik jako prostý voják ke službě letecké a záhy se vyznamenal jak na frontě francouzské, tak zejména v Srbsku, kam byl v srpnu 1915 přidělen k francouzskému leteckému oddílu. Při katastrofě srbského vojska zachránil se v listopadu odvážným letem přes albánské hory k Adriatickému moři a první podal pařížské vládě zprávu o situaci na Balkáně. Po výkonu tomto byl nucen podrobiti se těžké operaci pro chorobu žaludeční, která jej i později krutě pronásledovala. Hned po prvním zotavení dal se v Paříži do práce politické a při svých rozsáhlých stycích přinesl velmi cennou podporu prof. Masarykovi a dru Benešovi v jejich diplomatickém jednání.

Prvním velikým úspěchem tohoto jednání byl projev, který učinil dne 3. února 1916 ministerský předseda Briand profesoru Masarykovi, vyslechnuv od něho program a plán československé revoluční akce. Briand schválil požadavek rozdělení Rakousko-Uherska a zřízení samostatného československého státu a slíbil podporu své vlády snahám Národní rady českých zemí. Projev tento, otištěný ve vlivném „Matinu“ spolu s výkladem prof. Masaryka, byl prvním veřejným dokladem iniciativy Francie v otázce československé. Význam jeho byl tím větší, že z Ruska, kde nastupoval právě v čelo vlády germanofil Stürmer, přicházely zprávy pro věc Slovanů a spojenců velmi nepříznivé.

Na západě vzmáhala se nedůvěra k ruskému vedení jak politickému, tak i vojenskému a její stín zasahoval i požadavek osvobození slovanských národů střední Evropy. Masaryk cítil naléhavou po-

třebu vyprostiti otázku osudu těchto národů ze zajetí falešných představ o panslavismu, ve Francii rozšířených. Spolu s Denisem a jinými slavisty přičinil se, aby byl zřízen Ústav slovanských studií při pařížské universitě a v rámci jeho programu pronesl koncem února velikou řeč o Slovanech ve světě. Dokazoval v ní, že ve snaze menších slovanských národů po svobodě nutno viděti nikoli nebezpečí ruského imperialismu, nýbrž vhodný prostředek trvale zmařiti pangermánský plán na ovládnutí světa.

Pochopení pro toto stanovisko rostlo ve Francii tou měrou, jakou ukazovala se vnitřní síla, ukázněnost a nezávislost československého hnutí. V této době už také vláda v zásadě slíbila utvořiti samostatné válečné jednotky československé na francouzském bojišti, uvolní-li Rusko k tomu cíli ze zajetí přiměřený počet československých dobrovolců. Plán ten vznikl v souvislosti s ujednáním mezi Francií a Ruskem, že na západní bojiště bude vysláno po částech na půl milionu ruských vojáků. Němci právě zahájili mohutný nápor proti Verdunu; anglické vojsko přinášelo zatím pomoc velmi nepatrnou a proto Francii bylo posil velmi potřebí. Národní rada podala návrh, aby s výpravami ruských vojáků posíláni byli do Francie také Češi a Slováci, kteří v ruském zajetí už dlouho marně čekali na zřízení československého vojska, do něhož se hlásili. Počítalo se, že by se tak ve Francii mohlo do jara 1917 postaviti československé vojsko o 30.000 mužů, což ovšem nemělo znamenati, že jest opuštěn plán československého vojska na bojišti ruském.

Tyto záměry Národní rady sděleny byly se Svazem československých spolků na Rusi prostřednictvím redaktora B. Pavlů, jenž v dubnu r. 1916 na čas zajel z Petrohradu do Londýna a do Paříže vyžádat si zpráv a pokynů profesora Masaryka. V červnu

potom odjel do Petrohradu posl. Dürich, jenž konečně po dlouhém čekání dostal povolení k příjezdu do Ruska a měl tam pro uskutečnění ujednaného plánu pracovati jako zástupce Národní rady.

Už před svým odjezdem z Paříže postupoval posl. Dürich v některých věcech bez souhlasu a proti radám ostatních členů Národní rady, kteří zejména neměli důvěry k osobám, jež si ve své důvěřivosti vybíral za spolupracovníky. To bylo též jedním z důvodů, pro něž i dr. Štefánik se rozhodl odebrati se do Ruska, aby se přičinil urovnati nesnáze, s nimiž tam bylo nutno počítati. Vydal se na cestu koncem července se vřelým doporučením generála Joffra a po podrobném jednání ve francouzském hlavním stanu, v němž se už vážně studovala otázka vnitřního zřízení československého vojska.

*

V Rusku zatím hromadily se v československé akci obtíže daleko větší, než v Paříži se zdálo. Vyplývaly jednak z poměrů ruských vůbec, jednak také z velmi rozháraných poměrů v československé kolonii. Na sjezdu Svazu československých spolků, konaném od 25. dubna do 3. května r. 1916 v Kyjevě, získala vedení skupina kyjevská, v čele s drem Vondrákem a L. Tučkem, jež dosavadní správu Svazu v Petrohradě, řízenou B. Čermákem a J. Klecandou, porazila výtkou nerozhodnosti v řešení otázky vojenské. Pracovníci petrohradští měli opět nedůvěru k radikalismu kyjevských a odepřeli spolupráci v nové správě Svazu.

Z jiných důvodů se postavili proti nové správě Svazu delegáti Českého komitétu v Moskvě, řízeného panslavisty Sv. Koníčkem a drem Vítězslavem Štěpánkem, kteří nebyli spokojeni s politickým programem „úplného politického osvobození českého a slo-

venského národa“ na sjezdu přijatém a žádali, aby sjednocení mezi Čechy a Slováky se stalo jen na tom základě, že se podrobí všichni slovanští národové vrchní vládě ruské.

Spory nově zvolené a staré správy Svazu, zaostřené hodně osobně, projednávaly se také tiskem mezi petrohradským „Čechoslovákem“ a „Čechoslovanem“, který v dubnu začal v Kyjevě znova vycházeti a stal se potom orgánem Svazu. To mělo velmi nepříznivý vliv na hnutí dobrovolecké, jež zatím v kruzích zajatců vlastní silou vzrostlo do velikých rozměrů. Sympatie tohoto hnutí klonily se zprvu na stranu nové správy Svazu, stejně jako sympatie vojáků Družiny, která v polovici května r. 1916 byla konečně rozšířena o druhý pluk na „československou střeleckou brigádu“ a několika důstojníky jako hosty byla na kyjevském sjezdu zastoupena.

Důvodem této přízně byly veliké sliby, jež nová správa navazovala na zásadní souhlas, který car vyslovil dne 21. dubna 1916 s plánem osvobozování slovanských zajatců. Odvolávaje se na tento slib podal dr. Vondrák koncem května generálnímu štábu obsáhlý návrh, podle něhož Svaz jako jediný zodpovědný vůdce a organisátor československého národa na Rusi měl míti právo doplňovati stav československé brigády a organisovati nové samostatné československé oddíly, umisťovati osvobozené Čechy a Slováky do továren a vyměřovati jim daně. Teprve ve vhodnou chvíli měl Svaz prohlásiti všeobecnou vojenskou povinnost a provésti pak mobilisaci osvobozených zajatců podle určitého plánu schváleného generálním štábem. Návrh tento podán na základě zásadního usnesení sjezdu a v důvěře, že bude brzo splněn, Svaz se hned rozhodl, že nadále nebude jednotlivě osvobozovati zajatce, přijaté do práce na záruku zaměstnavatelů. Zároveň ohlášeno, že záhy

budou všeobecně osvobozeni všichni zajatci, za něž Svaz se zaručí a jimž vydá svoje pasy.

Do Kyjeva povolána řada pracovníků ze zajateckých táborů, kteří se horlivě a s úspěchem jali pracovati, aby rozšířili a upevnili organisaci přihlášených dobrovolců. Hojně scházela se také daň, vybíraná Svazem mezi dobrovolci. Brzo však se dostavilo kruté zklamání a s ním nová nespokojenost se správou Svazu.

Dr. Vondrák byl sice 20. června přijat carem a krátce potom dostal z hlavního stanu nové ujištění, že plán osvobození zajatců v zásadě je schválen. Ale vyřízení stále nedocházelo a mnozí českoslovenští dobrovolci, nemohouce se dočkati povolání do vlastního vojska, odcházeli do Oděsy do dobrovolecké divise srbské, pro niž tou dobou povolen byl nábor v zajateckých táborech. Mimo to i v záložním praporu československé brigády v Kyjevě vzmáhala se veliká nespokojenost s vojenskou komisí Svazu, zvláště mezi bývalými důstojníky, kteří byli tu nuceni sloužiti jako prostí vojáci, ač v srbské divisi byli přijímáni v dosavadních hodnostech. Také stěžovali si do neodbornického řízení výcviku dobrovolců.

Náčelník vojenského obvodu kijevského generál Chodorovič pověřil vyšetřením těchto stížností generála Červinku, k jeho službám přiděleného, který už před kyjevským sjezdem dal veřejně na jevo svůj nesouhlas s prací vojenské komise Svazu, vytýkaje ji, že na zřízení většího československého vojska vůbec nepomýšlí a nemá k němu ani schopností. S výsledkem svého šetření a svými návrhy opravnými poslán byl gen. Červinka do hlavního stanu ke generálu Alexejevu, jenž uznal chyby Svazu a nařídil vypracovati nový plán československého vojska, které měli napříště budovati odborníci v čele

s gen. Červinkou za dozoru gen. Chodoroviče. Dobrá vůle generála Alexejeva byla však mařena nepřízní ministerstva války a generálního štábu, i tím, že s akcí Červinkovou křížily se kroky vedení Svazu. Kromě toho zakročoval u vlády i u vojenských úřadů také kijevský spolek „Československá jednota" v čele s továrníkem Dědinou, soustřeďující stoupence nejkrajnějšího panslavismu, kterým nejen Masaryk s pařížskou Národní radou, nýbrž i Svaz zdál se nebezpečným Rusku a Slovanstvu.

V těchto zmatcích se obracely zraky všech nespokojených mezi vojáky i zajatci s velikou nadějí k poslanci Dürichovi, jenž přijel počátkem června právě v době, kdy také z bojišť přicházely zprávy radostnější, neboť letní ofensiva generála Brusilova měla úspěchy. Posl. Dürich jednal s vládou a s hlavním stanem, byl přijat také carem. Nedocílil však ani svolení, aby byla dopravena část československých dobrovolníků do Francie, ani vyřízení žádosti za povolení československého vojska v Rusku. Naopak tou dobou nastal obrat nepříznivý československé věci. Počátkem srpna usnesla se vojenská rada v Petrohradě, že záruky slovanských spolků k osvobození zajatců nestačí a krátce potom vydán z generálního štábu rozkaz, aby plnomocníci Svazu nebyli připouštěni do zajateckých táborů k agitaci. Na slíbené pasy nebylo ani pomyšlení. Vida tyto neúspěchy, jež přičítal chybám Svazu, žádal Dürich tím rozhodněji, aby uznána byla jeho výhradní pravomoc v československých věcech politických a vojenských, při čemž nalézal zprvu oporu jak ve skupině pracovníků petrohradských, tak i mezi nespokojenými zajatci.

Do vyjednávání, jež v této věci bylo zahájeno, zasáhl v srpnu dr. Štefánik, jenž byl zatím přijel s delegátem Slovenské ligy Košíkem, a stal se pro-

středníkem mezi spornými stranami. Jeho přičiněním podepsána byla v Kyjevě dne 29. srpna dohoda, v níž Svazem i poslancem Dürichem výslovně bylo uznáno, že pravomoc v československých věcech vojenských i zajateckých, stejně jako diplomatickopolitických přináleží Československé národní radě v Paříži, kterou měl v Rusku zastupovati její místopředseda J. Dürich, opíraje se o skupinu odborných pracovníků, vybraných za jeho souhlasu Národní radou. Byl to závažný krok kupředu proti resolucím sjezdu kyjevského, podle kterých Svaz uznával jen neurčitě politickou pravomoc pařížské Národní rady a při řešení otázky vojenské měl hráti úlohu jakési prozatímní vlády.

Dohoda kyjevská, podepsána také Gustavem Košíkem za Slováky americké, přinesla též důležité vyjasnění v otázce poměru Čechův a Slováků, který zůstával sporným, ač Slováci od počátku pracovali jak na budování Družiny tak i ve Svazu československých spolků. Resoluce ve věci té přijatá Svazem koncem května r. 1915 byla příliš neurčitá, neboť prohlašovala za „samozřejmou zásadu, že v budoucím království československém vedle hlavního sněmu pro společné záležitosti bude zřízen zemský sněm pro záležitosti Slovenska“, podrobněji neurčené. Kromě toho rusko-slovenský spolek „Ľudevít Štúr“ v Moskvě, velmi blízký Koníčkově skupině panslavistické a těšící se zvláštní přízni ministerského předsedy Stürmera, žádal přímo, aby byly připojeny slovenské kraje Uher k Rusku, a dával tak novou zbraň do ruky těm, kteří pracovali proti československému revolučnímu hnutí. Bylo proto významným pokrokem, když slovenský člen Národní rady Milan Štefánik prosadil v kyjevské dohodě zásadu, že „Češi a Slováci, jsouce si vědomi, že jsou úzce spiati vzájemně jak životními zájmy, tak i kul-

turou a jmenovitě krevními svazky, přejí si vyvinouti se v jednotný politicky nedílný a svobodný národ pod záštitou Čtyřdohody".

Tento t. zv. „kyjevský zápis" dal carské vládě první příležitost otevřeně vystoupiti proti Československé národní radě a jejímu předsedovi prof. Masarykovi. Ministerský předseda Stürmer, jenž se v létě 1916 ujal po Sazonovu také ministerstva zahraničí, namítal, že nelze připustiti, aby jakýkoli orgán mimo hranice Ruska mohl rozhodovati o vnitřních ruských věcech, mezi které počítal i otázku československou. Pokrokovým kruhům československým i ruským bylo zjevno, že stanoviskem tímto se popírá mezinárodní ráz československé otázky a že přirozeně vyplývá z odporu carské vlády proti revoluční povaze Československé národní rady, budující svou nezávislou politiku na zásadách národního sebeurčení a svrchovanosti. Politika taková, usilující vědomě svrhnouti staletou dynastii habsburskou a pokračovati ve válce až do úplné porážky císařských armád ústředních mocností, nemohla nalézti opory u vlády ruské. Vláda cítila, že přiostřující se její spor se státní dumou, povážlivé zmatky ve vojsku a ve veřejné správě a nespokojenost širokých vrstev, válkou unavených, mohou snadno vyvrcholiti ve vnitřní revoluci, nebude-li zavčas uzavřen mír. Teprve po revoluci se dozvěděl prof. Masaryk od srbského vojenského přidělence Lontkeviče, že se ruská vláda už v roce 1916 tajně usnesla československého vojska ze zajatců nepovoliti z důvodů jak vnitřních, tak i zahraničních.

Toto svoje zamítavé stanovisko k československému revolučnímu hnutí dovedla ruská vláda obratně krýti zdáním slovanského radikalismu. Přednosta oddělení, jemuž v ministerstvu zahraničí československé věci byly svěřeny, p. Priklonskij,

stavěl sice proti požadavku, aby byli osvobozeni českoslovenští zajatci a utvořili vojsko, námitky práva mezinárodního a obavy, aby Rakousko-Uhersko neučinilo proti Rusku něco podobného, ale při tom svůj odpor k Československé národní radě vysvětloval malou její slovanskou spolehlivostí. Užíval důvodů, jež ochotně mu snášeli proti Masarykovi čeští panslavisti a se své strany dával opět na jevo, že právě nedostatek důvěry k západnické a podle něho protiruské politice Masarykově je důvodem neúspěchů československého hnutí na Rusi.

Tak odůvodněn byl také návrh, který v prosinci byl podán ministerstvu války náčelníkem generálního štábu generálem Averjanovem, aby byla zřízena zvláštní československá národní rada pro Rusko, přímo podřízená ministerstvu vnitra. Prvním předsedou byl navržen posl. Dürich; kdyby odstoupil, měl býti jeho nástupce jmenován ruskou vládou, jež mohla také kteréhokoli člena Národní rady vyloučiti. Návrh tento směřoval mimo jiné k tomu, aby byl zamezen styk československých zajatců se „Svazem", jemuž se vytýkalo, že je pod zhoubným vlivem prof. Masaryka, provozujícího prý činnost podezřelou, k Rusku zřejmě nepřátelskou.

Nehledě na zápis kijevský, přistoupil posl. Dürich na tento návrh, jejž považoval za velký úspěch. Přijal později i stanovy, jež vládou pro Českosl. národní radu v Rusku byly vypracovány a snižovaly ji na jakýsi spolek s ruským úředním jazykem, povinný podávati ministerstvu vnitra nejen všechny zápisy o svém jednání, nýbrž i svoje účty. To souviselo s tím, že vláda povolila také peníze na udržování činnosti této rady a na vydávání jejího listu.

Tou dobou už ruská vláda byla pouze hříčkou v rukách záhadného Rasputina. Tento zloduch dvora nabyl v říši rozhodující moci svým vlivem na ca-

revnu Alexandru Feodorovnu, jejíž vůli car se ve všem podroboval a která, jsouc původu německého, dělala politiku germanofilskou. Nástrojem Rasputinovým stal se zejména i správce ministerstva vnitra Protopopov, jemuž Národní rada posl. Düricha byla přímo podřízena. Politika násilí a persekuce, kterou počal Protopopov potlačovati rostoucí nespokojenost lidu a sněmovní oposice, vzbudila nejhlubší rozhořčení jak v kruzích státní Dumy, tak i v části kruhů dvorských i ve vojště.

Marně naléháno na cara, aby propustil vládu, ženoucí na ostří nože svůj spor se zákonodárným sborem a celým národem a aby změnil směr své politiky, chce-li předejíti revoluci. Vše bylo marno.

Tak konečně byl v polovině prosince 1916 zavražděn Rasputin na jakémsi dvorském večírku rukou velkoknížete Dimitrije Pavloviče. To byl první blesk blížící se revoluční bouře. V okruhu Národní rady pařížské se jasně vidělo, že v úporném boji, který se tu uvnitř Ruska odehrával, nejde jen o ruskou dynastii a zásadu monarchistickou, ani jen o záměnu neschopného absolutismu demokratickým parlamentarismem, nýbrž i o další vedení války. Protopopov už v létě při návratu ze své cesty evropským západem jednal ve Stokholmu s radou německého vyslanectví Warburgem o předpokladech míru a v západních státech nebylo tajností, že nejen ministři Stürmer, Rittich a Protopopov, nýbrž i sama carevna pokračují ve zrádné činnosti Suchomlinova, jak později Miljukov a Kerenský v předvečer revoluce prohlásili v Dumě.

Naproti tomu pro důsledné pokračování ve válce, pro rozbití Rakousko-Uherska a osvobození rakousko-uherských Slovanů vyslovovali se z ruských politiků právě jen vůdcové oposice. Kovalevskij a Miljukov vřele ujali se v zasedání Dumy koncem

března 1916 československých zajatců jako příslušníků národa, který bude osvobozen likvidací parasitní habsburské monarchie. Podobně vyjádřil se Miljukov i při své návštěvě v Paříži v srpnu, když vstoupilo Rumunsko do války, v rozmluvě otištěné v „Journalu". Zároveň však sdělil tehdy s Masarykem a Benešem svůj názor, že carské Rusko v československé otázce iniciativy nechce vzíti a nevezme.

*

Situace byla pro československou akci revoluční tím těžší, že po smrti Františka Josefa 21. listopadu 1916 také nový rakouský císař Karel zahájil v dohodě s Berlínem i Cařihradem promyšlenou akci, aby uzavřel mír. 12. prosince 1916 podaly ústřední mocnosti spojencům první nabídku míru a ve Vídni se děly změny, jež vykládány za hranicemi jako obrat k politice slovanské, příznivé státům spojeneckým. Za ministerského předsedu a ministra zahraničí povolal Karel dva šlechtice s českými jmény, Clama Martinice a Černína (20. a 22. pros.) a s jejich nastoupením spojována byla v Paříži a v Londýně pověst, že provedeno bude záhy usmíření dynastie habsburské s českým národem. Počalo se proslýchati, že po korunovaci císaře Karla v Budapešti brzo dojde též ke korunovaci jeho v Praze; přišly zprávy o uvolnění persekuce v českých zemích.

Když 3. června 1916 byl vynesen nad drem Kramářem, drem Rašínem a red. Červinkou rozsudek znějící na trest smrti, byl to nad jiné přesvědčivý argument proti českým a slovanským katanům ve Vídni a pro odbojné a osvobozenské hnutí české. Za hranicemi bylo ho vydatně užito, doma provokoval tichou vzpouru v duších, která čekala na svůj čas, aby mluvila a pokud možno i jednala.

Nyní císař Karel rozhodnutím z 5. ledna změnil českým velezrádcům ortel smrti v dlouholetý žalář a později odstranil i některé hlavní představitele vojenské diktatury a persekuce řízené z hlavního stanu, tak arcikn. Bedřicha a Conrada z Hötzendorfu.

Nový císař projevil také hned při nastoupení na trůn ochotu vládnouti podle ústavy. Vždyť právě měsíc předtím stal se odpovědný představitel absolutistického režimu válečného, rakouský ministerský předseda Stürgkh, obětí politické vraždy, kterou původce dr. Adler, syn vůdce sociální demokracie rakouské, otřásl poněkud otrlým svědomím vládnoucích kruhů i oportunistických politiků v Rakousku.

Velká většina českých poslanců na radě říšské stavěla tehdy svou politiku na předpokladu, že Rakousko-Uhersko bude zachováno, a že je potřebí se přičiniti, aby při řešení vnitřních otázek v říši bylo českému národu co nejméně ublíženo. Působila na ně hrozba, že budou násilně provedena německá přání v zemích předlitavských, od nichž měla býti odloučena Halič a současně utvořeno nové království polské z polských krajů ruské říše, obsazených spojenými vojsky, jak to ohlašoval manifest obou císařů ze 4. listopadu.

Působily také zprávy z bojišť, nepříznivé pro Dohodu. Spojenecká ofensiva ve Francii neměla úspěchu, stejně jako ofensiva italská a Rumunsko bylo na hlavu poraženo, takže velmi mnohým blízkost míru bez vítězů a bez poražených zdála se býti pravděpodobnou.

Takové okolnosti a názory daly vznik jednotné organisaci českých poslanců ve Vídni a českých stran doma. Pokus o jednotnou národní stranu, o němž byla dříve zmínka, ztroskotal v květnu 1916, když dr. Mattuš přišel s návrhem, aby strana

učinila veřejné osvědčení pro dynastii, pro monarchii a její integritu, ano i pro německo-rakouský spolek „obranný“, a když z tohoto návrhu — jenž byl rozhodně zamítán také ze strany národně-sociální — vyvodili důsledky zástupci strany pokrokové, bez nichž nechtěli setrvati na půdě tvořící se nové strany ani Mladočeši.

Nový pokus o sjednocení politického šiku českého stal se koncem r. 1916 a měl větší úspěch. Nešlo nyní toliko o t. zv. městské strany národní, nýbrž o všecky české strany a nešlo již o jejich sloučení, nýbrž o utvoření společných orgánů k vedení jednotné politiky v otázkách národních a ústavních. 19. listopadu byl ustaven jednotný „Český svaz“ poslanců na radě říšské v čele s agrárníkem Staňkem jako předsedou a soc. demokratem Tusarem jako jednatelem a zároveň v Praze „Národní výbor“, jehož předsedou zvolen stařičký dr. Mattuš a jednatelem vůdce agrární strany Švehla. Projev, kterým se tyto politické orgány celonárodní představily veřejnosti, byl od počátku války prvým veřejným prohlášením téměř všech českých poslanců a stran pro rakousko-uherskou monarchii a dynastii; jedním z prvních politických skutků nového poslaneckého „Svazu“ byla pak jeho účast na uherské korunovaci Karlově v lednu 1917.

Právě tato rakouská orientace „Českého svazu“ a „Národního výboru“ byla však příčinou, že do Svazu odmítli vstoupiti oba státoprávně-pokrokoví poslanci Kalina a Prunar a že mimo Národní výbor rozhodly se zůstati obě malé strany radikální: státoprávně-pokroková a pokroková (realistická).

Oficiální politika byla v této době, kdy lid byl umlčen na frontách i doma také jistým druhem absolutismu — absolutismu poslanců a některých předáků stran a byla sledována s největší obavou všemi

radikálními živly v jednotlivých stranách českých a zvláště mezi českým spisovatelstvem, které dobře vyciťovaly nesmiřitelný odpor široké československé veřejnosti ke každému smíru s habsburskou monarchií. Odpor tento nemohl se tehdy ještě volně projeviti, neboť tlak protičeské persekuce neustával. Právě v prvních dvou měsících vlády Karlovy zrušena byla ve Vídni stará kancelář českého krajanského ministra, odkaz arcibiskupa Kohna na moravské účely kulturní protiprávně odcizen svému určení, censura řádila dále proti českému tisku i knihám. V prosinci r. 1916 vyloučila zemská školní rada ze žákovských knihoven Jiráskovo „Temno" a nařídila pečlivě prohlédnouti i jiné jeho spisy, „nejeví-li se v nich nemírné pěstění kultu Husova a oslavování doby husitské jako nejslavnější periody dějin českého národa". Vedle uvězněných politiků zůstávali stále ještě v žaláři spisovatelé Machar, Dyk a Bezruč a bylo zjevno, že propustiti je byla by vláda ochotna jen za jisté služby.

Zatím propaganda německá a maďarská mohla snadno dokazovati, že Češi a Slováci v Rakousku a Uhrách nemají nic společného s požadavkem rozdělení Rakouska a Uher a že státy tyto jsou spojencům přátelsky nakloněné. V tomto smyslu jednalo se také diplomaticky. Hr. Goluchowski navazoval se spojenci ve Švýcarsku, vévoda z Parmy zkoumal půdu v Paříži, představitelé mezinárodního světa finančního a také Vatikán pracovali v Římě. Současně i Německo se postranními cestami snažilo sblížiti se s Francií. Nejhorlivěji si počínali Maďaři, kteří — zvláště v Anglii — se tvářili jako nepřátelé pruského Německa.

Československá národní rada v Paříži viděla veliké nebezpečí, jaké v této situaci hrozí Čechům a Slovákům, kdyby snad spojenci nedůvěřovali dosti

jejich nesmiřitelnému odhodlání k důslednému odporu proti Vídni a Pešti. Proto napiala všechny síly, aby veřejnost i vlády dohodových států přesvědčila, že Rakousko a Uhry i nadále jsou plně závislé na vlivech berlínských, že rozhlašovaný obrat rakousko-uherské politiky, příznivý Slovanům a spojencům, je pouze klam, mající docíliti — prostřednictvím Vídně — výhodných podmínek pro polovičatý mír s unavenými ústředními mocnostmi.

Tisk spojenecký zahrnut byl s české strany zprávami a články o situaci v habsburské monarchii, které ukazovaly na neustávající neslýchaný útisk Čechů a Slováků. Proti pokusům o mír zakročila Národní rada několika memorandy u francouzské vlády, důtklivě žádajíc, aby na mírový úskok ústředních mocností byla dána odpověď, jež by Čechoslováky uvnitř habsburské monarchie posílila v jejich zápasu.

Toto úsilí Národní rady mělo veliký úspěch. Ministerský předseda francouzský Briand slíbil, že se přičiní, aby spojenecké vlády ve společném prohlášení svých válečných cílů učinily zmínku o Čechoslovácích, a slib svůj splnil. V notě ze dne 10. ledna 1917, sdělující s presidentem Spojených států amerických odpověď na jeho dotaz o cílech války, uvedly vlády dohodových států za jeden z těchto cílů osvobození Čechoslováků z cizí nadvlády.

Prohlášení toto neznamenalo tehdy ještě odhodlání spojenců válčiti až do zničení rakousko-uherské říše, jak se také brzo poté objevilo řadou neurčitých projevů dohodových státníků. Také teprve po tomto prohlášení došlo k nejvážnějším pokusům o mír s Rakousko-Uherskem, který si mnozí myslili jako mír zvláštní, domnívajíce se při tom, že posílením Čechů uvnitř rakousko-uherské

říše proti Maďarům a Němcům zjednána bude pro budoucnost záruka mírové politiky Habsburků. Snahám takovým však nota přece jen překážela zvláště tím, že mluví se v ní nikoli o Češích, nýbrž o Čechoslovácích, což právem bylo vykládáno jako útok proti t. zv. integritě Uher.

Vše záleželo ovšem především na vítězstvích vojenských a na vytrvalosti Čechoslováků v jejich revolučním boji. V obojím směru mohli tehdy spojenci na západě ukázati na zjevy velmi nepříznivé pro československé revoluční hnutí. Carské Rusko počalo už téměř odpadati z počtu spojenců vojensky i politicky, hledalo den ke dni zjevněji cestu k míru a vystupovalo už otevřeně jak proti Československé národní radě, tak i proti Jihoslovanskému zahraničnímu výboru v Paříži, který pracoval též pro rozdělení Rakousko-Uherska. Kromě toho vládě vídeňské se podařilo vynutiti od Českého svazu projev, jímž odmítal slib osvobození Čechoslováků jako „insinuaci nepřátel" a prohlašoval, že „národ český jako vždycky v minulosti, tak i v přítomnosti a v době příští jen pod žezlem habsburským vidí svou budoucnost a podmínky svého vývoje".

Československé národní radě nezbývalo než dokazovati, že projev tento, vynucený na poslancích národa, jehož vůdcové jsou jednak ve vězení, jednak za hranicemi, nemá ceny a neodpovídá smýšlení lidu ve vlasti, který připíná všechny své naděje ke spojencům a velikému revolučnímu hnutí československému, vedoucímu ve všech státech dohodových pod jednotným řízením nesmiřitelný boj proti ústřednímu mocnostem. Vskutku nešťastný projev předsednictva Svazu byl většinou českých lidí doma pociťován jako národní hanba a stupňoval nedůvěru k dosavadnímu politickému vedení.

Na jednotě československého hnutí a na důvěře západních spojenců v jeho nezávislost a odhodlání k zápasu do všech důsledků záleželo proto více než kdy před tím. Z toho důvodu se rozhodl předseda pařížské Národní rady prof. Masaryk odmítnouti veřejně odpovědnost za politiku posl. Düricha, jenž si zatím utvořil svou zvláštní Národní radu s podporou a podle přání carské vlády, podezřelé z přímé zrady věci spojenecké. Vedle šesti členů jmenovaných předsedou vyhrazeno bylo stanovami této rady jmenování dalších šesti členů správě „Svazu", který po jistém váhání tak učinil, avšak asi týden před revolucí jmenování zase odvolal. Dürich tudíž začal úřadovati jen s polovinou členů, spokojiv se oporou ruské vlády a vždy mu věrné panslavistické skupiny Koníčkovy. Ostatní československá veřejnost se velkou většinou postavila proti Dürichově radě, jakmile poznala, že je útvarem založeným proti Národní radě Masarykově. Dürich veřejně též prohlásil, že je zcela „nezávislým na vlivu mimo hranice Ruska".

Byv zpraven poslem petrohradských Čechů o této situaci, vydal prof. Masaryk pamětihodné prohlášení o finanční i politické nezávislosti Československé národní rady, jež mělo veliký mravní význam pro další průběh československého hnutí. Pravil v něm: „My svého slavofilství a svého rusofilství nikdy nezapírali a nezapíráme, ale jsme naprosto nezávislí. Akční fond je složen z příspěvků předsedou Národní rady kontrolovaných ... Jestliže tudíž některý jednotlivec o své újmě od kohokoli přijímal jakoukoli finanční podporu, Národní radou nekontrolovanou, ... pokládali bychom to i my za provinění proti našemu programu ... My si svou politickou samostatnost nevyžebráváme, nýbrž ji budujeme z vlastních sil."

Prohlášení toto bylo uveřejněno dne 25. ledna 1917 v pařížské „Československé samostatnosti“ a pak i v tisku ruském. Formální vyloučení posl. Düricha z Národní rady prohlásil pak počátkem února dr. Milan Štefánik, jenž koncem ledna r. 1917 se vrátil do Ruska ze své cesty Rumunskem.

V Rumunsku navštívil Štefánik zajatecké tábory, v nichž nalezl na 10.000 Čechů a Slováků zmírajících po stech hladem a nemocemi. Na tisíc jich získal pro dobrovolný odjezd do Francie na práce nebo do služby v československém vojsku. Jen asi 350 jich vskutku v létě 1917 přijelo do Francie a vstoupilo do vojska, kdežto ostatní se cestou Ruskem rozutekli nebo pomřeli. Později se zjistilo, že z oněch 9000 československých zajatců, kteří v Rumunsku tehdy zůstali, jenom asi 600 přežilo jich katastrofu způsobenou vítězstvím německých vojsk, proti kterým v Dobrudži hrdinsky bojovalo také na tisíc československých dobrovolců v řadách první srbské dobrovolnické divise vedené plukovníkem Stevanem Hadžičem. Ze zbytků této divise, jež odvedeny potom na oddech do jižního Ruska, propuštěno bylo koncem prosince 1916 na 200 českých důstojníků do československých částí v Kyjevě s velmi lichotivým uznáním.

Katastrofa rumunská se pokládala téměř všeobecně za další článek v řadě hříchů carské vlády, jíž se vytýkalo, že úmyslně neposlala zavčas posil rumunskému vojsku, hodlajíc tak uspíšiti situaci, z níž by jenom mír byl východiskem. To jen prohloubilo ještě propast mezi ruským pokrokovým blokem a vládou, která zaslepeně odpírala jakýkoli ústupek Státní dumě. Také zůstaly bez výsledku pokusy, jež učinil ještě Štefánik pro uznání stanoviska pařížské Národní rady proti Dürichovi u posledního carského zahraničního ministra Pokrovského. Tou dobou

v Rusku události spěly již nezadržitelně k násilnému převratu, k němuž potom dne 13. března 1917 došlo, když vláda vyhlásila dekret o rozpuštění Dumy, už od konce října r. 1916 carem podepsaný.

*

V době revolučních zmatků ruských ukázalo se jasně, jak veliký význam má československé revoluční hnutí Čechů a Slováků v Americe, a to i silou finanční, i prací politickou. V lednu r. 1917 mohl Masaryk říci ruské vládě své hrdé slovo, že si budujeme svou samostatnost z vlastních sil jediné proto, že v roce 1916 dovedlo České národní sdružení v Chicagu sebrati dostatečnou částku peněz, aby byly kryty výlohy politické a propagační akce Národní rady pařížské. Neúnavnou propagační prací Jos. Tvrzického a později hlavně Vojty Beneše a některých jiných rostly rychle odbočky Čes. národního sdružení po Spojených státech a z příspěvků lidí většinou nemajetných tvořily se veliké fondy. V bohatších kruzích byla ke sbírkám dlouho velká zdrželivost a Národní sdružení se proto rozhodlo žádati prof. Masaryka, aby se sám obrátil na zámožné krajany se žádostí o přispění. Masaryk si však příliš vážil obětí nejchudších a odpověděl: „Nepsal jsem pensylvánským havířům, nebudu psát ani chicagským boháčům."

Tento široký základ lidový dával celkový ráz československému hnutí v Americe až do konce a byl též hlavní jeho silou. Vážnost jeho ve vlastní veřejnosti americké rychle rostla, zejména když se ukázalo, že se staví ke Spojeným státům zcela jinak nežli hnutí živené v Americe velikými penězi rakousko-německé propagandy. Zatím co na př. Němci při volbě presidentově v zimě r. 1916 vydali heslo: volte jako Němci, České národní sdružení vy-

zývalo svoje členy, aby volili jako loyální občané američtí. Pro Čechy a Slováky to ovšem znamenalo voliti Wilsona, kandidáta strany demokratické, jejíž úspěch znamenal pravděpodobnost války Spojených států s ústředními mocnostmi.

Sami zúčastnili se američtí Čechoslováci války s ústředními mocnostmi dříve, než Spojené státy do ní vstoupily. Již v únoru r. 1916 stal se pokus utvořiti československý pluk v armádě kanadské z dobrovolníků, kteří se odhodlávali přejíti americké hranice, aby se připojili ke skupině Čechoslováků kanadských, sloužících už v tamní armádě. Práce pro tento plán byla při přísné neutralitě Spojených států nebezpečná a chystaný pluk se sestaviti nezdařilo. Přece však se sešlo v 223. praporu kanadské armády na 300 Čechoslováků přičiněním vytrvalé práce redaktora Vinklárka, Jar. Císaře, Jos. Tvrzického, Vojty Beneše a jiných.

Ve Spojených státech pracovalo zatím Národní sdružení, aby získalo veřejné mínění a politiky pro požadavek československé svobody. Po všech větších městech pořádaly se veřejné manifestace a vlivným osobám se ve velikém množství posílaly letáky, brožury a knížky, vydané jednotlivými pracovníky českými a slovenskými. V únoru r. 1916 dostalo se Českému národnímu sdružení příležitosti, aby ústy Karla Perglera předneslo svůj program také před zahraničním výborem amerického kongresu, jenž na podnět svého socialistického člena Meyer Londona jal se studovati předpoklady míru a vyžádal si přímý výklad zástupců jednotlivých malých národů. Řeč, kterou tehdy Karel Pergler v kongresu přednesl, vykonala pak v podobě brožury důležitý úkol propagační.

Pozornost politické veřejnosti vzbudil také otevřený list Karla Perglera spisovatelce Jane Adamsové,

jež se jako pacifistka přičiňovala o rychlé uzavření míru a později též obšírné memorandum, podané Českým národním sdružením koncem roku 1916 nově zvolenému presidentu Wilsonovi. Významné bylo též vystoupení Perglerovo ve prospěch spojenců na konferenci malých národů, konané v lednu r. 1917 ve Washingtoně na podnět „Mírové strany žen", kde zástupci Irů, Finů a Ukrajinců snažili se vyvolati projev proti Dohodě.

Na počátku r. 1917 velmi posílilo akci Českého národního sdružení konečné soudní rozhodnutí o žalobě redaktora „Vesmíru" dra Išky na redakci chicagské „Svornosti" pro článek, v němž byly Iškovi vyčteny podpory rakousko-uherského vyslanectví. Výrok soudce byl důležitým dokladem veřejného mínění, jež se zatím v Americe utvořilo o československém hnutí. V zamítnutí žaloby se praví, že dr. Iška, postaviv se veřejně proti cítění všeho lidu československého za německou věc, nemohl od československého tisku očekávati nic jiného, než odsouzení, neboť je to tisk větve národa porobeného mocí, jíž se Iška zastává.

Soudce mohl tehdy právem mluviti už o cítění všeho lidu československého, neboť po dohodě s Ligou slovenskou začínalo svobodomyslné České národní sdružení pracovati tehdy také už s českými katolíky, jejichž „Národní svaz" vznikl počátkem r. 1917.

Celé toto hnutí přes svou různotvárnost stálo také svorně za Masarykem, požívajícím neomezené vážnosti. Proto také neměly výsledku pokusy získati americké Čechoslováky pro linii politiky carské vlády, příčící se svobodnému duchu Spojených států. První pokus učiněný v tom směru na jaře r. 1916 Sv. Koníčkem po energickém vystoupení J. Tvrzického rychle ztroskotal a stejně skončil také pokus

učiněný samotným posl. Dürichem těsně před první ruskou revolucí. Když ruské vyslanectví ve Washingtonu jeho jménem žádalo od Českého národního sdružení podporu pro zvláštní Národní radu v Rusku zřízenou, dostalo se mu odpovědi, že „déle než dva roky 700.000 amerických Čechoslováků, spojených v Českém národním sdružení stojí jednomyslně za největším z žijících Čechů T. G. Masarykem". Později se skvěle projevilo, jak byla případná tato odpověď, nesoucí náhodou datum vypuknutí ruské revoluce, dne 13. března 1917.

V.

ROZVOJ HNUTÍ ZA HRANICEMI OD RUSKÉ REVOLUCE DO RUSKÉ KAPITULACE A VZNIK SAMOSTATNÉ ARMÁDY. (Od března 1917 do března 1918.)

Zpráva o vítězství revoluce v Petrohradě pozdravena byla v celém světě s velikou radostí všude tam, kde se cítil hluboký rozpor mezi úpadkovou politikou prohnilého ruského samoděržaví a revolučně demokratickým cílem osvobození národů, který vepsali si spojenci ve svůj štít. V čele nové vlády ruské stáli vůdci demokratického měšťanstva, kteří měsíce už vedli tuhý boj proti neschopnosti a zrádnému vedení války.

Nový ministr zahraničí prof. Miljukov hned v prvých dnech po převratu prohlásil za cíl války úplné zničení habsburské monarchie a osvobození rakousko-uherských národů. „Utvořením státu československého bude utvořena hranice proti dobyvačným plánům německým vzhledem k zemím slovanským. Německé Rakousko a Uhry, musejí býti odkázány do svých národopisných hranic." Tak vyjádřil se

k dopisovateli pařížského „Tempsu“ a ve vřelé odpovědi na pozdravný telegram předsedy Československé národní rady prof. Masaryka odpověděl, že plně přijímá jeho program nové střední a jihovýchodní Evropy.

Československé hnutí na Rusi uvítalo tyto události s nadšením a s velikými nadějemi. Československá brigáda, z níž právě v první dny revoluce začal se tvořiti třetí pluk, dne 20. března slavnostně prohlásila prof. Masaryka prozatímním diktátorem a jeho Národní radu prozatímní vládou československých zemí. Novou ruskou vládu vřele pozdravila a současně k Masarykovi jako k hlavě hnutí se výslovně přihlásila i správa Svazu, jež krátce před převratem se ještě klonila na stranu Dürichovu; také mezi zajatci byl všude revoluční obrat přijat s jásotem.

Prohlášení dra Štefánika o vyloučení posl. Düricha z Národní rady, potlačené v tisku starou vládou, bylo konečně uveřejněno a s novou vládou zahájeno ihned jednání, jak provésti plán československého vojska. V zahraničním ministerstvu nebylo námitek a také hlavní velitel Alexejev, jenž zůstal ve svém úřadě, znova se ujal s velikým zájmem práce, aby byla zřízena veliká válečná jednotka československá. V prvních dnech dubna vymohl od válečné rady potřebné povolení a dal příslušné pokyny generálu Červinkovi, jako předsedovi formační komise, která hned zahájila přípravné práce. Péče o nábor dobrovolníků ponechána správě Svazu až do zřízení ústředního politického orgánu československé akce, které odloženo na přání Miljukova až do očekávaného příjezdu prof. Masaryka.

Poměry ve vládě i veřejnosti se vyvíjely zatím pro československou věc nepříznivě. Sám ministr války Gučkov zřízení československého vojska nepřál, jsa toho mínění, že Češi a Slováci, do vojska se hlásící,

prospějí Rusku lépe prací v továrnách. Ještě rozhodněji se stavěl proti vojenským plánům československým představitel dělníků ve vládě, ministr spravedlnosti Kerenský, jenž nebyl dosti informován o rakousko-uherském problému, o revolučním rázu československého hnutí, ani o rozdílech, jimiž se lišilo od jednotlivých odstředivých hnutí národních v rámci Ruska. Velmi nepříznivý vliv vykonávala také Rada dělníků a vojáků, v čele s gruzínským socialistou Čejdzem, která se pomalu vyvíjela v jakousi vedlejší vládu a byla mluvčím neustále rostoucího hnutí širokých vrstev i vojska pro mír a proti všemu, co prodlužuje válku. Tak se stalo, že povolení válečné rady a hlavního stanu nebylo potvrzeno mocí politickou.

V polovině dubna odejel Štefánik do Londýna a do Paříže se zprávami nepříznivými, bez valné naděje, že původní plán převésti československé dobrovolce z Ruska do Francie podaří se ještě uskutečniti. Také na západě se situace pro československou věc zhoršila. Němci, upustivše od marných útoků na Verdun, ustoupili mezi Arrasem a Soissonem na t. zv. linii Hindenburgovu, soustavně pustošíce území, jež opouštěli zkracujíce frontu. Jarní ofensiva francouzsko-anglická nepřivodila však rozhodujícího úspěchu, přes ohromné oběti, jež si vyžádala.

Zprávy o pokračujícím rozkladu ruského vojska vyvolávaly veliké obavy. Od vstupu Spojených států severoamerických do války, k němuž počátkem dubna došlo pod hrozným dojmem nelidskosti t. zv. neomezené války ponorkové, prohlášené Německem v lednu 1917, se očekávalo zprvu velmi málo. Za několik dní po vypuknutí revoluce v Rusku odstoupil ve Francii Briand se svou vládou i s politickým ředitelem v ministerstvu zahraničí Berthelotem, jenž měl právě velikou zásluhu o francouzskou iniciativu

v československé věci. Za nové vlády Ribotovy nastalo období trapné nejistoty v otázce rakousko-uherské.

Koncem března princ Sixt z Parmy odevzdal presidentu Poincaré vlastnoruční list císaře Karla, jenž nabízel rozhovor o míru a sliboval, že se celým svým vlivem zasadí, aby oprávněné nároky Francie na vrácení Alsaska a Lotrinska Německem byly splněny. Jednání v té věci zahájené se přísně tajilo, ale v tisku i v politických kruzích počalo se znova mnoho mluviti o vnitřním obratu v rakousko-uherské říši a o její ochotě opustiti Německo. Řada listů ve Švýcarsku, ale také v Anglii a ve Francii, přinášela články, že mezi habsburskou monarchií a spojenci není vážných rozporů a že císař Karel je ochoten přiměřeně uspokojiti jak své neněmecké sousedy, tak i národnosti vlastní říše, jimž spojenci přislíbili osvobození.

Zvláště v Londýně se pro smír s Rakousko-Uherskem počalo pracovati velmi intensivně. Vlivný liberální poslanec Noel Buxton dokazoval v revui „New Statesman" (Nový státník), že osvobození rakousko-uherských národů, přijaté do programu spojenců, nesmí se vykládati ve smyslu rozdělení staré habsburské říše, jíž prý je potřebí k evropské rovnováze, nýbrž že postačí t. zv. federalisace tohoto státu tím, že se udělí samospráva jednotlivým národům. Zničení Rakousko-Uherska, spojencům škodlivé, stálo prý by na půl milionu anglických životů. Také spojení Čechův a Slováků, dvou různých národů, je prý snem malé skupiny teoretiků.

Proti této propagandě velmi energicky vystoupil prof. Masaryk řadou článků v londýnských listech, ve kterých dokazoval, že Buxton a jeho přátelé neznají rakousko-uherského problému, a že federalisace Rakousko-Uherska je daleko obtížnější a fan-

tastičtější plán než požadavek sjednocení a státní nezávislosti národů střední Evropy. „Přijmouti politický program spojenců a zároveň se snažiti, aby bylo zachráněno Rakousko-Uhersko, je čirou nemožností... Zůstane-li Rakousko-Uhersko, účelu války nebude dosaženo a celý plán spojenců a Ameriky bude pouhým kusem papíru.“ Tak psal Masaryk v revui „The Nation“, a v tom smyslu psal v Londýně i Seton Watson, Steed, v Paříži Denis, Fournol a jiní přátelé československé věci.

Československá národní rada v tomto boji nezůstala při obraně. Ve svých orgánech „La Nation Tchèque“ v Paříži a „The New Europe“ v Londýně (vycházející od října 1916 za redakce Seton Watsona) i v řadě listů bojujících proti předčasnému míru přešla k útoku, odhalujíc neupřímnost a podvodnost rakousko-uherské propagandy. Proti tvrzení, že císař Karel odvrací se od Berlína a chce uzavříti mír samostatně, ukazovala na hlasy říšskoněmeckého tisku, jenž neopatrně dával najevo uspokojení pro taktiku hrabat Černína a Martinice, majících Berlínu upraviti cestu k míru se spojenci; ukazovala na falešné tvrzení, že plán německé střední Evropy byl ve Vídni opuštěn, a že Češi se s Vídní smiřují. Tiskové kanceláře Národní rady v Paříži a v Londýně dodávaly tisku denně podrobné zprávy z Rakousko-Uherska a Německa, dokazující, že Vídeň od Berlína nemůže se odloučiti a že práce pro zvláštní mír s Habsburky má jen připraviti ústředním mocnostem půdu k polovičatému míru, jenž by neodvratně vedl brzo k nové válce. V tomtéž směru pracovala s úspěchem i československá kancelář Národní rady v Římě, založená tam v lednu 1917 drem Benešem.

Těžkou ránu zasadila Národní rada zejména propagandě Maďarů, kteří měli v londýnském deníku

„Morning Post“ důvěrníka, Josefa Szebenyie; ten soustavně klamal veřejnost vymyšlenými zprávami o prudkých protiněmeckých projevech maďarských politiků a časopisů. Zástupce Slovenské ligy americké dr. Štěpán Osuský, jenž od léta 1916 pracoval při Národní radě pařížské a pečlivě sledoval maďarský tisk, zjistil tento podvod a odhalil jej v tisku. Příslušné doklady předloženy anglickému sněmu i vládě. Neúnavnému úsilí Seton Watsona a několika jeho přátel v anglické sněmovně se konečně podařilo, že koncem března 1917 podvodný dopisovatel Morning Postu byl zavřen v internačním táboře.

Pro úplné zničení Rakousko-Uherska pracovala Národní rada ruku v ruce se zástupci ostatních potlačených národů rakousko-uherských, kteří po pádu carské vlády mohli nyní volněji hájiti svůj demokratický a revoluční program a pod tlakem nebezpečí, že bude uzavřen předčasný mír, těsněji se semkli dohromady. Na podnět prof. Denise, který z jara r. 1917 počal z prostředků Národní rady vydávati novou revui „Le Monde Slave“ (Slovanský svět), počali se od konce května 1917 pravidelně scházeti političtí vystěhovalci českoslovenští s jihoslovanskými, rumunskými a polskými a za účasti význačných politiků a literátů francouzských, anglických, italských i ruských projednávali programové otázky slovanské politiky. Z jedné z prvních těchto schůzí zaslali shromáždění politikové slovanští pozdravný telegram zatímní vládě ruské s projevem důvěry, že ve jménu zásady sebeurčení národů, které se dovolává, bude podporovati snahy potlačených národů rakousko-uherských o osvobození z imperialistického jařma habsburského. Stalo se tak právě, když bylo oznámeno, že Miljukov ustoupil z úřadu ruského zahraničního ministra málo známému Tereščenkovi. V souvislosti se zprá-

vami o stále rostoucím vlivu ruských stoupenců míru bez aneksí a bez náhrad přijata byla změna tato s velikými obavami.

S tím větší radostí byly potom uvítány zprávy o prohlášeních, kterými poslanci čeští, jihoslovanští, polští a rusínští se dožadovali při zahájení říšské rady vídeňské dne 30. května 1917 sjednocení a státní svobody svých národů, třebaže ještě se zachováním rámce rakousko-uherské monarchie. Také v kruzích spojeneckých se doufalo ještě dlouho potom, že Rakousko-Uhersko bude lze přetvořiti a zachovati přes to, že tajné jednání s Rakouskem, navázané v Paříži a Londýně švagrem císaře Karla princem Sixtem, skončilo už v dubnu nezdarem pro nemožnost dohody o územních požadavcích Italie.

Prostřednictvím svého důvěrníka hr. Revertery navázal potom v létě r. 1917 hr. Černín nové jednání s Paříží skrze plukovníka francouzského generálního štábu hr. Armanda ve Švýcarsku, dávaje při tom na srozuměnou, že Rakousko-Uhersko je ochotno za kompensace učiniti ústupky také Italii a uzavříti mír i bez Německa, byl-li by jeho rozchod s Berlínem připraven tak, aby měl „zdání korektnosti". V Paříži a v Londýně se tehdy v možnost podobného řešení stále ještě věřilo a počítalo se s tím, že požadavky Čechoslováků a Jihoslovanů by bylo lze uspokojiti v rámci habsburského soustátí, rozšířeného ještě o obnovené Polsko a po př. i Bavorsko.

Národní rada naproti tomu ukazovala, že je naprosto nemožno, aby požadavky, obsažené v prohlášeních slovanských poslanců ve Vídni, byly uskutečněny v rámci hranic dualistické monarchie, a zároveň s největším úsilím pracovala k tomu, aby na půdě Francie byla před skončením války samostatná československá armáda, přes kterou by se

v žádném případě při jednání mírovém nemohlo přejíti k dennímu pořádku.

Koncem května zřízena byla ve Francii dobrovolnická armáda polská, která se měla doplňovati hlavně z Poláků amerických, a francouzská vláda byla ochotna zříditi také podobné vojsko československé. Uskutečnění tohoto plánu záviselo ovšem na příchodu dobrovolníků jednak z Italie a Ruska, jednak z Ameriky, protože zbytky české setniny v cizinecké legii, ani dobrovolníci z řad československých zajatců, dopravených sem v roce 1916 ze Srbska, nikterak na zřízení větší jednotky nestačili. Dr. Štefánik vypravil se počátkem června s posláním francouzské vlády do Spojených států severoamerických, aby od washingtonské vlády vymohl povolení k náboru dobrovolníků z řad československé kolonie americké pro československé vojsko ve Francii. Ačkoli vláda Spojených států byla tou dobou ve válečném stavu pouze s Německem a do války s Rakousko-Uherskem vstoupila teprve v prosinci r. 1917, přece dovolila získávati a přijímati dobrovolníky mezi Čechy a Slováky, kteří nenabyli dosud amerického státního občanství, jakož i mezi Američany československého původu, pokud překročili již 31. rok svého věku. České národní sdružení, Národní svaz českých katolíků i Slovenská liga daly se horlivě do práce, aby povolení tohoto bylo využito, ale na získání 20—30 tisíc dobrovolců, s nimiž Štefánik pro československé vojsko ve Francii počítal, nebylo pomyšlení, neboť nejméně 30.000 Čechoslováků přihlásilo se zatím do armády Spojených států.

Také na získání dobrovolníků z Italie byla malá naděje, ač v zajateckém táboře v Santa Maria Capua Vetere se v lednu r. 1917 utvořil bez vnějších podnětů „Československý dobrovolnický sbor“ ze zajatých

Čechů a Slováků, kteří si slíbili, že — jakmile bude možno — půjdou se zbraní v ruce bojovati za svobodu svého národa. V čele „Sboru" stál sokolský pracovník z Orlové ve Slezsku Jan Čapek. Jednatelé „Sboru" Josef Logaj a Jan Bořil, oba předváleční stoupenci Masarykovi, měli za úkol navázati styky s revolučním hnutím československým ve Francii, v Rusku a v Americe. Důvěrník pařížské Národní rady v Ženevě ing. Plesinger-Božinov navštívil v dubnu r. 1917 tyto dobrovolníky a shledal, že jejich „Sbor" rychle vzrostl na několik tisíc členů. Sám ovšem mohl jim přinésti jen výzvu k trpělivosti, neboť italská vláda zdráhala se povoliti, aby šli se zbraní v ruce proti Rakousko-Uhersku, jehož byli příslušníky. Dr. Beneš snažil se překonati váhavost italské vlády, s níž už v lednu 1917 v Římě přímo počal jednati, avšak byl nucen zatím spokojiti se slibem, že českoslovenští zajatci budou soustředěni a že organisační práci „Sboru" nebude překáženo. Zamítavé stanovisko italské vlády vyplývalo z jejího neurčitého poměru k otázce rakousko-uherské, z obav před odvetnými kroky vlády vídeňské a konečně i z nedůvěry k Jihoslovanům, s nimiž Národní rada spolupracovala.

Do Paříže zatím přišla zpráva, že je naděje na příjezd 30.000 československých dobrovolců z Ruska, o který ještě před revolucí počal jednati v Petrohradě Štefánik po dohodě s vládou Briandovou. Oznamoval tak Masaryk, jenž v polovině května přibyl do Petrohradu a za pomoci francouzského socialistického ministra Thomase navázal hned na dřívější jednání.

*

Situace, kterou Masaryk v Rusku nalezl, byla pro další vedení války velmi nepříznivá. Cíle Miljukova, který právě byl nucen z vlády ustoupiti, prohlašo-

vány byly od socialistů za imperialistické stejně jako válečné cíle spojenců vůbec, a vojáci hromadně odcházeli z bojiště, kde bratřili se s nepřítelem. Masaryk byl svými spisy v Rusku znám jak v kruzích liberálních, tak i v socialistických a snažil se tiskem i na schůzích dělníků a vojáků uplatniti svůj vliv ve prospěch dalšího vedení války. Také Kerenský, Plechanov a jiní význační socialisté hlásali nutnost vytrvati po boku spojenců, vidouce, jak ve Vídni a v Berlíně se ruského volání po míru nepoctivě využívá k záchraně absolutistického imperialismu. Masy vojáků a dělníků nebyly však nijak připraveny porozuměti tomuto stanovisku a šly slepě za heslem: „Mír a půdu", jímž úspěšně pracovala t. zv. bolševická skupina socialistické strany za přímé pomoci německého generálního štábu. Masaryk proto radil spojencům, aby pro další válku s ruskou pomocí nepočítali.

Rozklad ruského vojska a státní moci byl na druhé straně velmi příznivý rozvoji revolučního hnutí československého, jež učinilo rychle nečekané pokroky. Těsně před příjezdem Masarykovým skončen byl v Kyjevě t. zv. Sjezd československé veřejnosti, zvaný též sjezdem revolučním, kde hnutí československé postaveno na nové základy. Ruští krajané, kteří dosud vedli hnutí a svými spory usnadňovali staré vládě práci proti uskutečnění československých tužeb, měli zde jen 113 zástupců, představujících 20 spolků s 5700 členy, z nichž bylo na 2000 osvobozených zajatců. Vedle toho zúčastnilo se sjezdu 129 plnoprávných delegátů 335 organisací zajateckých s 23 tisíci členů a 95 delegátů vojska.

Svazu československých spolků na Rusi, jemuž v čele postaven populární lékař dr. Girsa, dostalo se nových stanov, podle kterých mu napříště příslušely většinou jen věci rázu propagačně osvětového a

konsulárního. Otázky politické a vojenské vyhrazeny Československé národní radě vedené Masarykem, která jednomyslně uznána za jediného vůdce všeho československého revolučního hnutí. Podle plánu sjednaného dříve Štefánikem zvolena pro Rusko odbočka Národní rady, které měl vždy státi v čele člen Národní rady pařížské v Rusku přítomný. Místopředsedou a jednatelem zvoleni B. Čermák a Jiří Klecanda, vůdci skupiny petrohradské, která mohla dobře využíti svých hojných předrevolučních styků s ruskými kruhy pokrokovými. Později za místopředsedy další zvoleni ještě za Slováky Jan Országh, za vojsko Rudolf Medek a ze zajatců Prokop Maxa.

V první den sjezdu přišla zpráva generálního štábu, že je povoleno vybudovati větší vojsko ze zajatců. Bylo to povolení usnesené měsíc před tím válečnou radou bez schválení vlády. Odbočka Národní rady rozeslala hned na tři sta emisarů, kteří rozjeli se do zajateckých táborů nabírati dobrovolníky. Na krytí výloh vypsána národní daň. Sjezd vyzněl v nadšenou manifestaci slovanské solidarity. Vřelé pozdravy přednesli zástupci Ukrajinců, Srbů, Poláků i Rusů, za něž promluvil dávný přítel československé věci profesor Jastrebov. Vydáno též plamenné poslání do vlasti, které v podobě letáku rozhazováno potom na frontě.

Práce formační komise generála Červinky, vojenské komise Odbočky národní rady i emisarů narážela ovšem na veliké překážky, které plynuly především z nechuti ruského prostředí pokračovati ve válce. Ruští vojáci hleděli na československou akci nedůvěřivě a často přímo nenávistně jako na podnik protirevoluční. Záhy vydala též vláda rozkaz, aby budování dalších československých oddílů bylo zastaveno, s poukazem k tomu, že není válečné

výzbroje a že zajatců je třeba pro práce. Stalo se tak v souvislosti se zrušením oddílů polských, které ovšem byly složeny z ruských vojáků polské národnosti. Zákroky Masarykovy u Kerenského, který zatím vystřídal Gučkova v ministerstvu války, neměly valného výsledku. Také nový náčelník vojenského obvodu kyjevského sociální revolucionář Oberučev, jemuž podle řádu vojska československé oddíly podléhaly, byl sám proti nim neobyčejně zaujat.

Teprve slavným vystoupením československých pluků u Zborova dne 2. července nastal rozhodný obrat v nazírání vládních kruhů. Československá brigáda přihlásila se dobrovolně k účasti na ofensivě, k níž Kerenský v červnu na naléhání Francie se odhodlal, vida, že je marno doufati v čestnou dohodu s ústředními mocnostmi a že úplně bezvýsledně skončily mírové porady socialistické ve Štokholmu.

Něco přes 3000 československých vojáků, nedostatečně vyzbrojených docílilo pod velením ruského plukovníka Trojanova nečekaného úspěchu. Ač byl mu přidělen úkol strategicky podružný, prorazilo v několika hodinách prudkým útokem nepřátelskou frontu, obsazenou náhodou též dvěma pluky českými. Zpráva ze stanu vrchního velitele ze dne 3. července oznamovala, že „československá brigáda zajala 62 důstojníky, 3150 vojáků, 15 děl a mnoho strojních pušek, z nichž většina byla obrácena proti nepříteli". Počet zajatců na československém úseku se zvýšil později na 18.000 a průlom fronty dosáhl hloubky 57 verst. Sousední části ruské však úplně zklamaly a hromadně z fronty utíkaly, takže úspěch československý přišel na zmar a došlo k všeobecnému ústupu. Při tom opět československá brigáda skvěle se osvědčila jako zadní voj, chráníc s nebezpečím vlastní zkázy zmatený ruský ústup.

„Čechoslováci, věrolomně opuštění u Tarnopole, bili se tak, že by všichni měli před nimi padnouti na kolena. Jedna brigáda zadržela několik divisí.“ Tak vyjádřil se o těchto bojích tehdejší vrchní ruský velitel Brusilov. O hrdinství Čechoslováků rozepsal se nadšeně všechen ruský tisk, zejména i liberální a socialistický, který dosud viděl v československém hnutí nacionalistický šovinismus a imperialismus. Hlavním úspěchem Zborova bylo, že Kerenský ochotně odvolal dřívější svůj zákaz dále budovati československé vojsko. V tu dobu konečně též dovoleno vyslati část dobrovolců do Francie s výhradou, že nebude tím trpěti československé vojsko v Rusku, a v prvních dnech července byla už v Paříži Masarykova zpráva, že příslušná smlouva s francouzským ministrem Thomasem za souhlasu ruské vlády je podepsána. Bylo potřebí jen projednati otázku zaopatření invalidů a jiné podrobnosti vnitřního zřízení vojska a docíliti schválení zahraničního ministerstva.

Dr. Beneš jal se ihned jednati a 4. srpna telegrafoval už, že s francouskou vládou vše je dohodnuto a že jsou na cestě francouzští důstojníci, mající československé dobrovolníky do Francie doprovoditi. Nábor nových dobrovolníků z řad zajatců postupoval zatím rychlým tempem. Emisaři Odbočky národní rady v květnu vyslaní získali do září 1917 na 21.760 nových vojáků, pro něž formační komise generála Červinky opatřovala výzbroj většinou ruskými vojáky opuštěnou. Akce československá nabývala velikých rozměrů a bylo třeba opatřiti peněžní prostředky. Proto na schůzi Odbočky národní rady v druhé polovině srpna usneseno vypsati československou válečnou půjčku 20 milionů franků, z nichž 10 milionů mělo býti upsáno v Americe,

5 v Rusku a 5 v západní Evropě. V Rusku potom 5 milionů skutečně bylo upsáno.

Hlavní starostí prof. Masaryka bylo projednati s hlavním stanem, aby bylo rozšířeno československé vojsko na armádní sbor a zabezpečiti jeho mezinárodní postavení. Koncem srpna docílil, že vrchní velitel Brusilov dovolil rozšířiti vojsko a uznal, že politicky bude podléhati Národní radě. Dojednáno též, že vojska smí býti použito jediné k boji proti Německu a Rakousko-Uhersku. Po tomto úspěchu odebral se Masaryk k jednotlivým plukům, které slavně ho uvítaly, a navštívil řadu zajateckých táborů. Všude vykládal politický program československého zápasu a nutnost co největšího revolučního vojska.

Vnitřní rozklad Ruska zatím po neúspěchu ofensivy Kerenského rychle pokračoval. Generál Kornilov, jenž vystřídal zatím Brusilova ve vrchním velitelství, pokusil se v září vojensky zničiti bolševickou agitaci, řízenou v Petrohradě Leninem a Trockým, Kerenský však, nemaje k němu důvěry, postavil se proti němu a vstoupil sám v čelo nové vlády, jež 16. září vyhlásila republiku. O nesnázích, které vznikaly tím československé akci, vyjádřil se tehdy Masaryk na schůzi Odbočky národní rady takto: „Byli jsme u Brusilova, slíbeno všechno. Přijedeme do Kyjeva, Brusilov ten tam. Když máme vše vyřízeno s Kornilovem, Denikinem, Markovem, jsou zavřeni a znovu budu muset jeti do stavky (hlavního stanu).“

Teprve 9. října docílil Masaryk od generála Duchonina konečného povolení a uznání československého armádního sboru, jenž zůstával sice pod vrchním ruským velením, měl však zvláštní postavení v tom smyslu, že ve vnitřních bojích v Rusku nesmělo ho býti použito. Politická pravomoc

Národní rady vůči němu došla výrazu tím, že jeho štábu přidělen komisař Národní rady Prokop Maxa, v hlavním stanu jej zastupoval Jiří Klecanda. Masaryk ovšem cítil, že nestačí politické zabezpečení samostatnosti československého vojska, nýbrž že je nutno i vojensky učiniti je soběstačným. Proto rychle budovány při armádním sboru oddíly dělostřelecké, zvláštní úderné prapory a technické části. Vojsko tehdy také zvláštním vyznačováním hodností se odlišilo od armády ruské.

Prozíravost těchto opatření a zejména ujednání o neutralitě československého vojska ve vnitřních bojích se ukázala v plné míře při převratu, kterým v prvních dnech listopadu 1917 dostali se k moci bolševici. Když došlo k bojům také v Kyjevě, povolal dne 9. listopadu místní velitel, věrný svržené vládě, několik pluků z fronty na pomoc proti bolševikům a mezi nimi i jeden pluk československý. Opíral se při tom o souhlas posl. Düricha, jenž od revolučního sjezdu kyjevského byl sice veškeré pravomoci v československém hnutí zbaven, ale pod vlivem některých ruských stoupenců starého režimu se domníval, že je třeba, aby se pokusil získati československé vojsko k boji proti bolševikům. Příhoda tato, jež stála Čechoslováky několik mrtvých, byla rychle urovnána rozkazem komisaře Národní rady při štábu československého sboru Maxy, jenž opíraje se o ujednanou československou neutralitu v ruské válce občanské, pluk dne 11. listopadu z Kyjeva odvolal.

Po této příhodě vymohl Masaryk výslovné uznání neutrality československého armádního sboru také od vrchního velitele bolševické armády ruské Muraněva i od vlády ukrajinské, která t. zv. třetím universálem dne 20. listopadu prohlásila samostatnou ukrajinskou republiku v rámci Ruska. Ve smlouvě

s touto vládou výslovně též ujednal, že Čechoslovákům nebude bráněno svobodně odejíti, bude-li uzavřen mír s ústředními mocnostmi.

Nebezpečí takového míru rychle rostlo. Dne 4. prosince ujednán na celé frontě klid zbraní a krátce potom v Brestu Litevském zahájili zástupci ruské sovětové vlády i vlády ukrajinské jednání o mír s ústředními mocnostmi. Mezi delegacemi obou revolučních vlád došlo při tom ke sporu. Z toho vznikla válka bolševického Ruska proti Ukrajině, kterou vláda kyjevská t. zv. čtvrtým universálem dne 24. ledna 1918 prohlásila za republiku úplně nezávislou. Bolševici zvítězili a obsadili 8. února Kyjev. Vláda ukrajinská den po té uzavřela mír s ústředními mocnostmi, od nichž proti sovětovému Rusku žádala pomoci. Tím na čas ruská vláda sovětská ocitla se znovu v boji s Němci, ač sama s nimi v jednání o mír dále pokračovala.

Proti ústředním mocnostem Národní rada byla ochotna válčiti ať po boku Ruska či Ukrajiny a často závazně tak prohlásila. Ještě 28. listopadu psal Masaryk v „Československém vojáku“: „Neztrácíme ještě naděje, že část ruské armády se upamatuje; ještě je možnost, že se naše vojsko uplatní na ruské frontě. Zůstaneme tu až do té doby, dokud se nepřesvědčíme, že naší pomoci Rusko již nepotřebuje a upotřebiti nemůže.“ Naděje tu vyslovená se ovšem nesplnila.

Po vládě ukrajinské i ruská uzavřela v Brestu 3. března mír za podmínek pro Rusko přímo potupných a obrátila všechen zřetel k upevnění své moci. Masaryk jasně viděl, že při mravním a hospodářském rozvratu Ruska nemůže míti úspěchu ani snaha jednotlivých ruských generálů, Alexejeva, Kornilova, Denikina a jiných, kteří shromažďovali vojsko, aby zničili vládu sovětů a pak teprve obno-

vili frontu proti Němcům. Žádosti jejich o pomoc k uskutečnění této myšlenky odmítl, poukazuje na ujednanou neutralitu československého vojska ve vnitřní ruské válce a na jeho slabost a nedostatečnou výzbroj. Nepřistoupil ani na plán vojenské spolupráce československé s Poláky a Rumuny, neboť v říjnu, když zajel na čas do Rumunska, aby v Jassech, na radu západních spojenců, plán tento s vládou rumunskou projednával, přesvědčil se o jeho beznadějnosti.

Pro záchranu československého vojska pro další válku po boku Ruskem opuštěných spojenců proti ústředním mocnostem a pro veliký politický cíl československého osvobození zbývala jediná cesta: využíti smlouvy uzavřené zatím Národní radou s Francií a dopraviti československé vojsko přes Sibiř na bojiště francouzské.

Situace ve Francii uzrála pro toto rozhodnutí, když v několika dnech po revoluci bolševické nastoupila vláda Clémenceau-ova s programem neomezené války až do vítězství. „Žádné pacifistické tažení, žádné německé rejdy, žádnou zrady ani polozradu!“ prohlásil Clémenceau ve sněmovně a učinil tak konec různým pověstem o blízkém míru prostřednictvím Rakousko-Uherska. Velmi energicky vystoupil Clémenceau také proti podezřelé propagandě pro mír s Německem.

Počátkem ledna zatčen mocný představitel mezinárodního finančního kapitálu, bývalý ministr Caillaux pro podezření ze zrady a před válečný soud postaven a později i zastřelen nebezpečný agent německé vlády Bolo-paša, jenž pomocí československé důvěrnické organisace Voskovy byl usvědčen, že přijal od „Deutsche Bank“ 1,600.000 dolarů na mírovou propagandu ve Francii.

Za takové nálady rozhodla se francouzská vláda vydati dekret presidenta republiky Poincaré ze dne 19. prosince 1917, kterým zřizovalo se samostatné československé vojsko pod nejvyšší politickou autoritou Československé národní rady. Stalo se tak v době, kdy na půdě Francie bylo všeho všudy na 2000 československých vojáků, z nichž 200—300 původních legionářů, 350 dobrovolců získaných Štefánikem z Rumunska a na 1200 vojáků z československého vojska v Rusku, přivedených v listopadu kapitánem Husákem. Naděje na příchod dobrovolců z Italie zklamala, neboť vláda italská ani po druhém osobním zakročení dra Beneše v Římě v září r. 1917 nedala souhlasu k odchodu svých československých zajatců do Francie a projevila jen ochotu dovoliti, aby z nich byly utvořeny vojensky organisované oddíly, jež pod dozorem Národní rady měly pracovati za frontou. Dr. Beneš ovšem odmítl nabídky této použíti. Také z Ameriky přijížděly jen menší skupiny dobrovolců, z větší části Slováků.

Přes to dr. Beneš a dr. Štefánik, jenž od listopadu po návratu z Ameriky pracoval opět v Paříži, docílili, že k budování československého vojska ve Francii se hned v prosinci r. 1917 přikročilo; zřízen samostatný československý štáb v čele s bývalým náčelníkem ruské vojenské mise v Petrohradu generálem Janinem, povolen nábor mezi v Srbsku zajatými Čechoslováky, pracujícími od r. 1916 ve Francii, a 7. února uzavřena konečně i smlouva, podepsaná na jedné straně drem Benešem za Národní radu československou a na druhé ministerským předsedou Clémenceauem za francouzskou vládu, určující podrobně vnitřní řád i mezinárodní postavení československého vojska. Smlouva tato předpokládala příchod dalších československých oddílů

z Ruska a stanovila výslovně, že aspoň část československého vojska zachována bude nedotčena vzhledem k politické úloze, kterou má vojsko hráti při mírové konferenci.

Téměř současně bral Masaryk na Ukrajině plně do svých rukou svrchovanou pravomoc Československé národní rady nad revolučním československým vojskem, kterou Francie touto smlouvou uznávala. Ve chvíli, kdy Ukrajina uzavřela s ústředními mocnostmi mír, prohlásil československý armádní sbor za součást československého vojska ve Francii projevem datovaným dne 7. února 1918 a dal hned vojsku rozkaz, aby se připravilo k odchodu do Francie přes Sibiř a Vladivostok.

Dalekosáhlé toto rozhodnutí pozdraveno bylo s nadšením celým československým vojskem. Jen malé dvě československé skupiny zůstaly v tu dobu stranou, spojivše svůj osud s osudy ruské občanské války: malý oddíl, jenž pod názvem československého inženýrského pluku utvořil se koncem r. 1917 v Rostově na Donu v rámci protibolševické akce generálů Kornilova a Denikina, a malá skupina zajatců, která před revolucí se zorganisovala v kyjevském panslavistickém spolku továrníka Dědiny, později pak se samostatně ustavila jako ústřední výbor československé strany sociálně demokratické na Rusi. Vůdci její, Hais a Muna, založili v Kyjevě svůj list „Svoboda“ a pokusili se koncem února utvořiti „Československou revoluční radu dělníků a vojáků“, jež měla organisovati československou rudou gardu ve službách vlády sovětů. Pro čin tento došli rozhodného odsouzení i u velké většiny sociálně demokratických příslušníků v československém hnutí a ač zneužili i jména Masarykova, kterého bez jeho vědomí zvolili si za předsedu své rady, svedli do svých řad jen zcela nepatrný počet

vojáků z československého sboru, jenž dne 20. února se pohnul na východ.

Už 25. února došlo k první srážce s německým vojskem, jež pronikalo na Ukrajinu a zřejmě chtělo zničiti odcházející československý sbor, rozložený v blízkosti Kyjeva po obou březích Dněpru. Plán německý se nezdařil. V několikadenním boji u Bachmače (8.—13. března) naše vojsko skvěle odrazilo německé útoky a zbaveno všech svazků s armádou ruskou i ukrajinskou vydalo se na dalekou cestu s odhodláním, pro mnohé neuvěřitelným a nepochopitelným, jako vojsko v plném slova smyslu spojenecké.

Prof. Masaryk byl tou dobou už od 7. března 1918 na cestě Sibiří do Ameriky, která po odpadnutí Ruska z řady spojenců byla novou velikou nadějí československé revoluce.

VI.

UVOLNĚNÍ POLITICKÉHO ŽIVOTA A VEŘEJNÉ ROZVINUTÍ ČESKOSLOVENSKÉ OTÁZKY DOMA. (Jaro 1917.)

„Čas oponou trhnul a změněn svět“ — tento verš Nerudovy „Romance o jaře roku 1848“ mohl být napsán také o českém jaru roku 1917. Jako tehdy uprostřed zakřiknuté a policií i censurou sešněrované doby metternichovského starého režimu, tak nyní po neslýchaném řádění neomezené vlády a surové persekuce vojenského absolutismu současníci stali se svědky náhlého a téměř neuvěřitelného obratu ve veřejném životě českých zemí. A jako tehdy i tentokrát ono trhnutí oponou, po němž se na jevišti dějin objevil oku nový a nebývalý obraz, byl výbuch revoluce.

Březnová revoluce ruská měnící takřka přes noc samoděržavnou říši všemohoucího cara ve svobodnou republiku všemohoucího národa provětrala svým zahřměním vzduch reakčních koutů Evropy a vzkřísila opět k životu a k moci umlčené myšlenky a síly v národech, jež ovládal bezohledný despotism dynastií a panujících rass.

Ruská revoluce nebyla však od počátku přijata s jednoznačnými pocity ani u rakouské vlády a vládnoucích rakouských národů, ani u nás v Čechách. Neboť její bezprostřední účinky byly sice ihned patrny, avšak její vzdálenější důsledky a konce byly dosud hádankou, k níž se poutaly naděje jedněch a obavy druhých.

Uprostřed války otázka nejdůležitější, kterou revoluce postavila, zněla: Bude ruský převrat posilou nebo ochromením válečné schopnosti spojenců a přiblíží nebo oddálí, po případě zmaří konečný triumf? Stín obavy, že ruská revoluce skončí v chaosu a anarchii občanské války, vkrádal se sice již tenkrát v některé hlavy, avšak nedovedl zatemniti jasné výhledy a naděje, které s vítězstvím ruského lidu v ruské říši a tím — jak se u nás doufalo — i s vítězstvím slovanské myšlenky spojoval náš národ doma i naše emigrace za hranicemi.

Rakouské rozhodující kruhy braly ovšem nerady na vědomí nutné důsledky národní a demokratické revoluce v sousední veleříši, totiž posílení národních a lidových živlů ve vlastním státě a s obavou myslily i na možnost, že bude ohrožena monarchická myšlenka špatným příkladem ruským, avšak na druhé straně utěšovaly se právě tím, co bylo zdrojem českých obav, totiž aspoň dočasným podvázáním ruského válčení a snad i nadějí v brzký

mír na východě, k němuž revoluční Rusko lákaly úřední hlasy Berlína i Vídně.

Nejbližší a bezprostřední účinek ruské revoluce v politickém životě rakouském byl hlavně trojí: byly zmařeny chystané oktroje německých požadavků, kterými si nedočkaví Němci hodlali dát zaplatiti zachránění Rakouska Vilémovými armádami ještě za války a jež prohlašovali za „předpoklady" svolání vídeňského parlamentu; potom byl svolán parlament samotný — bez německých předpokladů — po tříletém vládnutí absolutistickém, řízeném z válečného stanu; posléze uvolněna censura a tisk a obnoven život v politických stranách, takže se mohlo zase tvořiti a aspoň do jisté míry projevovati veřejné mínění.

V Rakousku kurs politiky vnitřní řídil se vždy zájmy a svazky politiky zahraniční. Také tentokrát oktroje německých požadavků, mezi nimiž byl státní jazyk německý a krajská samospráva v Čechách na základě roztržení země v území německé a české (vlastně smíšené) a které byly důsledkem železného objetí Berlína, pohřbil nikoli odpor českých a jihoslovanských poslanců, nýbrž zahraniční ministr rakousko-uherský. V ministerské radě 16. dubna ohlásil k velkému zklamání Clama-Martinice a německých i polských zástupců protioktrojové rozhodnutí císaře již dlouho kolísajícího. Hrabě Černín pochopil, zdá se, čeho nechápali rakouští Němci ani jejich protektor v čele vlády, že totiž jednostranné výsady ve prospěch německé menšiny, provedené k tomu absolutistickým diktátem, jsou se strany rakouské nejnešťastnější odpovědí na demokratický převrat ruský a na politické ideje presidenta veliké republiky severoamerické, s nimiž vstoupil do války, a že jsou také nejnevhodnější předehrou k pokusům o separátní mír

s Ruskem, ne-li o mír všeobecný. O ten mělo Rakousko usilovat podle Černínova názoru hlavně proto, že se blížilo vyčerpání svých sil a počalo být ohrožováno vnitřním neklidem.

Oba německo-nacionální ministři potvrdili nezdar svých snah podávajíce demisi, v čemž je následoval i polský zástupce v kabinetu; mezi padlými oktroji bylo totiž i nařízení o zvláštním postavení Haliče, které bylo stejně prospěchem polským jako úspěchem německým, rozšiřujíc na jedné straně polskou autonomii a vydávajíc na druhé straně zeslabený slovanský živel v Cislajtanii — Čechy na prvním místě — tím spíše na pospas německé nadvládě.

Důležitější než tento pád oktrojů byly další účinky ruské revoluce v Rakousku: konec absolutismu a zvláště obnova politického života uvnitř národů, umožněná jednak zasedáním parlamentu, jednak a hlavně uvolněním tisku. Koncem dubna byla svolána říšská rada na den 30. května. Od té doby, kdy pokládáno sejití parlamentu za jisté, v popředí veřejného zájmu u nás byla otázka české přípravy a českého stanoviska k této významné vnitropolitické události. Všeobecně byla chápána osudová závažnost chvíle, kdy zvolení zástupcové národa budou moci a budou nuceni promluviti po prvé za války svobodně jeho jménem na půdě parlamentní, tedy s tribuny, k níž budou hleděti oči ciziny, zvláště té, která byla v boji s Rakouskem a k níž se upíraly naše naděje.

Jak promluví čeští poslanci? Na tom a na chování národa samotného — cítilo se — záleží především, zda Čechové vyjdou se ctí a s prospěchem z velké krise světové války a zda jejich revoluční osvobozenské hnutí za hranicemi habsburské monarchie, ve kterém se ovšem účastnila přímo jen malá část národa, bude mocně podepřeno nebo

nenapravitelně poškozeno postupem většiny národa ve vlasti. Dosavadní zkušenosti opravňovaly k vážným pochybnostem a obavám, zdali většina českého poselstva bude na výši historické situace a úlohy, do níž byla postavena.

Za takových okolností tím spíše nabylo rozhodující důležitosti politické hnutí v širokých vrstvách národních, lidových a politický vliv tisku, který nyní těšil se poměrné a stále rostoucí volnosti. První vlaštovkou přicházejícího politického jara bylo tehdy první číslo týdeníku „Národ“ z 8. března. Kolem něho se shlukla opoziční skupina ve straně mladočeské, vedená hlavně generálním sekretářem Sísem, spolu s řadou literárních a odborných pracovníků. List si vzal za úkol připravovati programové sjednocení směrů i osob stejného cíle, kterým — s počátku ovšem nevysloveným — byla státní samostatnost národa. Druhé číslo po dočasném zastavení listu smělo však vyjíti opět teprve v druhé půli dubna. Od té doby až do konce války „Národ“ byl důsledným hlasatelem odporu k Vídni a Pešti, avšak hlavní jeho význam a vliv spadá do jara a léta 1917, kdy rozhodné osvobozenské hnutí doma nemělo k službě své většího denního listu. Před zahájením parlamentu připomínal opět a opět povinnost parlamentního poselstva zahájiti boj za samostatnost na základě českého státního práva a trval na obnovení sněmu českého.

Souběžně postupoval státoprávně-pokrokový posl. Kalina (spolu se svým kolegou Prunarem), který v podání Českému svazu dokazoval, že je mimořádně vhodná doba zahájiti „vážný a neohrožený boj za uskutečnění státního práva národa československého“, a že jedinou právní půdou pro tento boj je sněm království českého, jehož svolání

a zdemokratisování prohlašoval za podmínku činnosti říšské rady.

Je nepochybno, že požadavek, aby byl svolán a zdemokratisován český sněm, měl prašpatné naděje na úspěch a byl v první řadě asi obratem taktickým, kterým mělo se brániti nebezpečné české součinnosti ve vídeňském parlamentě.

V tomto směru byl namířen i zásadní protest proti říšské radě, publikovaný za hranicemi těsně před jejím zahájením Národní radou zemí československých, v němž se dovozovalo, že vše, co se ve Vídni stane a usnese, nebude míti ani politické závaznosti, ani právní platnosti pro český národ. Očekávalo se tedy s obavou doma i za hranicemi, že říšská rada mohla by učiniti usnesení Čechům škodlivá, nebo že by čeští poslanci dali se v ní pohnouti k projevům a kompromisům ohrožujícím boj o český stát.

Z takové nedůvěry k politické odvaze a prozíravosti českého poselstva na jedné straně a na druhé z vědomí nutnosti, prohlásiti v této kritické chvíli české historie a politiky národní program, důstojný veliké doby, zrodil se také májový projev českých spisovatelů. Stal se mezníkem v životě našeho národa doma za války a počátkem a východiskem velkého osvobozenského a revolučního hnutí, které se v českých zemích rozvíjelo v posledních dvou letech války a jehož konečným slovem byl 28. říjen 1918.

Projev stylisovaný tehdejším dramaturgem Nár. divadla Jar. Kvapilem a podepsaný téměř všemi významnými spisovateli-beletristy v čele s Aloisem Jiráskem i řadou spisovatelů vědeckých obracel se k „Českému poselstvu na říšské radě“ (poprvé byl otištěn 17. května ve Večeru a potom i v jiných denních listech). Také v něm vzpomenuto na prvním místě českého sněmu, avšak jeho svolání nečiněno podmínkou české účasti na říšské radě. Zato tím

důrazněji ukládají spisovatelé politikům, aby tedy aspoň ve Vídni byli opravdovými mluvčími svého národa a zastali se jeho práv a požadavků způsobem nejrozhodnějším a nejobětavějším.

Zdůraznivše potřebu obnovení všech svobod občanského života veřejného (zvláště též osvobození poslanců, vězněných a odsouzených z příčin politických), spisovatelé vyslovili se památným způsobem o cíli české politiky: „Program našeho národa — prohlašovali — je založen jeho dějinami i jeho kmenovou jednotností, jeho novodobým politickým životem i jeho právy a vším tím, z čeho tato práva vznikla a čím byla svatě zaručena. Doba dnešní zdůrazňuje jej do posledních důsledků: zdálo-li se kdy, že lze jej odkládati a omezovati, nutká Vás doba dnešní, abyste jej rozvinuli před forem celé Evropy a pak hájili do krajnosti, abyste se domáhali jeho splnění bez výhrad, neboť český lid se ho nikdy nevzdal, ze srdcí československých nikdy nevymizela víra v slavné příští jeho splnění."

Hlas českých spisovatelů našel nejmocnější ozvěnu v duších statisíců ze všech vrstev národní společnosti a projevy nadšeného souhlasu hrnuly se se všech stran. Uvítala jej vřele jako nad jiné silného politického spojence též ona menší část české delegace a českých stran, která se stavěla uvědoměle do služeb obnoveného zápasu o českou samostatnost. Chladně, ba nevrle byl přijat většinou a vedením Českého svazu i jeho tiskovými orgány — především Nár. listy a Právem lidu — které v něm spatřovaly jednak neoprávněné vměšování „neodpovědných" živlů do poslaneckého úřadu, jednak cítily se pochopitelně dotčeny ostnem nedůvěry, patrným zejména tam, kde projev vybízel poslance, aby se raději vzdali svých mandátů, nedovedou-li učinit zadost všemu, co jim národ ukládá.

Program osvobození nebyl sice ještě vyjádřen v projevu českých spisovatelů zcela jasně a otevřeně jednak proto, že v době, kdy byl psán, uvolnění politického projevu nepokročilo ještě tak daleko jako ve dnech, kdy byl uveřejněn, jednak proto, že plně by byl nemohl ani býti vyjádřen, ježto jeho smysl — v celku dobře chápaný — byl revoluční: vzkřísiti historický stát český rozšířený o osvobozené Slovensko a zbavený všech svazků s habsburskou monarchií a dynastií — tedy program zahraniční revoluce vedené Masarykem. Tímto projevem byla myšlenka československé samostatnosti vnesena do širokých vrstev národních a odtud, tedy zdola, vyvinut silný tlak na politické vedení národa, jehož výsledkem bylo prohlášení Českého svazu v první schůzi vídeňské sněmovny.

Pro politické probuzení lidových vrstev bylo důležité, že byl zmírněn tlak censury na tisk, a že opoziční politické strany za války se odmlčevší počaly se hlásit ke slovu. Pokud šlo o tisk, bylo zajímavo sledovati, jak asi od května počínajíc nastalo uvolnění podobné náhlé oblevě a prudkému tání jarnímu. Některé listy číslo od čísla stupňovaly opoziční toninu a co se před týdnem zdálo býti odvážným slovem, za týden bylo zcela běžnou mluvou.

Po té stránce působilo na př. neobyčejně, když denní lidový list „Večer“, který v té době byl velmi čteným hlasatelem sebevědomé politiky, přinesl 1. května článek „Český máj, slovanský máj“, v němž z veliké osvobozenské revoluce na slovanském východě čerpána horoucí naděje a víra, že — jak se ujišťovalo — „jaro národů a s ním i české jaro přijde. Přijde jistě, třeba uplynuly ještě měsíce . . “ A v druhé půli května otiskovaly noviny zprávy o vídeňském soudním přelíčení s vrahem Stürgkhovým. Adlerovy řeči byly zničující kritikou absolutistického

režimu rakouského a jemu se přizpůsobujícího oportunismu stran v prvních letech války; četba těchto projevů byla účinnou výchovou opositčního, ano revolučního ducha.

Život stran se obnovoval. Poprvé od počátku války sešel se 25. května výkonný výbor nár. strany svobodomyslné, jehož opositční většina v rozporu s poslaneckým klubem a Nár. listy prohlásila „za národní nutnost a povinnost řešiti v dnešní dějinné chvíli otázku českou od základu", žádajíc, aby k obnovenému českému státu bylo připojeno osvobozené Slovensko.

Tři dny na to v pondělí svatodušní sešlo se zastupitelstvo strany národně sociální, demonstračně zvolilo za předsedu strany i poslaneckého klubu posl. Klofáče, obžalovaného z velezrady a posud uvězněného (jehož jako místopředseda zastupoval zatím z vojny se vrátivší posl. Stříbrný) a přijalo projev, který v podstatě znamenal přihlášení Čechů k revoluční demokratické frontě stojící proti ústředním mocnostem. Na poslancích žádáno, aby byli tlumočníky „neskreslených tužeb těžce zkoušeného národa". K takové řeči osmělilo české noviny a politiky revoluční Rusko a vstup Ameriky do války.

Prozatímní vláda ruská již v polovici dubna prohlásila za cíl války „trvalý mír na základě práva národů, aby určili si své osudy sami" a Wilson hlásal výmluvně v podstatě tytéž revoluční principy nového politického řádu mezinárodního, kterým ruská revoluce opatřila ohromnou sílu a průbojnost.

Ještě pronikavěji zasáhla snad ruská revoluce do politické orientace Poláků, zvláště rakouských: 17. dubna usneslo se Polské kolo většinou hlasů, že pokládá polskou otázku za otázku mezinárodní a žádá obnovení polského státu spojením všech území Poláky obývaných s přístupem k moři. Od-

padnutí Poláků od Rakouska objevilo se na obzoru. Český svaz chystal si k zasedání říšské rady — kromě obšírného dotazu k vládě o persekuci českého národa v uplynulém tříletí vojenského absolutismu — předně státoprávní ohrazení, jež se rozhodl podati jednak se zřetelem na situaci válkou vytvořenou, jednak vzhledem ku změně na trůně a možné přísaze nového císaře na ústavu Čechy neuznávanou, a za druhé návrh, aby byl zvolen ústavní výbor k jednání o změně ústavy. Programové prohlášení Svazu bylo předmětem mnoha jednání a sporů nejprve v lůně jeho samém. Každý skorem klub měl svůj návrh, mezi nimiž bylo nutno najíti formuli prostředkující.

Hlavní rozpor byl mezi historicko-státoprávním stanoviskem občanských stran vycházejícím od osamostatnění zemí české koruny a národně-autonomistickým programem sociální demokracie vyvozovaným z t. zv. práva přirozeného, jehož cílem bylo přetvořiti Rakousko ve svaz samosprávných útvarů národnostních se zachováním velké pravomoci celoříšské. Posléze sjednán kompromis mezi oběma stanovisky na základě návrhu mladočeského a socialistického.

Společným rysem všech návrhů podaných jednotlivými kluby ve Svazu bylo, že počítaly s rámcem rakousko-uherské monarchie, a uvnitř něho s dualismem, čili že ponechávaly Slovensko mimo své-právný útvar český. O tomto útvaru zůstávalo nejasno a sporno, bude-li vybudován na podkladě historických zemí českých, nebo na podkladě čistě národnostním, právě tak jako byla neurčitá míra jeho samostatnosti v rámci říše. Kompromisní návrh ve Svazu konečně přijatý vskutku spíše jen zaznamenával nežli sjednocoval různící se a nevyjasněné názory. Vyznával požadavkem, aby v zájmu nejen národů, ale i říše a dynastie „ústava prosincová

byla revidována a změněna ve smyslu federalisace, sebeurčení národův a demokratisace" a aby v tom směru bylo vytvořeno „nové Rakousko".

V Praze, kam byl poslán k dobrému zdání, narazil tento návrh na odpor pražského vedení stran mladočeské, národně sociální i agrární, jejíž tisk psal v posledních týdnech hodně opositčně a ovšem též kruhů spisovatelských, které od památného projevu staly se vlivným činitelem politickým. Veřejnému mínění doma nemohl již postačiti krotký požadavek pouhé revise cislajtánské ústavy a budování nového Rakouska.

Heslo sebeurčení národa, jež šlo nyní světem, bylo u nás chápáno ve smyslu skutečné samostatnosti státní, neboť právě zkušenosti války ukázaly celému národu potřebu vlastní státní svrchovanosti, bez níž je národ toliko bezmocným nástrojem cizí vůle. A kromě toho pokoření a útisk, které vytrpěli Čechové za války od habsburského Rakouska, otevřely mezi nimi celou propast vnitřního odcizení a nepřátelství, jež se zdálo už nenapravitelné.

Ve schůzi zástupců Národního výboru, poslaneckého Svazu a politických stran 27. května utkaly se všecky směry a názory v řešení české otázky od radikální levice žádající prohlášení pro úplně samostatný stát z českých zemí i Slovenska, tedy program zahraniční revoluce, až po oportunistickou pravici zastávající původní návrh vídeňský. Je přirozeno, že výsledkem mohl býti jenom kompromis. Slovensko v osvobozenském programu českém zůstalo, když za tento požadavek postavili se agrární poslanci se svým vůdcem Švehlou, který slíbil dru Šrobárovi, vůdci pokrokových Slováků, že Čechové neponechají Slovenska na pospas maďarskému státu. Avšak při tom nabyl většiny názor, že obnovení českého státu spojeného se Slovenskem má býti žádáno v rámci

habsburské monarchie a jako organický článek její přeměny ve stát spolkový.

Poslední a rozhodný zápas o českou deklaraci byl sveden ještě v plné schůzi Českého svazu ve Vídni den před zahájením parlamentu. Protirakouský návrh obnovený posl. Práškem a podporovaný menšinou agrárníků, národními sociály a jedním mladočechem byl sice zamítnut, ale za to podařilo se ve většině svazové prosaditi návrh, který byl znamenitým pokrokem u přirovnání k tomu, co se původně chystalo.

Druhý den 30. května přednesl předseda Svazu toto prohlášení v parlamentě za vzrušené pozornosti. Pravilo se v něm, že v odporu k nynějšímu dualistickému útvaru mocnářství habsburského je nutno „v zájmu celé říše a dynastie" přetvořiti je ve „spolkový stát svobodných a rovnoprávných národních států". Proto opírajíce se o přirozené právo národního sebeurčení posílené u nás dosud platným historickým právem státním, budou se poslanci „v čele svého lidu domáhati sloučení všech větví československého národa v demokratický český stát, při čemž nelze opomenouti i větve slovenské, žijící v souvislém celku s historickou vlastí českou".

Historicky památný programový projev českého poselstva, kde poprvé sociální demokracie přistupovala na státoprávní stanovisko české, trpí zřejmou vnitřní trhlinou. Stojí — možno říci — jednou nohou na půdě revolučního principu národnostního, žádaje sjednocení a osamostatnění československého národa ve vlastním národním státu a druhou zůstává dosud na půdě starého řádu, počítaje s habsburskou monarchií a dynastií, která celou svou povahou a tradicí byla vždy v rozporu s moderní myšlenkou národní.

Bylo vůbec zhola nemyslitelno, že by kdy mohla dynastie vzíti za svůj program, který znamenal roztrhání Uher, na jejichž jednotu král Karel před nedávnem slavně přisahal a který na druhé straně trval — jak se aspoň zdálo — na jednotě historických zemí českých, zahrnuje do českého státu německou menšinu obývající kraje pohraniční. Uskutečnění takového programu v rámci habsburské monarchie stály v cestě mocenské poměry dané vahou živlu německého a maďarského, který mu vyhlašoval nesmiřitelný odpor.

Z těchto důvodů záhy potom — jak vyložíme — vznikaly napravo snahy program májové deklarace omeziti a seslabiti, tak aby se dal řešiti cestou dorozumění na půdě mocnářství, a z leva bylo vyvíjeno úsilí, aby z tohoto programu vymizelo všecko, co bylo v rozporu s revoluční myšlenkou úplné neodvislosti sjednoceného národa československého a konečného zúčtování s Rakouskem i s Habsburky.

Kompromisnímu prohlášení Českého svazu odepřelo podpis 5 jeho členů a 2 poslanci státoprávně-pokrokoví nevstoupili vůbec do Svazu, aby mohli podati nekompromisní prohlášení vlastní. V něm posl. Kalina odmítl odpovědnost Čechů za válku, která jim byla vnucena a proti nim namířena, želel obětí, jež přinesli za cizí zájmy, odsoudil příkře tříletou krutovládu absolutistickou a pozdravil ruskou revoluci jako osvoboditelku celé východní Evropy.

Prohlásil potom za cíl Čechů státní samostatnost na základě starého práva české koruny i na základě práva sebeurčení, rozšířeného v duchu nové demokracie na všechen lid československý žijící pod cizím panstvím. Naznačuje takto program státního sjednocení a osvobození československého, nemluvil Kalina vůbec o Rakousku, za to však označil budoucí český stát za svéprávného člena svazu států

evropských, což znamenalo úplnou nezávislost jeho. V Kalinově prohlášení, vášnivém a vroucím, vytryskla po prvé na povrch sopečná láva hněvu proti Vídni a zápalu pro svobodu, které se po 3 léta minulá skrývaly hluboko v nitru českého člověka. Bylo to naše první revoluční slovo ve Vídni.

České vystoupení v první válečné schůzi parlamentu vídeňského mělo silný účinek doma, ve Vídni i za hranicemi. V Čechách přirozeně živý ohlas, s nímž se poslanecký projev setkal, neplatil tomu, co se v něm žádalo v zájmu říše a dynastie, nýbrž slavnostnímu závazku k boji za český stát. A radost z projevu byla i u těch, kdo nebyli spokojeni s jeho kompromisní a nezcela jasnou mluvou, dopouštějící a v zápětí vyvolávající některé povážlivé výklady a závěry; radost byla proto, že tu české poselstvo říkalo mnohem více než se s počátku od něho čekalo a že základ pro rozvinutí domácího odboje byl položen.

Ve sněmovně nebyl český hlas hlasem na poušti. Stejně Jihoslované, Poláci a Rusíni prohlásili své velké cíle státního sjednocení a osamostatnění zatím v souhlasu s trváním habsburské monarchie. Naproti tomu Němci užaslí českou smělostí prohlásili s vysoka ústy Pacherovými, že české státní právo je pro ně „jednou pro vždy odbytou věcí". A druhý den psaly maďarské listy, že česká deklarace rovná se vyhlášení války a že Čechové přešli do tábora nepřátel, chtějíce jako oni rozkouskovati Uhry. Pokud jde o prohlášení Kalinovo, bylo censurováno jako vůbec později celá řada příliš pohoršlivých řečí sněmovních a bylo známo úplné jen z opisů.

Ve schůzi 12. června ujal se konečně slova předseda vlády, aby zaujal stanovisko k projevům národů, od nichž se marně namáhal je zdržeti. Doporučoval národům jiný program: „Tento program —

pravil poslancům — ukazuje vám místo kolísavého pevné, místo částí celek, místo mlhavých, rozplývajících se státních útvarů skutečný, vyzkoušený, silný stát. Je to stát — pokračoval hrabě — který skrývá v hmatatelné reálnosti ono společné, jež všichni ... v hloubi svého srdce milujete, nikoli blouzněním národní exaltace, ale láskou příchylných, vděčných, důvěřujících synů. Programem vlády je Rakousko ... Rakousko jako staroslavný, hrdý, pevný a věčný hrad svých národů." „Buďme všichni především Rakušany" — zakončil svou řeč politik, který neviděl a nechápal, co se kolem něho děje. Oznámil ještě, že vláda sama přijde ve vhodném okamžiku s vlastními návrhy, jak by bylo lze vyrovnati šťastně státní nutnosti a oprávněné požadavky národů. Clam-Martinicovi odpověděl na místě prudkou a skvělou řečí posl. Stránský, první a hlavní mluvčí Čes. svazu, po něm i jiní.

Naše propaganda za hranicemi užila vydatně májové deklarace jako důkazu, že národ doma hned prvým svým projevem s tribuny parlamentní přihlásil se k snahám a cílům zahraniční revoluce a vypověděl boj Vídni. Při tom vše, co v deklaraci bylo ještě rakouského a loyálního, bylo vyloženo jako pouhý ústupek taktický.

Za necelý měsíc byla česká otázka vnesena z domova přímo na forum mezinárodní zvláštním memorandem, které koncem června podali zástupci československé sociální demokracie mezinárodní socialistické konferenci ve Štokholmu. K této konferenci, jež se marně snažila vytvořit společnou základnu pro všeobecný mír, byli vysláni z Čech vedle posl. Němce posl. Habrman jako představitel radikálního křídla a dr. Šmeral jako hlava oportunního a rakouského směru ve straně.

Štokholmské memorandum nese také stopy kompromisu mezi oběma směry. Přiznává zásadně každému národu „právo, aby se skonstituoval v sjednocený, samostatný celek, nadaný všemi atributy úplné státní neodvislosti“, avšak hned v zápětí na to omezuje tento ideální cíl s ohledem na národy rakouské i český, žádajíc „utvoření samostatného státu českého v rámci federativně vybudovaného dunajského soustátí“. Významné však je, že odkazuje rozřešení národních problémů v Evropě a v Rakousku-Uhersku mírové konferenci, poněvadž je příliš důležité pro budoucí mír Evropy, příliš obtížné a „z vlastní síly jednotlivého státu přímo nemožné“. Toto správné stanovisko bylo však v nejbližší době Šmeralovým vedením strany v praksi opuštěno.

Ve Štokholmu posl. Habrman, který již počátkem r. 1915 vyhledal prof. Masaryka ve Švýcarech a spolupracoval v Maffii, vešel ve styk s prof. Maxou, který tam přišel jménem Masarykovým. Masaryk sám poslal české delegaci socialistické výklad svého protirakouského stanoviska a směrnice pro politiku domácí. Posl. Habrman odjížděl do Štokholmu s rozhodnutím, že se již do Rakouska nevrátí, bude-li ho třeba v zahraniční akci. Prof. Maxa však mínil, že je nyní důležitější, aby působil doma. Neboť tam se bude rozhodovati do veliké míry o konečném zdaru revoluční akce.

K tomuto zdaru je třeba jedné podmínky: souhlasu českých politiků v Čechách a ve vídeňském parlamentě s politikou Masarykovou a revolučních výborů českých za hranicemi. Nutno doma učiniti vše, aby se s Habsburky a s Rakouskem nenavazovala kompromisní jednání o úpravě říše ani za cenu největších ústupků, protože by tomu cizina rozuměla tak, že Čechové jsou zásadně pro Ra-

kousko a Habsburky. Zahraniční revoluce byla by tím popřena.

Brzy se ukázalo, jak včasná byla žádost a výstraha mluvčího zahraniční fronty našeho protirakouského odboje, který zde jasně vyložil hlavní problém naší národní politiky za války: totiž souzvuk akce domácí a akce zahraniční.

VII.

DOMÁCÍ ZÁPAS O ŘEŠENÍ ČESKOSLOVENSKÉ OTÁZKY A SJEDNOCENÍ OBOU FRONT OSVOBOZENSKÉHO BOJE. (Od léta 1917 do počátku 1918.)

Májovou deklarací Českého svazu poslaneckého nebyl cíl a postup české politiky stanoven zcela určitě a pevně. Deklarace byla — jak jsme viděli — výsledkem tlaku politického hnutí v národě a při tom dílem kompromisu mezi dvěma zásadně se rozcházejícími směry v lůně českého poselstva. Důsledky toho se objevily brzy.

Ukázalo se především, že celá řada oportunistických poslanců podepsala prohlášení z 30. května jen proto, že k tomu byla z Čech mravně donucena, a nepokládala je za východisko důsledného zápasu za český stát. Bylo nebezpečí, že tato část delegace bude tlačiti českou politiku na cesty, které budou křížiti zahraniční akci protirakouskou.

Kromě toho deklarace jistou svou nejasností a dvojakostí umožňovala zásadní i taktické spory také mezi těmi, kdo ji uznávali za závaznou směrnici českého úsilí.

Ti, kdo odvozovali z květnového prohlášení spíše jen program nového Rakouska, hodlali jej uskutečniti cestou vnitřního jednání o přeměně ra-

kouských poměrů ústavních a státoprávních. Druzí, kteří kladli důraz na program českého státu objímajícího obě větve národní, jejž si menší část poslanců a většina národa představovala již plně nezávislý a bez rakouského rámce, očekávali jeho splnění od šťastného výsledku války a mírové konference. Nevěřili, že by dynastie mohla vyhověti českým tužbám před odpor Němců a Maďarů, a myslili na konečný rozchod s Rakouskem a Habsburky.

V létě r. 1917 byl sveden mezi oběma proudy v české politice neobyčejně významný zápas o zásadní smysl a praktické důsledky květnové deklarace. 23. června vystřídal nešťastného a neobratného Clam-Martinice na křesle ministerského předsedy Dr. Seidler, až do té doby muž bez pověsti, aby se po něm znovu pokusil vytvořiti velké ministerstvo se zástupci národních skupin a spolu revidovati rakouskou ústavu za účasti rakouských národů. K tomuto cíli byl dosazen zvláštní subkomitét ústavního výboru sněmovního.

Koruně a vládě nešlo při tom upřímně a opravdově o přetvoření Rakouska na nových a zdravých základech. Rozhodující kruhy počítaly tehdy s možností separátního, ne-li všeobecného míru, o němž tajně jednal švakr císařův princ Sixt Bourbonský. Chtěli proto jenom dostati zástupce všech rakouských národů k zelenému stolu konferencí o nové úpravě říše, aby mohli odmítnouti zahraniční vměšování do vnitřních záležitostí rakouských a poukazovati na to, že si rakouští národové své otázky vyřídí dohodou sami, a aby tak urovnali sobě a ještě více snad dohodě cestu k míru.

Politikové, strany a celá veřejnost v Čechách byla rozdělena ve dva bojující tábory pro otázku, mají-li nebo nemají-li se Čechové účastniti svými

poslanci jednání ve sněmovní komisi pro reformu cislajtanské ústavy. Velká většina poslanců byla pro účast. Z největší části totiž nevěřila, že by se rakouská otázka mohla rozhodnouti vojensky i diplomaticky ve smyslu radikálních přání českých, a soudila, že český národ nemá práva pominouti této příležitosti, aby zlepšeno bylo jeho postavení v Rakousku, — příležitosti, která se snad nebude opakovati.

Naproti tomu menšina poslanců a větší část veřejného mínění doma byla proti české účasti v ústavním podvýboru. Hlavní její důvod, který ovšem nemohla říkati dost zřetelně a nahlas, byl, že takovou účastí vyslovili bychom se zásadně pro nové Rakousko a tak přímo podráželi nohy zahraničnímu revolučnímu hnutí za osvobození ze jha habsburského.

Z jiných důvodů, které uváděli odpůrci obeslání, byl zvláště účinný ten, že v podvýboru cislajtánské sněmovny není vůbec možno řešiti českou otázku ve smyslu deklarace májové, poněvadž to předpokládá odstraniti dualismus, o čemž by bylo nutno jednati za účasti zástupců uherské polovice říše. O tom však nemohlo býti řeči. Dr. Seidler prohlásil také ihned nedotknutelnost dualistického zřízení monarchie a posílil tím jenom stanovisko radikálního směru u nás.

Za prudkého zápasu obou směrů v tisku, v němž odpůrcům předělávání rakouské ústavy byla vytýkána víra v zázraky a fatalistické očekávání věcí příštích, byl 12. července v plenární schůzi Českého svazu přijat nepatrnou většinou návrh agrárního klubu, aby ústavní subkomitét byl obeslán, „až budou skončeny porady o zásadách obsažených v prohlášení ze dne 30. května“. Tento odklad byl ve skutečnosti pohřbením celé otázky.

Doma zatím strany mladočeská, národně sociální, pokroková, státoprávně pokroková a lidově pokroková moravská spolu s mluvčími českého spisovatelstva se sjednotily na stanovisku proti účastenství v podvýboru ústavním a 25. července zakročily v tom smyslu v Čes. svazu i Národním výboru. Prohlašovali, že stanovisko opačné je v rozporu se slavnostním prohlášením z 30. května a znamená opuštění jeho. Za čas také vláda vídeňská za změněné situace nestála již obzvlášť o mírové dílo ústavní přeměny říše.

Boj mezi táborem vnitřních reformátorů Rakouska a táborem těch, kdo většinou již odpadli vnitřně od monarchie rakouské a očekávali rozhodnutí o budoucím osudu Rakouska a Čech jediné od výsledku války a mírové konference, skončil již nyní úspěchem druhého tábora. Aktivisté — jak se říkalo obhájcům činné práce pro řešení české otázky za války uvnitř Rakouska — ustoupili před pasivisty, to jest obhájci taktiky radící, aby bylo vyčkáváno konce války a nepodnikáno ničeho, co by bylo v nesouhlasu s revolucí zahraniční. Přesvědčení, že česká otázka je a musí býti otázkou mezinárodní, vítězilo nad hlediskem, které bylo zbytkem předválečného myšlení, a které utkvělo na tom, že naše otázka je a zůstane toliko vnitřní otázkou rakouskou.

Zásadně protirakouský směr české politiky byl neobyčejně posílen vnitřními přesuny a osobními změnami v jednotlivých stranách, k nimž od léta r. 1917 došlo, stejně jako tím, že byly založeny nebo získány k jeho propagaci a obhajobě nové tiskové tribuny. Nastalo vůbec velmi rušné období nového šikování politických stran českých.

Válka v prvých letech absolutismu a persekuce sjednotila ve vší tichosti většinu českého národa v společných tužbách a nadějích přes hradby sta-

rých předválečných stran, jež ztrácely nyní namnoze své oprávnění. Na druhé straně v období obnoveného života veřejného vedle zápasu o českou samostatnost vynořovaly se i jiné veliké otázky, jež přinesla válka a hlavně ruská revoluce: byla to především otázka socialismu a nové úpravy společenských řádů v poválečné společnosti. Tyto otázky působily nové třídění duchů a nové stranické dělení v národě. A tak se české politické řady od léta 1917 do jara 1918 šikovaly nejen pro boj za český stát v době války, nýbrž i pro zápas o vnitřní úpravu tohoto státu a české společnosti po válce.

Nejvýznačnější z osobních změn nastalých ve vedení českých stran a české politiky byly umožněny císařskou amnestií pro politické odsouzence, jež byla podepsána zvláštní ironií náhody právě v den, kdy poprvé zasáhla do boje proti Rakousku větší bitevní jednotka československá.

2. července, v slavný den zborovský, bylo ve Vídni rozhodnuto, že posl. dr. Kramář, dr. Rašín, Klofáč a všichni ostatní čeští velezrádci a zločinci proti rakouskému státu budou po dvou- až tříletém utrpení v kriminálech propuštěni na svobodu a vráceni své vlasti. Byla to veliká událost v politickém životě českém i rakouském, která měla silný ohlas na všech stranách.

Císař Karel a jeho rádcové chtěli amnestií vzbuditi příznivý dojem v nepřátelské cizině, s níž — jak jsme viděli — navazovali zatím nit tajných vyjednávání o mír.

V Čechách očekávali návrat amnestovaných politiků s radostným vzrušením. Za to v německém táboře vzbudila amnestie dra Kramáře a soudruhů trapné překvapení, jež se projevovalo výbuchy zuřivosti. Němci prohlašovali udělení amnestie za osudný ústupek a projev slabosti vůči živlům státu nepřá-

telským, které jím budou spíše posíleny než usmířeny.

Lze říci, že se v té věci Němci nemýlili. Amnestie byla vskutku přijata u nás většinou národa jako svědectví rostoucí tísně i bezmocnosti Vídně, k němuž tím působivějším protějškem byla novina zborovská, jejíž radostný dojem byl však záhy zakalen zprávami o zhroucení ruské ofensivy a pokračujícím rozkladu ruské armády.

Návrat dra Kramáře a dra Rašína k vedení národní strany svobodomyslné měl pro celou českou politiku domácí nemenší význam než pro jejich vlastní stranu. Oba osvobození politikové nejenom že se postavili za radikální většinu výkonného výboru proti oportunistické většině poslaneckého klubu, nýbrž vyslovili se též rozhodně pro sloučení příbuzných stran ve velký bojovný útvar s programem státní nezávislosti československé. V témže smyslu působil posl. Klofáč ve straně národně-sociální, jejíhož vedení se opět ujal. V „Národě" lámali kopí pro očištění a sjednocení českých řad spis. Dyk a red. Dušek, kteří rovněž vyšli z vězení.

Po bok „Národa" postavily se tehdy do služeb radikální myšlenky osvobozenské také nové dva týdeníky: „Česká demokracie", jejíž 1. číslo vyšlo 29. června 1917, a státoprávně pokroková „Neodvislost" — od konce srpna za redakce Karla Stan. Sokola — jejíž název byl programem.

Skupina „České demokracie", již redigoval K. Hajšman, stála blízko straně národně sociální. Uplatňovali se v ní hlavně dři Heidlerové, dr. Franke a inž. Záruba-Pfeffermann. „Česká demokracie" nahrazovala tehdy straně národně sociální vlastní list a měla širokou obec čtenářskou a značný vliv. O úspěšném vybojování politické kampaně proti českým aktivistům měla velké zásluhy.

V předposledním čísle, než byla počátkem listopadu úředně zastavena, prohlásila otevřeně a důrazně maximální a revoluční program: „Jen samostatný, všemi znaky svrchovanosti vypravený stát československý ve svazku svobodných národních států Evropy. — Žádná samospráva, žádná federalisace!“

Akce směřující k soustředění českých stran byla zahájena velmi slibně poradou v Luhačovicích, jež se konala 20. srpna a byla svolána posl. Klofáčem. Účastnili se jí zástupci stran mladočeské, národně sociální, pokrokové, státoprávně pokrokové a lidovo-pokrokové moravské vedle mluvčích českého spisovatelstva. Než další porady ukázaly, že ke sloučení všech zmíněných stran, jež bylo původně zamýšleno, nedojde. Strana národně sociální, hledíc ke svému poslání v dělnictvu, zůstala mimo rámec připravované jednotné strany.

Za to ve Vídni byl utvořen 26. září společný státoprávní klub poslanců všech jmenovaných stran s předsedou Klofáčem a jednatelem Kalinou. V něm měli být napříště držáni v šachu oportunističtí poslanci mladočeští a skrze něj konečně sjednoceni všichni čeští poslanci v Českém svazu, mimo nějž až dosud stáli oba poslanci státoprávní.

Velkou manifestací českého odhodlání k boji proti Vídni a za vlastní stát bylo vítání odsouzených a vězněných českých politiků v Praze. V podzimní večer 15. října dr. Kramář vracel se v triumfu do Prahy z téhož nádraží, z něhož byl před půl třetím rokem odvážen tajně jako zločinec do vídeňské bastilly a jeho kočár byl tažen za jásotu tisíců Václavským náměstím. „Mně se zdálo, že vítají záři svobody“ — vyjádřil dr. Kramář svůj dojem z onoho večera na velikém uvítacím večeru žofínském dva dny po té.

Zde vítali dra Kramáře mluvčí všech stran, také těch, které proti němu a jeho positivní politice před válkou bojovaly nejprudčeji. Dr. Herben v řeči opravdu historické prohlásil, že patřil-li dr. Kramář před květnem 1915 jedné straně, patří dnes celému národu a že šibenice Kramářova bude již pro vždy českému národu ukazovati jediný a pravý směr jeho cesty, která nevede do Vídně, nýbrž domů, k vlastnímu státu. Podobný politický význam a ráz měl i uvítací večer Klofáčův, krásnou politickou demonstrací byla třetí promoce Rašínova.

Od svého návratu tito mužové Vídní proskribovaní nabývají doma největší popularity a rozhodujícího vlivu na politiku národní. Při tom dr. Kramář pro širokou veřejnost nejvíce zosobňuje odboj proti Vídni, jehož nejhybnější pákou je však energický dr. Rašín, více skrytý a méně uznávaný. Klofáč vedle Habrmana má velké slovo hlavně v táboře socialistickém a je postaven v čelo vídeňské politiky sdružených opositních stran.

Brzo na to dostalo se vzmáhajícímu se nesmiřitelnému táboru protirakouskému vydatné posily tím, že získány „Národní listy“ pro politiku Kramářovu a Rašínovu. Šéfredaktorem jejich stal se organisátor skupiny „Národa“ a opositního hnutí ve straně mladočeské Sís, vlastním ředitelem pak dr. Rašín.

První číslo „Národních listů“, jež vyšlo za nového vedení 21. října, bylo událostí ve vnitřním politickém životě českém. O hloubce převratu, který se tu stal, svědčilo nejlépe, že sloupce listu byly vyplněny příspěvky mužů, kteří kdysi v čele mladších stran po dlouhá léta vedli válku proti mladočeské straně a politice i proti jejímu orgánu. Vedle realistů dra Herbena, básníka Machara, prof. Rádla vystupovali zde svorně a družně státoprávníci dr. Hajn

a básník Dyk. Jestliže až dosud nekompromisní směr protivídeňský měl k službě své bezvýhradně toliko několik týdeníků, nyní získal velký a vlivný deník.

Současně se pokračovalo v jednáních a přípravách pro sloučení stran — nyní již bez strany národně sociální — které ve Vídni byly zastupovány jediným poslaneckým klubem státoprávním. Sjezdy těchto stran usnesly se postupně rozpustiti dosavadní organisace a sloučiti je v nový jednotný útvar. Sjednocovací proces byl dokončen teprve v r. 1918. 10. února nová strana, nesoucí jména Česká státoprávní demokracie a mající v čele dra Kramáře, vystoupila poprvé na veřejnost projevem podepsaným předsedy sloučených stran dry Kramářem, Hajnem, Stránským a Šámalem.

Prohlašovala se za stranu všenárodní a svůj hlavní úkol spatřovala v boji za obnovení českého státu rozšířeného o osvobozené Slovensko a to ve smyslu, který naznačila zřetelně mladá generace, navrhující straně jméno „strana neodvislosti".

Pronikavé změny osobní a organisační nezůstaly omezeny na tábor t. zv. buržoasní. Došlo k nim i v táboře socialistickém, jenž se tehdy ostřeji vyhraňoval. Politika dosavadního vedení strany sociálně demokratické, kterou představoval dr. Šmeral se svým oportunismem, nedůvěrou a nechutí ke hnutí za český stát, potkávala se s odporem v širokých kruzích dělnictva i stoupenců strany samé.

Proto značný ohlas vzbudilo veřejné vystoupení opoziční frakce vedené posl. Modráčkem, která se sama nazvala radikálně socialistickým směrem v sociální demokracii. Současně sídlem uvědomělé opposice proti oportunistické politice pražského vedení a ústředního listu strany byla Plzeň, působiště posl. Habrmana a Pika. Konference jejich vo-

lebního okresu prohlásila tehdy státní samostatnost českou za „první požadavek české dělnické třídy“. V témže duchu psal orgán obou poslanců, deník „Nová doba“.

Pod dojmem vystoupení oposice konala se ve dnech svatováclavských schůze zastupitelstva sociálně demokratické strany, kterou „Právo lidu“ nazvalo „dějinnou“. Z ní odnesl si mravní vítězství směr národně radikálnější a myšlenkově pokrokovější. Politika strany má napříště „pomíjeti všecky plány a snahy, které by stály na újmu české státní samostatnosti“. Tisk strany má přáti místa názorům obou směrů, které se ve straně vyskytly. Do výkonného výboru zvoleni vůdcové oposice posl. Habrman, Modráček, Bechyně a Prokeš. Dr. Šmeral ustoupil z vůdčích míst ve straně a místo něho stal se předsedou poslaneckého klubu posl. Habrman.

Zároveň ve straně národně sociální nabýval převahy směr, který chtěl z ní míti skutečnou stranu socialistickou, a pracoval k tomu, aby se odklonila od stran, s nimiž se chtěla spojovati v Luhačovicích a pomýšlela na sblížení se svou dávnou soupeřkou sociální demokracií. Myšlenka sjednocení dělnických stran byla velmi populární v masách dělnictva kovoprůmyslového, t. zv. kováků, jejichž hnutí bylo věrnou a spolehlivou oporou politiky odboje proti Vídni, hotovo ve chvíli potřeby podepříti masovým projevem postup českého vedení.

Tak došlo k významnému usnesení zastupitelstva strany národně sociální z 8. prosince 1917, v němž se dovozuje, že „válka stranu naši socialisovala, právě tak jako sociální demokracii znárodnila“ a že tudíž jsou dány podmínky pro sjednocení českého socialistického tábora, které je potřebou doby. K sjednocení nedošlo ani později, avšak staré nepřátelství dvou dělnických stran, jež mělo nejstarší

původ v protistátoprávním prohlášení sociálně demokratickém z r. 1897, změnilo se od té doby v poměr spojenecký. Válka tak na všech stranách zasáhla revolučně do našich stranických poměrů a vztahů.

Vývoj strany národně sociální ve stranu programově socialistickou byl potom dokonán z jara 1918. Na sjezdu konaném o velikonocích v prvních dnech dubna strana přijala nový program mezinárodně a třídně socialistický a nové jméno. Česká strana socialistická — jak se od nynějška zvala — pojala nyní do svých řad anarchisticko-komunistickou skupinu, v níž se nejvýznačněji uplatňoval dr. Vrbenský, a skupinu bývalé „České demokracie", z jejíhož středu vyšel dr. Franke, spolutvůrce nového programu. Spolupráci s přetvořenou stranou, jíž v čele zůstával posl. Klofáč, ohlásila menší část strany pokrokové, vedená red. Duškem a adv. dr. Veselým.

Ne neprávem „Socialistické listy" — propagující od počátku prosince 1917 ideje Modráčkova směru a zejména sjednocení českého socialistického tábora — nazvaly sjezd „památným mezníkem v dějinách českého hnutí dělnického". Po prvé byli na sjezdu Klofáčovy strany hosty zástupcové sociální demokracie, jejíž starý vůdce posl. Němec pozdravil novou socialistickou stranu jako spolubojovníka na společné frontě.

Ve smyslu národně politickém česká strana socialistická byla a zůstala spolehlivou armádou v boji za nezávislý národní stát a byla hotova postupovati v něm na jedné bitevní linii s ostatními stranami. Zůstala bez denního listu a musila se spokojiti týdeníkem „Český socialista", který vycházel od polovice března 1918 jako nástupce zastavené „České demokracie".

Podzim r. 1917 přinesl několik významných událostí vojenských a politických, které posílily opět

naděje rakousko-německé ve šťastný konec hrozné války. V polovici října italská armáda byla katastrofálně ohrožena průlomem u Caporetta a ustoupila až k řece Piavě. A počátkem listopadu novou revolucí zmocnili se vlády v Rusku bolševici, kteří ihned nabídli mír ústředním mocnostem — mír, jak se pravilo, bez anexí a kontribucí a na základě sebeurčení národů.

Vláda rakouská chápala se ochotně podané ruky k míru na východě, avšak pokud šlo o podmínky jeho, odmítala požadavek sebeurčení národů, jak mu rozumělo revoluční Rusko, jako vměšování do vnitřní státní organisace rakousko-uherské. Propast zející mezi stanoviskem ruským a rakousko-německým byla osvětlena úplně, když po uzavření příměří mezi Ruskem a ústředními mocnostmi (15. prosince) zasedly jednatelé těchto států v Brestu Litevském k rozpravám o podmínkách mírových. Rusové prohlásili mezi šesti zásadami, na nichž má být mír vybudován, také tuto: „Národním skupinám, které před válkou nebyly samostatny, zaručuje se možnost, aby o otázce příslušenství k tomu či jinému státu neb o své státní samostatnosti rozhodly lidovým hlasováním.“ Proti tomu Černín obracel se 25. prosince tímto prohlášením: „Otázka státní příslušnosti národních skupin nemajících státní samostatnosti nemůže býti podle stanoviska mocností čtyřspolku upravena mezistátně. Otázka ta budiž v daném případě každým státem řešena s národy jeho samostatně cestou ústavní.“

Tu stály proti sobě dva světy: na jedné straně nové Rusko, jehož zásady znamenaly úplnou revoluci v dosavadní státní organisaci Evropy a zvláště národnostně složených říší, jako bylo Rakousko-Uhersko — a na druhé straně představitelé starého pořádku, kteří místo sebeurčení nesamostatných

národů hlásali spíše nezměnitelné předurčení těchto národů pro státy, v nichž dosud žili a v nichž měli očekávati dále a ovšem marně svobody a spravedlnosti od ústavní dohody s těmi, kdo je po desítiletí ovládali a potlačovali.

České poselstvo postavilo se rozhodně proti takovým názorům oficiálních mluvčích Rakousko-Uherska. V předsednictvu Českého svazu od 7. listopadu radikální směr protirakouský byl významně zastoupen místopředsedy Klofáčem a Habrmanem, který zaujal místo Šmeralovo, takže mohl tvořiti protiváhu k směru oportunistickému. Čeští poslanci, postupujíce svorně s delegací jihoslovanskou, protestovali v parlamentě i v delegacích, jež se tehdy poprvé za války sešly, proti černínovským a seidlerovským výkladům o sebeurčení národů rakouských a žádali, aby představitelé těchto národů byli zastoupeni a slyšeni tam, kde bude o nich rozhodováno: v mírové konferenci brest-litevské.

Když ovšem jejich žádosti tohoto druhu byly odmítnuty a když k zmíněnému Černínovu prohlášení v Brestu Litevském nebylo možno s české strany zaujmouti ihned rozhodně zamítavé stanovisko ve sněmovně, která dlela na vánočních prázdninách, bylo v Praze rozhodnuto, že proti rakouskému dělání míru s Ruskem budou Čechové manifestovati svůj odpor obzvláště důrazně a slavnostně na půdě mimoparlamentní.

Odvahy k ostřejšímu a útočnějšímu postupu mohly českým politickým kruhům domácím dodávati zprávy o úspěších zahraničního hnutí, jež pronikaly již i do rakouského tisku a budily zvýšenou pozornost. Právě před vánocemi r. 1917 přišla veliká zpráva, že povolena samostatná armáda československá ve Francii a německé žurnály přinášely

k ní dlouhé úvahy, plné nenávistné zloby nebo pokryteckých lamentací.

Pod čerstvým dojmem této významné noviny scházel se na Tři krále r. 1918 v Praze generální sněm poslanců ze zemí českých, jak byl nazván sjezd všech poslanců říšských i zemských, který byl svolán k protestu proti Černínově vystupování v Brestu Litevském. V přijaté resoluci prohlásili čeští poslanci, že stanovisko zástupce Rakousko-Uherska není stanoviskem českého národa. Tento již před půl stoletím v protestu proti pruské aneksi Alsaska a Lotrinska dal výraz přesvědčení, které s ním nyní sdílí celý demokratický svět a jež nové Rusko položilo za základ jednání o trvalý mír — přesvědčení, že „všichni národové, ať velcí, ať malí, mají rovné právo sebeurčení".

Potom zástupci českého národa odmítají rozhodně ústavní cestu, na niž odkazuje Černín nesamostatné a potlačované národy Rakousko-Uherska, připomínajíce všecky trudné zkušenosti, marné naděje a jisté porážky, jež pro Čechy jsou s touto cestou spojeny. Proto žádají, aby všichni národové a tedy i český mohli obhájiti sami svých práv na mírovém kongresu. Právem a požadavkem českého národa je pak vlastní stát, „stát svrchovaný, plnoprávný, demokratický, sociálně spravedlivý", jejž utvoří „v hranicích historických zemí a sídel svých a své větve slovenské" a v němž poskytne národním menšinám plná, rovná práva národní.

Mocně působí konečně slavnostní prohlášení, že mír, který by národu českému nepřinesl spravedlnosti a svobody, nemohl by pro něho býti mírem, nýbrž jen počátkem nového bezohledného boje za velký cíl státní samostatnosti až do vítězství.

Deklarace tříkrálová je z několika příčin mezníkem ve vývoji osvobozenského hnutí domácího. Jako celý t. zv. generální sněm je dílem především pražského vedení protirakouského odboje, které čím dále, tím více rozhoduje o české politice v plném souzvuku s radikálními živly v českém poselstvu vídeňském. Vlastním autorem deklarace byl dr. Rašín, kterému právě tak jako dru Kramářovi pražský generální sněm ovšem přiznal mandát, jehož je pro vídeňský parlament zbavil rakouský vojenský soud.

Deklarace tříkrálová staví se plně na revoluční princip národního sebeurčení a znamená vlastně ideové a zásadní sjednocení obou front našeho protirakouského odboje: zahraniční i domácí. Celé české poselstvo dalo se v ní na cestu, na kterou mu ukazoval již 30. května 1917 odhodlaný předbojovník posl. Kalina. Také v deklaraci ze 6. ledna r. 1918 se již nemluvilo ani o říši, ani o dynastii a česká otázka prohlášena jediné za otázku mezinárodní, která patří na mírový kongres. Katoličtí poslanci vymohli si sice, že do původního konceptu Rašínova byla vsunuta věta, že poslanci zdůrazňují veškerá prohlášení učiněná na říšské radě, aby měli volnou cestu zpět k prohlášení květnovému s jeho loyálním zájmem o Rakousko a dynastii. Avšak český lid i vídeňská vláda nechaly nepovšimnuta tato zadní dvířka a oproti 30. květnu pochopily svorně 6. leden jako pokrok na dráze odboje proti Vídni, přijímajíce jej ovšem s pocity zcela protichůdnými.

Dr. Seidler dal zprvu tento projev českého národa v tisku potlačiti, takže koloval jen v opisech a teprve 30. ledna připustil jeho uveřejnění, když byl týden před tím vyložil světu jeho pravý smysl ve své opravdu historické odpovědi na českou interpelaci

ve sněmovně. „Pražská resoluce“ — pravil — „počítá s eventualitou a s cestami k míru vedoucími, které nemají již nic společného s rakouskou myšlenkou“ a „marně v ní hledáme i jen vzdálený souzvuk s dynastickou a celostátní příslušností.“ Na štěstí pro Rakousko národ prý však je hodnější než jeho poslanci.

VIII.

ROZHODUJÍCÍ ÚSPĚCHY REVOLUCE ZA HRANICEMI: SIBIŘSKÉ TAŽENÍ A UZNÁNÍ ČECHOSLOVÁKŮ ZA VÁLČÍCÍ NÁROD SPOJENECKÝ. (Od března do září 1918.)

Mírem, který ústřední mocnosti v březnu 1918 vnutily postupně Ukrajině, sovětovému Rusku a potom i Rumunsku, vstoupila světová válka do konečného období rozhodujícího zápasu mezi koalicí čtyř absolutistických monarchií vedenou Německem a demokratickými státy západní Evropy a Ameriky.

S posilami na východě uvolněnými zahájili Němci dne 21. března 1918 novou velikou ofensivu proti Paříži, kterou počali současně ostřelovati z dalekonosného děla a znepokojovati nočním bombardováním z aeroplánů. Nelidskost tohoto nového způsobu válčení a bezohlednost, s jakou německé dělostřelectvo ničilo, bez strategické nutnosti, vzácné stavitelské památky Remeše, Amiensu a jiných starých francouzských měst ve válečném pásmu, urychlila ve veřejném mínění Francie naprosté vítězství stoupenců energického vedení války až do kapitulace nepřítelovy. Při tom nečinilo se už rozdílu mezi Německem a Rakouskem.

Důvěře v možnost zvláštní dohody s monarchií habsburskou zasadil nejtěžší ránu sám zahraniční ministr císaře Karla hr. Černín, když 4. prosince 1917 byl prohlásil, že ústřední mocnosti stojí nerozlučně proti Italii i Francii a svorně bojují za Terst stejně jako za Štrasburk. Toto okázalé osvědčení německo-rakouské jednoty, které bylo učiněno krátce po hlubokém průlomu italské fronty, způsobeném v listopadu 1917 zasažením vojsk německých, velmi posílilo ve státech dohody přívržence názoru, že trvalé vítězství nad ústředními mocnostmi není možné bez úplného osvobození rakousko-uherských národů, které se stále zjevněji hlásily do tábora spojeneckého.

Zájem o tyto národy vzrostl zejména v Italii, kde skupina vlivných politiků a poslanců počala s úspěchem dokazovati, že dovršení italské národní jednoty lze uskutečniti jedině po úplném rozdělení rakousko-uherské monarchie. Poslanec Andrea Torre, s nímž dr. Beneš už na podzim roku 1917 byl navázal v Římě velmi přátelské styky, postavil se v čele italského výboru pro dohodu potlačených národů a jal se horlivě pracovati, aby byl urovnán spor italsko-jihoslovanský, který jednotnému a rozhodnému postupu spojenců proti Rakousko-Uhersku byl největší překážkou. Jednání, jež počátkem března zahájil v Londýně s předsedou Jihoslovanského výboru Trumbičem za účasti anglických přátel rakouských Slovanů W. Steeda a Seton Watsona, mělo příznivý výsledek. Dalo základ k poradám širším, konaným pak v Paříži, kde za účasti zástupců Československé národní rady a organisací jihoslovanských, polských a rumunských bylo usneseno pořádati sjezd potlačovaných národů v Římě. Na přípravách k tomuto sjezdu pracovalo s velikým zájmem též několik význačných aktivních

politiků francouzských v čele s bývalými ministry Thomasem a Franclin-Bouillonem, kteří ochotně přistoupili na plán, uspořádati sjezd v hlavním městě Italie, jevící tou dobou snahu o prvenství v boji za osvobození rakousko-uherských národů.

Dříve ještě, nežli se sjezd v Římě sešel, odhodlal se i italský ministerský předseda Orlando k činu, který Italii na čas učinil opravdu střediskem diplomatického boje proti Vídni. Dovolil utvořiti československé vojsko v Italii, o němž Štefánik od února 1918 znova v Římě vyjednával, odvolávaje se na mohutnící dobrovolecké hnutí mezi československými zajatci. Opatrný a zdrželivý zahraniční ministr baron Sonnino upustil konečně od svého odporu proti zřízení československého vojska, když Štefánik byl obratně využil proti němu nejvážnějších důvodů, o něž opíral své zamítavé stanovisko, totiž důvodu humanitního a nemožnosti pevných záruk za konečný úspěch boje za československý stát. Nechceme žádných záruk, — namítal Štefánik, — a nebojíme se zodpovědnosti za osud dobrovolců, kteří snad padnou do rukou nepřítelových. Zajistiv si, že od každého československého vojáka bude žádána zvláštní dobrovolná přihláška, dal baron Sonnino souhlas, aby ministerský předseda Orlando uzavřel jménem Italie vojenskou konvenci s Československou národní radou. Smlouva tato, podepsaná potom Orlandem a Štefánikem v den slavnosti založení Říma 21. dubna, obsahovala uznání jednoty československého národního vojska, bojujícího v Italii, ve Francii a v Rusku za politického vedení Československé národní rady.

V Římě zasedal zatím od 9. do 12. dubna sjezd potlačovaných národů, jenž vyzněl v mohutnou manifestaci pro úplné národní sjednocení a státní svobodu Čechoslováků, Jihoslovanů, Poláků a

Rumunů. Vleklý spor o dalmatské pobřeží, o Terst a Rjeku překlenut zatím společným prohlášením Italů a Jihoslovanů o nutnosti smírně vyřešiti tyto otázky na základě zásady sebeurčení a státní jednoty obou národů. Za povznesené nálady slavně prohlášen zájem všech zastoupených zde národů na úplné porážce společného nepřítele — Rakousko-Uherska, upadajícího čím dále, tím zjevněji do područí Berlína.

Jako na zavolanou došlo právě v těch dnech k památnému a pro habsburskou říši osudnému diplomatickému souboji mezi francouzským ministerským předsedou Clémenceauem a hr. Černínem. Černín dne 2. dubna pronesl ve Vídni řeč o domnělých pokusech Francie o mír s Rakouskem; Clémenceau nezvratně dokázal, že ne Francie, nýbrž hr. Černín a císař Karel sám mír nabízeli, uznávajíce oprávněnost francouzských nároků na Alsasko a Lotrinsko. Zřejmě nepravdivé popírání pravosti vlastnoručního dopisu císaře Karla, v březnu r. 1917 poslaného skrze prince Sixta z Parmy presidentu Poincaré, který Clémenceau nyní uveřejnil, působilo zdrcujícím dojmem na všechny, kdo do té doby věřili ještě v upřímnost vídeňských pokusů o zvláštní mír. Výrok předsedy francouzské vlády o shnilém svědomí rakouského dvora stal se okřídleným slovem.

Brzo po sjezdu římském, jenž v posledním svém zasedání nepřítomnému Masarykovi, nedávno právě napadenému v řeči Černínově, uspořádal nadšenou ovaci, došla zpráva o pražské přísaze ze dne 13. dubna, která stala se novou účinnou zbraní československé zahraniční revoluce. Nábor do československého vojska v Italii, zahájený v polovině dubna ještě před podpisem smlouvy uzavřené Orlandem a Štefánikem, vydal ve třech nedělích

přes 10.000 dobrovolců, z nichž rychle utvořeny čtyři pluky, 31. až 34., svěřené velení generála Graziani.

Bojovné nadšení, vojenská zdatnost a kázeň těchto pluků vzbudila veliký obdiv spojeneckých kruhů vojenských i politických, jehož Štefánik dovedl dobře využíti. Vymohl od vlády, že novému spojeneckému vojsku československému bude před odchodem do boje slavnostně odevzdán národní prapor v den výročí vstupu Italie do války proti Rakousko-Uhersku. Slavnost, uspořádaná dne 24. května před pomníkem sjednotitele Italie krále Viktora Emanuela v Římě, měla neobyčejně skvělý průběh. Diplomatičtí zástupci všech dohodových států přišli vzdáti hold československému praporu vedle zástupců vlády italské, jejíž jménem ministerský předseda Orlando prohlásil ve slavnostní řeči nepromlčitelné právo Čechoslováků na obnovení vlastního státu. Na slavnostním projevu solidarity spojenců s Italií, pořádaném večer téhož dne v římském Augusteu, mluvil už Štefánik jako rovný mezi rovnými v řadě zástupců válčících států.

Ve Francii přijato bylo zprvu s jistou nelibostí rozhodnutí utvořiti československé vojsko v Italii, ježto se počítalo s československými dobrovolci z Italie pro československé vojsko zřízené dekretem presidenta Poincaré ve Francii. Nedorozumění v té věci však brzo zmizelo, když počal se objevovati dalekosáhlý politický i vojenský význam československé vojenské účasti na bojích v Italii a když stal se znova pravděpodobným brzký příchod československého armádního sboru z Ruska do Francie.

Hned po zprávách o vítězném boji Čechoslováků s německým vojskem, nastupujícím na Ukrajinu, vznikla v Anglii myšlenka ponechati československý armádní sbor aspoň zčásti v Rusku, aby se mohl

státi základem spojenecké akce pro znovuzřízení protiněmecké fronty na východě. Ministerský předseda francouzský postavil se však proti tomuto plánu. Po návratu delegátů sjezdu římského vyjádřil se dru Benešovi, že otázka československé nezávislosti jest pro něho už vyřešena a jako mocnou zbraň pro svou politiku protirakouskou chtěl míti ve Francii veliké československé vojsko. V tom smyslu dány také pokyny francouzským důstojníkům, vyslaným k československému sboru do Ruska.

Také Masaryk trval na provedení ujednaného plánu převézti československé vojsko z Ruska do Francie z důvodů vojenských a politických. Své stanovisko v této věci podrobně vyložil v memorandu, které ještě za jeho pobytu v Japonsku, v dubnu r. 1918, vyžádala si od něho americká vláda a jež potom bylo také uveřejněno v tisku. Masaryk dovozoval, že vojenské zakročení spojenců proti vládě sovětů by mohlo míti úspěch jen, kdyby bylo provedeno v rozsahu, který byl tou dobou neuskutečnitelný. Proto t. zv. intervence nedoporučoval, nehledě ani k otázce její mravní ceny. Radil spojencům, aby proti německým snahám podmaniti východ postavili jasný plán hospodářské pomoci Rusku, který snažili by se prováděti po dobrém. K tomu cíli pokládal za vhodné uznati bolševickou vládu „de facto“, přes její chyby, neboť tak budou moci spojenci vykonávati na ni vliv a využíti co nejlépe odporu proti Německu, který mezi bolševiky i po uzavření míru se udržoval. Monarchistické hnutí odmítal jako slabé a neschopné a varoval před marnými nadějemi v brzký pád bolševiků.

V tom duchu nesl se též poslední vzkaz, jímž Masaryk se s vojskem loučil při odjezdu do Ameriky. Připomínaje povinnost, zachovati

i nadále ve vnitřních bojích ruských stran přísnou neutralitu, zdůraznil, že i ve Francii a Italii budou Čechoslováci bojovati za Rusko. „Chtěli jsme bojovati na straně ruských bratří zde a stal se slibný počátek u Zborova a po Zborovu. Je nám líto, že ve jménu Ruska byl uzavřen tak jednostranný mír, ale právě proto se přičiníme v ženerósní Francii o vítězství nad Rakousko-Uherskem a Německem a to vítězství posílí i Rusko."

Tato Masarykova slova odpovídala též náladě a smýšlení všeho československého vojska, jež počátkem března se hnulo z Ukrajiny směrem k Vladivostoku s heslem: Do Francie! Podobně jako s vládou ukrajinskou, vyjednal Masaryk ještě před svým odjezdem do Ameriky také s vrchním velitelem bolševických vojsk Muravěvem volný odjezd československého armádního sboru; avšak jakmile na 50.000 ozbrojených Čechoslováků ocitlo se na území sovětové republiky ruské, bylo třeba znovu vyjednávati, neboť ze strachu před zakročením československých oddílů na prospěch svých vnitřních nepřátel žádaly místní sověty od Čechoslováků odevzdání zbraní jako podmínku svolení k volnému odjezdu.

Odbočka Národní rady zahájila jednání jednak v Kursku, kde dlel právě nový vrchní velitel bolševických vojsk Antonov Ovsjejenko, jednak přímo v Moskvě s Leninem a Trockým. Podle svědectví tajemníka Odbočky národní rady Jiřího Klecandy byl Lenin tehdy přízniv rychlému odjezdu československého armádního sboru a přál si dokonce, aby odejel bez zastávky až do Vladivostoku. V tom smyslu vydal též dne 15. března rozkaz všem zúčastněným úřadům, v němž o vydání zbraní nebylo řeči. Naproti tomu Trocký ukazoval na energické protesty postrašených místních sovětů

a na podmínky míru uzavřeného s ústředními mocnostmi, jež stanovily, že na území Ruska nesmějí býti trpěni ozbrojení cizinci, příslušníci států, s nimiž byl uzavřen mír. Proto Trocký neschválil ani dohody, kterou 16. března uzavřel v Kursku se zástupcem Čechoslováků Maxou bolševický velitel Antonov Ovsjejenko, jenž dal svolení k dalšímu pohybu československého sboru, když byla mu dobrovolně odevzdána část výzbroje, zvláště děl a aviatického materiálu. Antonov Ovsjejenko vydal dokonce příkaz, v němž Čechoslovákům vřele děkoval za bratrský jejich dar a za pomoc, kterou revolučním vojskům ruským poskytli — pod Bachmačem — „v boji proti bandám loupežného imperialismu".

Tak se stalo, že za týden po Leninovu příkazu, příznivém odjezdu Čechoslováků, byly československé vlaky v Penze znova zastaveny a zahájeno nové vyjednávání, které vedlo k t. zv. dohodě penzenské z 26. března 1918. V souhlase s Francouzi uvolila se Odbočka národní rady podržeti pro každý vlak (t. zv. ešelon), jichž bylo na 70, pouze 168 pušek a jeden kulomet, kdežto ostatní zbraně měly býti v Penze odevzdány smíšené komisi. Sotva však dohoda tato začala se prováděti a československé vlaky se hnuly na východ, vyskytly se nové a nové obtíže, které delegáti Národní rady byli nuceni s jednotlivými sověty a veliteli železničními pracně urovnávati. V tu dobu utrpělo československé vojsko citelnou ztrátu úmrtím tajemníka Odbočky národní rady Jiřího Klecandy, jenž byl z nejschopnějších pracovníků československé revoluce na Rusi a při obtížném jednání s Rusy dobře se osvědčoval.

Koncem dubna byl konečně pohyb všech československých částí na východ zastaven přímým rozkazem sovětského národního komisaře Čičerina, jenž s poukazem, že je nutno rychle vrátiti Německu

zajatce ze Sibiře, o něž tehdy naléhavě žádala vláda berlínská, nakazoval místním sovětům zařídit zpětnou dopravu Čechoslováků na západ a potom na sever k Murmani. Československé vojsko, jež žádných technických překážek v další dopravě nevidělo, bylo novým zastavením svého postupu tou měrou rozčileno, že Odbočka národní rady si ani netroufala oznámiti mu znění zachycených telegramů Čičerinových a vyslala hned do Moskvy delegaci, aby zjednala rychle jasno o úmyslech sovětské vlády.

Tu teprve se ukázalo, že sovětská vláda nabídla spojencům, aby Čechoslováci dopraveni byli do Francie cestou západní přes Severní moře, vedena jsouc obavou, aby se na východě proti ní nespojili s vojsky atamana Semenova, soustřeďovanými v Zabajkalí, a s Japonci, kteří počínali Sibiř ohrožovati. Dohodoví zástupci návrh tento přijali, ježto po stránce dopravní byl pro ně zjevně příznivější. Kromě toho doufali, že bude lze užíti Čechoslováků k ochraně oblasti murmaňské a archangelské proti nebezpečí nájezdu německého do té doby, než by přijeli ohlášení Američané. S plánem tímto tehdy souhlasil i generál Ogorodnikov, jmenovaný bolševickou vládou velitelem severního kraje.

Tou dobou počínali se sjíždět do Čeljabinska volení zástupci jednotlivých částí československého vojska ke sjezdu, chystanému už několik měsíců. Sjezd měl řešiti řadu důležitých otázek z vnitřní organisace armádního sboru, jež se v nové situaci vynořily. Všichni vyslovovali se co nejrozhodněji proti změně směru cesty naznačeného Masarykem a tlumočili hlubokou nedůvěru všeho vojska k sovětové vládě, pokládané tehdy všeobecně za povolný nástroj Němců a Rakušanů. Vojsko téměř všecko uvěřilo pověsti, že má býti úskočně odzbrojeno a vydáno ústředním mocnostem. Nedůvěru tuto živila

zvláště nevybíravá agitace proti odchodu do Francie a pro vstup do rudé armády, kterou v dohodě s vládou sovětů prováděla skupina Čechoslováků komunistů. Ta vytýkala československému vojsku a Národní radě, že přisluhuje spojeneckému imperialismu a podněcovala proti nim moskevskou vládu.

Proti rozčilené náladě nezmohli ničeho ani zástupci Odbočky národní rady, kteří, znajíce názor spojenců, snažili se vojsko přesvědčiti, že na plán cesty přes Murmaň má se přistoupiti.

Vláda moskevská naproti tomu byla pevně rozhodnuta další cestě Čechoslováků na východ za každou cenu zabrániti, a tak vzniklo napětí, které pak koncem května propuklo v ozbrojený boj, dalekosáhlý ve svých pozdějších důsledcích.

Stranou útočící byla v tomto sporu vláda sovětů, jež se odhodlala odpor Čechoslováků zlomiti násilím. Záminkou jí při tom byla příhoda o sobě málo významná, jež se udála dne 14. května 1918 v Čeljabinsku a vyhlášena byla v Moskvě za protirevoluční vzpouru. Čeljabinským nádražím projížděl vlak s maďarskými a německými zajatci, z nichž jeden mrštil kusem železa do skupiny československých dobrovolců a jednoho z nich zranil. Dobrovolci vynutili si, že byl zastaven vlak a vydán útočník, který v nastalém shluku byl ubit. Místní sovět žádal přísné vyšetření případu a potrestání vinníků. Československý velitel žádosti vyhověl a vyslal do budovy sovětu za účelem výslechu stráž, která ve chvíli srážky měla službu. Stráž byla však bez řádného vyšetření ihned uvězněna a všechny žádosti československého velitelství, aby byla propuštěna, zůstaly marny. Sovět uvěznil dokonce ještě jednoho člena deputace, jež k vyjednávání byla s československé strany vyslána. Tím Čechoslováci byli popuzeni tou měrou, že se rozhodli uvězněné bratry osvobo-

diti. Vytáhli za zpěvu do města a bez boje obsadili kasárna i vojenský komisariát, zatím co postrašený sovět se rozprchl, nepokusiv se přes předcházející hrozby použíti své značné místní posádky. Vězňové byli osvobozeni a československý oddíl vrátil se opět v klidu do svých vlaků na nádraží.

Trocký zvěděv o tomto případu, dal uvězniti dne 21. května zástupce Československé národní rady B. Čermáka a P. Maxu, kteří právě v Moskvě dleli vyjednávajíce se sovětovou vládou, a rozeslal hned rozkazy místním sovětům, aby československé oddíly byly všude vyzvány, po případě přinuceny složiti všechny zbraně. Současně od uvězněných československých zástupců vynutil vydání rozkazu Čechoslovákům, aby zbraně odevzdali, jinak že budou postaveni mimo zákon. Delegáti vojska v Čeljabinsku byli o uvěznění Maxy a Čermáka vyrozuměni dříve, než přišel jejich vynucený rozkaz, a podle toho se zařídili.

Dne 23. května sjezd delegátů československého sboru jednomyslně se usnesl, že přes odpor vlády sovětů bude vojsko pokračovati v cestě na Vladivostok „vlastním pořádkem". Dva dny potom zachycen byl okružní telegram Trockého přikazující sovětům, aby každý Čechoslovák, jenž nalezen bude se zbraní na trati železniční, byl na místě zastřelen. Odzbrojené československé oddíly měly býti uzavřeny do zajateckých táborů, a jen s „čestnými Čechoslováky", kteří se podřídí sovětům, mělo býti nakládáno jako s bratry. Současně s několika stran přišly zprávy o prvních pokusech jednotlivých sovětů učiniti zadost tomuto rozkazu. Dne 25. května přepadeny ešelony 6. pluku u Marjanovky, 26. května v Irkutsku napaden dělostřelecký vlak a den poté záludně zaskočen téměř úplně bezbranný ešelon štábu 1. pluku v Zlatoústu.

Československé oddíly odrazily všude vítězně útoky sovětských posádek, ač místy byly téměř beze zbraně. Většinou se však ukázalo, že dobrovolci při odevzdávání zbraní, prováděném dříve ve smyslu uzavřených úmluv, dosti zbraní si poschovávali, vedeni jsouce nedůvěrou k orgánům sovětské vlády. Pokud se zbraní přes to nedostávalo, byly narychlo opatřeny a velitelé jednotlivých československých vlaků počali si zabezpečovati volnou cestu, obsazujíce jednotlivá města na trati sibiřské dráhy.

Akce tato byla už vedena zvláštním Prozatímním výborem, který na sjezdu v Čeljabinsku byl zvolen, aby odchod Sibiří řídil místo Odbočky národní rady, jež se stala neúplnou uvězněním B. Čermáka a Prokopa Maxy v Moskvě a proti přání vojska hájila v celku stanoviska spojenců, radících k pochodu na Murmaň a Archangelsk. Do výboru toho povoláni vedle tří vojenských odborníků čtyři členové sjezdu a čtyři členové dosavadní Odbočky národní rady. Předsedou zvolen B. Pavlů. Teprve v Omsku, kde potom v červenci bylo v jednání sjezdu pokračováno, zvolena byla druhá řádná Odbočka národní rady, v jejímž čele stáli B. Pavlů, dr. J. Patejdl a dr. J. Jesenský.

Kromě asi 14.000 dobrovolců, kteří tou dobou byli už dosáhli Vladivostoku za vedení generála Diterichse, bylo československé vojsko rozptýleno tehdy po jednotlivých stanicích sibiřské dráhy (magistrály) od Penzy až k Irkutsku. Velení nad ním svěřil Prozatímní výbor třem důstojníkům, kteří byli jeho členy: skupinu nejzápadnější, penzenskou, starodružinníku poručíkovi Čečkovi, střední, čeljabinskou, ruskému podplukovníku Vojcechovskému a skupinu východně Omska kapitánu Gajdovi, jenž prošel již tuhou válečnou školou v armádě srbské.

Západní skupina Čečkova dobyla již 29. května

Penzy, brzo uvolnila si cestu na levý břeh Volhy, dobyla Samary a Ufy a docílila 6. července spojení se skupinou Vojcechovského, která si byla zatím zajistila držení Čeljabinska a 26. července obsadila Jekatěrinburk. Se skupinou touto byly od 9. června ve spojení také oddíly Gajdovy, jež zprvu byly roztrženy ve tři části ohrožené obklíčením. Gajda záhy vyprostil svou skupinu z tohoto nebezpečí, využiv obratně příměří, jež po prvním úspěchu jeho vystoupení nabídl mu nerozhodný výbor sovětů střední Sibiře (t. zv. Centrosibiře) v Irkutsku. Teprve když zajistil se na západě od Omsku do Krasnojarska, obrátil se v červnu také proti Irkutsku, jejž obsadil 10. července. Poté odvážnou operací zmocnil se 42 železničních tunelů podél Bajkalského jezera a připravil tak spojení i se skupinou generála Diterichse, která 29. června pod ochranou spojeneckého loďstva dobyla Vladivostoku a dala se na pochod směrem západním. K onomu spojení došlo po tuhých bojích 31. srpna na řece Ononu. Tak po třech měsících úporných bojů Čechoslováci stali se pány celé sibiřské dráhy od Penzy až do Vladivostoku v délce nějakých 8000 km. Český voják stál ve zbrani na Volze a současně rozvinoval českou vlajku na Tichém oceánu.

Neuvěřitelný úspěch tento dlužno přičísti především duchu vojska československého, jež čerpalo podivuhodnou sílu ze svého pevného přesvědčení, že se brání proti záludnému úskoku, aby byla zmařena jeho cesta do Francie, na poslední — jak se zdálo — bojiště československé osvobozovací války. Vedle toho padla ovšem zprvu na váhu velmi nedostatečná organisace vojenské moci sovětů, které z veliké části opíraly se o t. zv. mezinárodní oddíly, sestavené ze zajatců německé, maďarské a jiných národností. Konečně našli Čechoslováci vydatnou oporu v oby-

vatelstvu, které tou dobou bylo již syto zmatků, vzniklých za vlády sovětů, a radostně vítalo vítězství Čechoslováků-osvoboditelů.

Hned po prvních úspěších československého vystoupení utvořily se na území osvobozeném od moci sovětské tři protibolševické vlády, z nichž každá chtěla se státi vládou všeruskou a usilovala o uznání spojenců. První, vláda samarská, utvořila se z členů ústavodárného shromáždění rozehnaného bolševiky a složena byla ze sociálních revolucionářů (t. zv. eserů); druhá, sibiřská, jež vznikla v Novonikolajevsku, složená ze zástupců různých stran, usadila se v Omsku a na stejném koaličním základě utvořila se i třetí vláda t. zv. uralská.

Spojenci, vidouce tyto pokusy a hnutí vyvolané v ruské veřejnosti československými úspěchy, změnili své původní odmítavé stanovisko proti vystoupení Čechoslováků. Zatím co se ještě počátkem června omezili jen na zakročení u sovětové vlády proti pokusu odzbrojiti Čechoslováky, jedoucí do Francie, dne 21. června oznamoval už Zatímnímu výboru major Guinet, zástupce francouzské vojenské mise, že přáním spojenců jest, aby Čechoslováci drželi linii řeky Volhy jako novou frontu protiněmeckou. Měli býti předvojem spojeneckých vojsk, jichž brzký příchod slibován.

Zatímní výbor velmi ochotně vyhověl tomuto přání, jež vysloveno spolu s nejvřelejším uznáním hrdinství československých vojsk. Před vojáky československými, povzbuzenými velkými úspěchy dosavadními, otvírala se zajisté skvělá a vábivá perspektiva, že stanou se předvojem a jádrem obnoveného boje na východě proti úhlavnímu nepříteli, na jehož porážce závisela česká svoboda, a že přispějí snad i lvím dílem k tomu, aby veliké bratrské Rusko, revolucí osvobozené, vstoupilo po setřesení

diktatury jedné politické strany a roztrhání hanebné smlouvy brest-litevské na širokou a volnou dráhu zdravého demokratického vývoje. 7. července pozdější generál Čeček oznamoval již vojsku v armádním rozkaze, že československý armádní sbor po dohodě se spojenci jest určen jako předvoj spojeneckých sil a že „instrukce vydané štábem armádního sboru mají jediný účel: vybudovati protiněmeckou frontu v Rusku ve spojení s celým ruským národem a našimi spojenci". Opravdu též vytvořena rychle fronta na Volze, jejíž pravý břeh, oddíly Čečkovými předtím dobrovolně opuštěný, byl znova obsazen. Dobyto řady důležitých povolžských měst, zejména Simbirska a Kazaně.

Později se ukázalo, že slib brzké pomoci spojenecké neopíral se o pevné rozhodnutí spojenců zakročiti vojensky v Rusku. V kruzích dohodových se spíše jen doufalo, že Rusové sami využijí vítězného vystoupení Čechoslováků, aby zřídili velkou armádu, jež k obnově fronty postačí. Tím se také vysvětluje, že spojenci, plně zaměstnaní rozhodujícím bojem na západě, poslali Čechoslovákům na pomoc jen všeho všudy několik praporů druhořadého vojska. Naděje v Rusy však úplně zklamala. Tři vlády protibolševické nevycházely ze vzájemných sporů a porady o jejich sjednocení, zahájené v Čeljabinsku v červenci na nátlak Čechoslováků, dlouho neměly kladného výsledku. Teprve v září 1918 v Ufě docíleno dohody a vytvořena v Omsku jednotná vláda pětičlenného direktoria v čele se soc. revolucionářem Avksentievem. Ale už po dvou měsících násilným převratem svého ministra vojenství, admirála Kolčaka, nahrazena byla diktaturou, směřující zjevně k obnově monarchie. Pokusy vytvořiti novou ruskou armádu měly při tom výsledky velmi nepatrné a tak všechna tíha obnovené fronty spočívala na Čechoslovácích.

Značně zatím zesílená vojska bolševická začala už v srpnu energicky útočiti na celé frontě povolžské. Čechoslováci, nepřetržitými boji unavení, jali se přesile ustupovati, odvážejíce veliké množství válečného materiálu. Z Kazaně při tom odvezen též ruský zlatý poklad, jenž pak odevzdán vládě samarské.

V době tohoto ústupu, jenž děl se v dokonalém pořádku, doplněna a upevněna byla vnitřní organisace československého vojska. Na sjezdu v Omsku usnesli se zástupci vojska na „Řádech a resolucích I. sjezdu československého vojska“, jež byly jakousi ústavou, závaznou pro vojsko, velitele a úřady československého revolučního hnutí, a s pocitem svobody dávaly vojsku též velikou sebedůvěru a mravní sílu. Vrchní velení všeho československého vojska, rozšířeného zatím novým náborem na 12 pluků, svěřeno od počátku srpna plukovníku Syrovému, jenž při tom jmenován generálem a prohlášen za velitele všech vojsk bojujících na území osvobozeného Ruska. V tom zahrnuty byly nejen nově zřizované pluky ruské, nýbrž i dobrovolnické oddíly ze zajatců jednotlivých národností Rakousko-Uherskem utlačených, které už v červnu t. zv. „slovanská náborová komise“ při Odbočce národní rady počala organisovati. Tak vznikly přičiněním a za vedení Čechoslováků oddíly jihoslovanské, polské, rusínské, rumunské a konečně i italské a lotyšské. V tu dobu též velitelé samostatných skupin Čeček a Gajda jmenováni byli generály.

Obdiv a úctu kruhů domácích i spojeneckých vzbudila také rozsáhlá činnost Čechoslováků v týlu vojska. Vybudována spolehlivá služba železniční, poštovní, telegrafní a sanitní; technické oddělení při štábu vojska, t. zv. „Techod“, zabezpečilo výrobu v dolech, v hutích a v řadě průmyslových podniků,

vyrábějících válečné potřeby a založilo též několik nových továren, v nichž odborníci z řad Čechoslováků znamenitě se uplatnili. Po stránce obchodní docílila úspěchů t. zv. Centrokomise, organisující výměnu zboží potřebného pro vojsko i obyvatelstvo. Velkou vážnost vojsku zjednala též činnost vzdělávací, řízená osvětovým odborem Odbočky národní rady, a zejména i tisk. Československý deník, založený už počátkem roku 1918 na Ukrajině, vykonával značný vliv i v kruzích ruských a spojeneckých. Ani po stránce finanční nebyli Čechoslováci úplně závislí na spojencích, neboť finanční správa při Odbočce národní rady dovedla organisací úspor vojska opatřiti si značné prostředky, jichž v těžkých situacích mohlo býti použito ve prospěch celku.

Vlastního vojenského cíle veškeré této činnosti, totiž obnovy protiněmecké fronty v Rusku nebylo a — za daných okolností — nemohlo býti dosaženo, ale přes to československé vystoupení na Sibiři mělo dalekosáhlý význam vojenský a politický. Spojenci plně ocenili velikou službu, kterou jim prokázali Čechoslováci tím, že ovládli Sibiř ve chvíli, kdy Německo, vyčerpané vojensky a hospodářsky, chtělo vytěžiti z ní novou sílu ke zdrcující ráně proti Francii. Dovedli také oceniti velikou tvůrčí sílu československého živlu, jenž skoro holýma rukama dovedl ve zmatku ruské revoluce vytvořiti takřka celý stát ve státě. Veliký politický úspěch, docílený už dříve na západě tím, že Francie a Italie dovolila utvořiti československé národní vojsko s vlastní politickou svrchovaností, stal se tak živou, na vývoj války samostatně působící silou, která sama sebou už znamenala konec habsburské monarchie.

Revoluční československé diplomacii zbýval jen ještě úkol dosáhnouti zavčas i formálního uznání československého vojska za samostatnou armádu

spojeneckou, vedoucí válku proti ústředním mocnostem a přiměti vlády dohodových států, aby odvodily z toho všecky důsledky pro svůj poměr k Rakousko-Uhersku. Cíle tohoto také Československá národní rada šťastně dosáhla souběžným úsilím v Evropě a ve Spojených státech severoamerických.

Masaryk přibyl do Ameriky koncem dubna 1918 a 5. května byl už slavně vítán tisícovými zástupy československého lidu v Chicagu. Podobného uvítání dostalo se mu i v ostatních ústředích československých osad, jež postupně navštívil. Vřele byl přijat také v Pittsburghu, sídle Slovenské ligy, která činnost jeho celou svou vahou podpírala, vymiňujíc si pouze samosprávu Slováků v budoucím československém státě. Tuto podmínku na přání Slovenské ligy také písemně potvrdil v t. zv. Pittsburghské dohodě, s výhradou, že obě větve československého národa ve vlasti po dosažení svobody samy rozhodnou o podrobnostech ústavy svého státu.

Po stránce diplomatické bylo první starostí Masarykovou získati americkou pomoc pro dopravu československého sboru z Ruska do Francie. Když proti očekávání ocitli se Čechoslováci v Rusku koncem května v boji s bolševiky, protestoval Masaryk telegraficky velmi rozhodně u moskevské vlády proti útoku na vojsko, jež podle uzavřených úmluv do té doby svědomitě zachovávalo neutralitu v občanské válce ruské, a žádal, aby sovětská vláda dodržela daný slib, že poskytne Čechoslovákům volný průchod k moři.

Přesvědčiv se, že vyvolaných bojů již nelze zastaviti, schválil Masaryk postup vojska, dbaje pouze toho, aby nebyl zastřen hlavní cíl a smysl československé revoluce, z něhož plynula též všechna její vnitřní síla: dobýti československé nezávislosti po-

rážkou ústředních mocností. Proto opětovně zdůrazňoval, že Čechoslováci bojují i v Rusku jen proti Německu a Rakousko-Uhersku a jeho pomocníkům. „Našimi nepřáteli v Rusku jsou Rakušané a Němci a ti jednotlivci a strany ruské, které se s nimi spojili proti našim čestným spojencům a nám.“ Tak telegrafoval počátkem srpna Odbočce národní rady v Rusku a současně se snažil vymoci pro československé vojsko v Rusku od Ameriky a spojenců pomoc posilami i válečným materiálem.

Počátkem srpna dostal Masaryk v tomto směru určité sliby, které však potom nebyly splněny. Vida nerozhodnost a neurčitost politiky dohodových vlád, žádal znova a znova, aby se buď odhodlaly vyslati větší vojsko, bez něhož podle jeho přesvědčení obnovení a udržení fronty v Rusku bylo nemožné, nebo aby podle původního plánu, přijatého počátkem června na mezispojenecké konferenci ve Versailles, převezly Čechoslováky na bojiště západní. Spojenci však nedovedli se shodnouti ani na jednom, ani na druhém řešení a postrádajíce jakéhokoli pevného společného plánu, ponechávali Čechoslováky v Rusku v situaci čím dále tím obtížnější. Jsa nucen smířiti se s tímto stavem, soustředil Masaryk všechno své úsilí v Americe k tomu, aby co nejlépe politicky využil vojenské zdatnosti a slávy Čechoslováků a veliké služby, kterou společné věci spojenců přinesli zmarem německého proniknutí do Sibiře.

Prohlášení státního tajemníka zahraničních věcí Lansinga ze dne 29. května, jímž vláda Spojených států, patrně už Masarykovým vlivem, vyjádřila upřímné sympatie s nároky Čechoslováků a Jihoslovanů na svobodu, jak na římském sjezdu utlačených národů byly vytýčeny, poskytlo dobrý základ tomuto úsilí. Byl to veliký obrat v do-

savadní politice presidenta Wilsona, jenž ještě 8. ledna 1918 ve svých památných 14 článcích vyjádřil se o právech rakousko-uherských národů jen všeobecně v tom smyslu, že jim má býti zabezpečena „první příležitost k autonomnímu vývoji". K prohlášení Lansingovu, jež bylo sděleno v diplomatické formě s Národní radou ve Washingtoně i v Paříži, připojily se na mezispojenecké konferenci ve Versailles dne 3. června i vlády francouzská, anglická a italská, s nimiž dr. Beneš a Štefánik současně vyjednávali o uznání československé nezávislosti.

Pokud se týče způsobu tohoto uznání, byly ve spojeneckých kruzích politických dva rozdílné názory. Jedni si přáli, aby vlády dohodových států společným projevem prohlásily nezávislost národů, jichž zástupci se účastnili sjezdu v Římě. Plán tento narazil však na dvojí nesnáz: byly tu jednak veliké rozdíly mezi hnutím jednotlivých rakousko-uherských národů, z nichž žádný neměl po boku spojenců takové vojenské a politické organisace jako Čechoslováci. Mimo to Italie zdráhala se přistoupiti na takovéto řešení, pokud by se pevně nedohodla s ostatními spojenci o otázce jihoslovanské. Proto zvolila Národní rada československá cestu druhou, nastoupenou již na jaře v Italii. Po společném projevu mezispojenecké konference versaillské, který právě pro zdrželivost Italie byl jen zcela všeobecný, vyjednal dr. Beneš v Paříži a v Londýně, že vlády francouzská a anglická vydají každá zvláště prohlášení, uznávající československé vojsko za spojeneckou armádu a Národní radu československou za základ příští vlády československého státu. Bylo zřejmo, že takovým uznáním bude zároveň rozhodnuto i o osvobození ostatních národů utlačených Habsburky a tím i o osudu Rakousko-Uherska.

Zprávy o podivuhodných úspěších československého vystoupení v Sibiři, jež v měsíci červnu počaly docházeti, zabezpečily tomuto jednání Národní rady skvělý úspěch. 29. června, v den odevzdání praporu prvnímu pluku českosl. vojska ve Francii, pojmenovanému 21. střeleckým československým plukem, úředně oznámil zahraniční ministr francouzský Pichon Československé národní radě, že vláda Francie považuje za spravedlivé a nutné prohlásiti práva československého národa na samostatnost a uznati veřejně a oficiálně Československou národní radu jako nejvyšší orgán spravující veškery zájmy národa a jako první základ příští vlády československé. Zároveň francouzská vláda slibovala, že se vynasnaží, aby v dané chvíli uplatnila československé tužby po samostatnosti v historických hranicích československých zemí. Ministr Pichon tím ústavně potvrdil obsah významné řeči, kterou téhož dne při odevzdávání praporu promluvil k československému vojsku president Poincaré.

Po tomto úspěchu v Paříži zahájil dr. Beneš vyjednávání s vládou anglickou, která už po mezispojenecké konferenci ve Versailles v prvních dnech června slíbila uznati československé hnutí stejně jako to učinila neb učiní Francie a Italie. Jednání toto vedlo k prohlášení anglické vlády z 9. srpna, jež svou jasností a stručností působilo drtivým způsobem v táboře ústředních mocností. „Od samého počátku války — praví se v tomto prohlášení — československý národ postavil se na odpor proti společnému nepříteli všemi prostředky, jež byly v jeho moci. Čechoslováci postavili značně velikou armádu, bojující na třech různých bojištích, která se pokusila v Rusku a Sibiři zastaviti německou invasi. Vzhledem k tomuto úsilí dosáhnouti samostatnosti, Velká Britanie považuje Čechoslováky za národ

spojenecký a uznává tři československé armády jakožto jednotnou armádu spojeneckou a válku vedoucí, stojící v pravidelné válce proti Rakousko-Uhersku a Německu. Velká Britanie rovněž uznává právo Československé národní rady jakožto nejvyššího orgánu československých národních zájmů a jakožto představitele budoucí československé vlády, vykonávati nejvyšší autoritu nad touto spojeneckou armádou."

Tento projev anglické vlády, učiněný v prvních dnech rozhodujícího vítězství veliké Fochovy ofensivy ve Francii, znamenal už uznání československého národa za jednoho z válčících spojenců se všemi právními toho důsledky. Anglická vláda také neváhala tento smysl svého prohlášení potvrditi Národní radě v podobě smlouvy, podepsané drem Benešem a Robertem Cecilem dne 3. září 1918, v níž přiznáno Národní radě právo naznačiti československého diplomatického zástupce u anglické vlády, vydávati pravoplatné pasy a užívati vlastních kurýrů jako každá jiná vláda, účastniti se všech spojeneckých konferencí, na nichž by se projednávaly otázky týkající se zájmů československých a konečně i uzavříti s Anglií jménem příští československé vlády mezinárodní půjčku.

Jak mocně přispěly k těmto úspěchům naší diplomacie v Anglii zprávy o podivuhodných výkonech naší armády v Sibiři, svědčí nejlépe historický telegram Lloyda George Masarykovi z 11. září 1918. „Dějiny dobrodružství a triumfů této malé armády — praví se tu — jsou vskutku jednou z největších událostí dějin... Váš národ prokázal neocenitelnou službu Rusku a spojencům v jich boji za osvobození světa od despotismu. My toho nikdy nezapomeneme."

Současně jednal prof. Masaryk s vládou Spojených států severoamerických o uznání Národní rady, která

od března 1918 měla i ve Washingtonu svůj pomocný orgán, Odbočku národní rady, založenou na podobných zásadách jako Odbočka národní rady v Rusku. Její členové byli z poloviny Češi, z poloviny Slováci a vybráni byli ze tří těles, o něž československé hnutí v Americe se opíralo: z Českého národního sdružení, Národního svazu českých katolíků a ze Slovenské ligy. Výsledkem tohoto jednání bylo prohlášení washingtonské vlády ze dne 2. září, jímž československá revoluce dostoupila vrcholu úspěchu, dosažitelného před porážkou ústředních mocností za hranicemi vlasti. Spojené státy severoamerické první výslovně uznaly Národní radu za de facto (skutečnou) vládu, dávajíce tak mezinárodně právní výraz skutečnému stavu, stanovenému v téže době ve smlouvě s Anglií v podrobnostech.

Památné toto prohlášení praví:

„Čechoslováci chopili se zbraní proti císařství německému a rakousko-uherskému a postavili do pole organisované armády, které vedou válku proti těmto císařstvím za vedení důstojníků své vlastní národnosti a v souhlasu se zákony a zvyklostmi národů civilisovaných. Jelikož Čechoslováci, ku podpoře svého snažení po samostatnosti v této válce, svěřili svrchovanou politickou pravomoc Národní radě československé, vláda Spojených států uznává, že stav válečný existuje mezi takto organisovanými Čechoslováky a císařstvími německým a rakousko-uherským. Uznává též Národní radu československou za vládu de facto válku vedoucí, požívající náležité pravomoci k řízení vojenských a politických záležitostí Československého národa. Dále vláda Spojených států prohlašuje, že jest hotova vstoupiti ve styky s de facto vládou takto uznanou, za účelem

vedení války proti společnému nepříteli: císařství německému a rakousko-uherskému."

Po prohlášení tomto, významně podtrhujícím demokratický, revoluční vznik československé nezávislosti, bylo už zcela zjevno, že osud Rakousko-Uherska je v rukou vedení československé revoluce. Habsburské monarchii už Wilson upíral právo jednati se spojenci jménem československého národa, který byl uznán za jednoho z členů veliké koalice, bojující proti ústředním mocnostem. Toto postavení Čechoslováků uznala výslovně také Francie v úmluvě uzavřené s Národní radou dne 28. září, v níž mimo jiné dán výraz zvláštnímu spojeneckému poměru československo-francouzskému: Bylo tu stanoveno, že použití československého vojska na různých bojištích se upraví podle vojenské situace dohodou mezi vládou francouzskou a Národní radou. Francie naproti tomu se zavazovala podporovati snahu, aby byl obnoven nezávislý československý stát ve hranicích jeho bývalých zemí historických.

Pět dní poté, dne 3. října byla doplněna řada těchto uznání prohlášením Orlandovým v italské sněmovně, v němž konstatoval, že dubnová vojenská smlouva s Československou národní radou rovnala se výslovnému uznání této Národní rady za de facto vládu. Postavení takové Národní rada opravdu v Italii měla, vykonávajíc skutečné funkce vládní vůči svému vojsku, které mělo vlastní zřízení a vlastní soudy. V polovině června poprvé zasáhlo jako větší jednotka do bojů na Piavě. Zde nalezl též slavnou smrt zakladatel Dobrovolnického sboru v Italii br. Čapek a upadlo tu do rakouského zajetí několik desítek dobrovolců. Českoslovenští vojáci, do nejvyšší míry popuzeni nelidskými popravami těchto svých bratří, byli hrozným protivníkem. Dne 21. září na Doss' Altu pokusili se Ra-

kušané zničiti nenáviděnou československou divisi, byli však krvavě odraženi. V telegramu zaslaném Národní radě do Paříže ministerský předseda Orlando skláněl se pln obdivu před hrdinstvím, jež Čechoslováci v boji tomto ukázali, a prohlašoval je významně za předzvěst konečného vítězství.

Obnova československého státu ve smyslu práva a konečná zkáza rakousko-uherské monarchie nebyla už vlastně po těchto všech úspěších otázkou politiky, nýbrž otázkou času a moci. Bylo už jen potřebí, aby československý národ, uznaný po právu nezávislým, ujal se i ve své vlasti přímého výkonu vlády.

IX.

STOUPAJÍCÍ VLNA ODBOJE PROTI VÍDNI V ZEMÍCH ČESKÝCH. (Jaro a léto 1918.)

Od zimy do léta r. 1918 válečné i politické úspěchy plnily ústřední mocnosti novým sebevědomím a utvrzovaly je v naději, že úspěšně skoncují válku přes rostoucí tíseň domácích poměrů hospodářských a vyživovacích i přibývající neklid a nejistotu jejich poměrů vnitropolitických. Němci chystali se užíti uvolněné armády východní i nové reservy lidských sil získané návratem zajatců, aby vedli rozhodnou ránu proti spojencům na západě. Vskutku v březnu obnovili útok a v červenci podruhé stanuli na Marně a ohrožovali Paříž.

Rakousko-Uhersko přimklo se opět těsně k Německu zvláště po zmíněném již prozrazení pokusů císaře Karla o mír, jež bez vědomí Berlína podnikal na jaře r. 1917. Karel nastoupil kajícnou cestu do německého hlavního stanu, chtěje smazati špatný dojem, kterým působilo francouzské odhalení u císařského spojence.

To ovšem mělo ve vnitřní politice rakouské za následek obnovení neslušných nároků německých a ochotu vlády uspokojiti je. Koncem ledna němečtí poslanci z Čech vydali manifest, žádající samostatnou provincii „Deutschböhmen“ a vypovídající nesmiřitelný boj českým snahám zabrati tuto „německou provincii“ do českého státu. Němci snaží se vykořistiti nyní co nejvíce z rakousko-německého bratrství ve zbrani, zmíněnými událostmi znovu utuženého i z klatby, do níž dávají velezrádné Čechy veřejně sami ministři státu.

Proti Čechům vystoupil tehdy okázale hrabě Černín, nalézaje v nich obětního beránka pro nezdary svých pokusů o t. zv. čestný mír se spojenci. 2. dubna promluvil k zástupcům obecní rady vídeňské řeč, ve které ukázal prstem na nejnebezpečnější prodlužovatele války, kterými jsou prý „jistí političtí vůdcové, ne na posledním místě v českém táboře“. Ti prý „vykonávají podvratnou práci proti německému spolku, který se tak skvěle osvědčil, usnášejí se o resolucích, jež ani o vlas nesouvisejí již se státní myšlenkou, nenalézají slova pokárání pro české vojsko, které zločinně bojuje proti vlasti a jejím spojencům ve zbrani, chtějí vytrhnouti části z uherského státu, pronášejí pod ochranou imunity řeči, jimž nelze jinak rozuměti, než jako volání k nepřátelské cizině, aby pokračovala v boji, aby podporovala jejich vlastní politické snahy a rozplameňují znovu a znovu uhasínající válečnou lítici v Londýně, Římě a Paříži“.

Tento důkladný rejstřík českých hříchů proti Rakousku Černín zakončil a zároveň korunoval výrokem, který ho učinil v Čechách nejvíce populárním: „Bídný, ubohý Masaryk“ — volal Černín — „není jediný svého druhu, jsou takoví Masarykové také v mezích hranic mocnářství.“ A aby zůstal

věren praktikám vídeňské diplomacie obelhávající jiné i sebe, oddělil opět prašivé ovce — nebo řekněme zde raději berany — od zdravého stáda, to jest zlé české vůdce od dobrého českého národa, který prý „v celku smýšlí loyálně a rakousky."

Černín prokázal svou řečí krátce před svým odchodem výbornou službu českému národu. Pro naši zahraniční akci nemohlo býti krásnějšího propagačního materiálu nad tuto úřední žalobu na velezrádné vedení české politiky v Rakousku a u nás doma celý národ utvrzen ve svém odporu zvedl hrdě hraběcí rukavici hozenou jeho vůdcům, aby odmítl urážlivou pochvalu, že je jiný než oni a aby prohlásil slavnostně svou naprostou jednotu a solidaritu s t. zv. domácími Masaryky a tím i s jediným a pravým Masarykem zápasícím v čele zahraniční revoluce.

Od směrodatných politických osobností pražských, stojících mimo parlament vídeňský, vyšel podnět k památné manifestační schůzi zástupců všech národních institucí a společenských vrstev, která se konala 13. dubna ve Smetanově síni obecního domu pražského. Na ní dali pádnou odpověď Černínovi nejenom čeští vůdcové, nýbrž i český lid. Alois Jirásek přednesl slavnou národní přísahu, v níž se prohlašovalo: „Zůstaneme, kde jsme stanuli! Věrni v práci, věrni v zápase, věrni v utrpení, věrni až do hrobu! Vytrváme, dokud nezvítězíme! Vytrváme, až pozdravíme samostatnost svého národa."

Jako cíl označuje tato přísaha to, co české poselstvo zjevilo ve svých historických deklaracích, prohlašuje, že národ chce „spravovati osudy své pod vlastní svrchovaností" a touží, aby vzkvétal „svobodný ve vlastech svých a ve velké bratrské rodině národů světa". Těmito obraty slavnostní přísahy, kterou sepsal dr. Soukup a jíž dali konečnou formu

spis. Jirásek a dr. Rašín, zdá se, že měla býti vyjádřena myšlenka úplné nezávislosti československé.

Shromáždění z 13. dubna slyšelo i významné řeči českých vůdců: Staňka, Kramáře, Klofáče a Habrmana, který zejména vzpomněl nepřítomných bratří slovenských, odsouzených k mlčení a přislíbil, že „všechen socialistický svět český vykoná povinnost svou do všech důsledků". Zvláštního významu dodaly mu však účast a projevy Jihoslovanů, kteří tehdy poprvé za války zavítali do Prahy u větším počtu.

Jihoslované počátkem března následovali příkladu Čechů a jako tito deklarací tříkrálovou, vyslovili svým usnesením záhřebským požadavek národní nezávislosti sjednoceného Jihoslovanstva bez ohledu na rámec rakousko-uherské monarchie. Proto se cítili stejně dotčeni útokem Černínovým a proto na něj společně s Čechy odpovídali ústy předsedy jihoslovanského klubu ve Vídni Korošce a poslance záhřebského sněmu dra Paveliče, předsedy významné opoziční strany chorvatské. Při této příležitosti padlo z úst Kramářových okřídlené slovo „věrnost za věrnost", vyjadřující úzce spojenecký a opravdu bratrský poměr československého a jihoslovanského národa, který přetrval Rakousko.

Dubnová přísaha měla i ve vývoji české politiky osvobozenské vážný význam proto, že podle úmyslu aranžérů do budoucna slavnostně zavazovala k vytrvání i ty ne bezvlivné činitele v politickém táboru českém, kteří stále ještě podléhali dojmu dočasných německo-rakouských úspěchů a brali vážně, co zaslepená Vídeň dělala pro Němce a proti nám.

Náhodou právě druhý den po pražské manifestaci byl propuštěn Černín, původce pověstné a ve svých důsledcích dalekosáhlé aféry mírových ná-

mluv Karlových. Ještě na odchodu mohla jej pražská odpověď poučiti, že v dubnu 1918 měl co činiti s jinými silami v české politice než v lednu 1917, kdy mu její vedení položilo k nohám sebeponižující projev, který mu sám nadiktoval. Nástupcem Černínovým stal se opět maďarský baron Burian, vykonavatel vůle Tiszovy.

Jednotná slovanská fronta proti Vídni, kterou od podzimu r. 1917 tvořili Čechové a Jihoslované, nejenom se utužovala od jara r. 1918 pod tlakem německého vládního kursu, nýbrž se i rozšiřovala o část Poláků. Byla to skupina nespokojená s kolísavou politikou většiny Polského kola, jež byla ochotna zachraňovati německou vládu Seidlerovu za různé ústupky a odměny po způsobu tradičního oportunismu polského v Rakousku. Vhodnou příležitostí k tomu, aby byla manifestována tato společná oposice slovanských protirakouských stran, byly jubilejní slavnosti chystané na paměť padesátého výročí založení pražského Národního divadla. Jejich hlavním politickým aranžérem byl dr. Bedřich Štěpánek, člen Maffie, který měl vůbec s české strany lví podíl na vybudování jednotné politické fronty Prahy a Záhřeba s Lublaní.

Květnové divadelní slavnosti pražské, nasycené revolučním duchem odboje proti Vídni a Pešti, byly jakoby mobilisací a slavnostní přehlídkou všech mravních sil národa pro nadcházející konečný zápas. Při tom kromě zmíněné slovanské účasti měla zvláštní politický význam přítomnost slovenských hostí v Praze, kteří se poprvé za války účastnili národního projevu československého.

V Pantheonu musejním 16. května po Kramářovi a Jiráskovi ujal se slova též velký slovenský básník Hviezdoslav, aby na české projevy lásky ke Slovensku a víry v jeho osvobození odpověděl krásným

pozdravem, který byl vyznáním československé jednoty a díkem za to, co si odnese z Prahy domů na Slovensko umlčené, ale doufající. „Tie dve vetvi“ — pravil o Češích a Slovácích — „sú tak blízské a predsa tak vzdialené.“ Tomuto stesku básníkovu, jímž se vyjadřoval veliký revoluční program sjednocení národního, bylo dobře porozuměno.

Vedle Slováků byli v Praze nadšeně přijati všichni hosté slovanští i neslovanští, mezi nimiž byly vskutku vynikající hlavy politické i literární. Praha byla v náladě vzrušené a sváteční jako za svých největších dnů. Průvody chodily po městě, mluvili domácí vůdcové i vynikající hosté na ulicích, od sv. Václava a s balkonů, dra Kramáře přinesli do Pantheonu i vynesli odtud, před „Zlatou husou“, kde slovanští hosté bydleli, byla opentlena na památku „slovanská lípa“, ve Smetanově síni zpívala sl. Destinnová, opásána širokou stuhou červenobílou a Vojan recitoval Bezručovu „Ostravu“, jejíž známé: „přijde den, súčtujem spolu“ mělo bouřlivou ozvěnu v obecenstvu, jež při tom myslilo na konečné súčtování s Vídní. Nejpovážlivější však bylo, že ze zástupů se volala sláva Masarykovi a dohodě a že k podobným velezrádným projevům došlo i v Národním divadle.

Politicky slavnosti vyvrcholily manifestační schůzí zástupců utlačovaných národů rakousko-uherských v Obecním domě 17. května, na níž byli přítomni poslanci a politikové polští, jihoslovanští i italští; mluvil mimo jiné též bývalý polský ministr krajan a potom první zahraniční ministr samostatné Polsky Glombiński a místopředseda říšské rady vídeňské Ital Conci.

V přijatém projevu, který byl censurou úplně potlačen, se pravilo, že shromáždění představitelé národů, „kteří od staletí trpí pod útlakem cizí nad-

vlády, sjednotili se v jednomyslné vůli učiniti vše, co je v jejich silách, aby národové jejich došli v této strašlivé válce svého osvobození a povstali na základě práva sebeurčení k novému svobodnému životu ve vlastních samostatných státech". Za základ a záruku lepší budoucnosti těchto národů prohlašuje se uvnitř opravdová a svrchovaná lidovláda a na venek všeobecný svazek národů, vybavený řádnou autoritou. Odmítají se všechny smlouvy státní, nepotvrzené svrchovanou vůlí národů.

Toto odmítnutí bylo namířeno proti ujednání nového spolkového poměru mezi Rakousko-Uherskem a Německem, k němuž došlo 12. května v německém hlavním stanu a jímž bylo před světem znovu dokázáno, že Vídeň nechce a nemůže se dáti vlastní cestou a zůstane filiálkou Berlína. Ostatně v pražském projevu proniká cele hledisko nerakouské, mezinárodní, duch naprosté nezávislosti.

Shromáždění zástupců potlačených národů rakouských v Praze, s nímž souvisely i několikeré důvěrné porady politické a jež doplňovaly schůze socialistických stran, mládeže, novinářů a žen, vesměs za účasti cizích hostí, bylo domácím protějškem k zahraničnímu kongresu utlačovaných národů, konanému v Římě v první polovici dubna. Od r. 1918 vůbec až do konce války osvobozenské hnutí zahraniční a domácí působilo jako dva dobře sehrané nástroje téže revoluční myšlenky. Při tom obě měla spolupracovníky a spolubojovníky v Jihoslovanech, Polácích a všech národech stejně očekávajících svého osvobození od pádu ústředních mocností.

Pražské slavnosti, jež Neue Freie Presse nazvala „divadelní hrou s Masarykem v pozadí", měly obvyklé rakouské dozvuky. Přišly výstrahy, hrozby a persekuce.

Vídeň podala Praze jubilejní dar v podobě oktrojírky krajských vlád v Čechách na základě národního rozhraničení, z nichž zatím měly vejíti v život dvě: pražská a litoměřická a to od nového roku 1919. Německé požadavky, jež z jara 1917 padly pod stůl, počala vídeňská vláda uskutečňovati krok za krokem pouhým nařízením, když byla poslala parlament domů. Než tyto věci se již v Čechách nebraly tragicky. Vskutku Rakousko odešlo se světa dříve, než jeho výnosy vešly v platnost.

Vážnější ranou obnovené persekuce v Čechách bylo zastavení Národních listů od 19. května až skorem do konce války, které bylo odůvodněno tím, že v jejich způsobu psaní jevila se „vždy nepokrytěji snaha, vzbuzovati soustavně náladu a sympatie pro státy dohody a pracovati způsobem tím v zájmu nepřátel". V té době byla vůbec státoprávní demokracie zahrnována zvláštní přízní rakouských úřadů. Nepovolovány jí politické schůze a zakázán jí i ustavující sjezd, chystaný na červen, takže mohla se řádně konstituovati teprve v československém státě, kdy změnila jméno v „demokracii národní".

Za to český aktivism, jehož vyznavači v poslední době stáli stranou, zdvihal tu a tam zase hlavu. Byl posilován ve své ochotě ke kompromisu s Vídní obavami z úspěšné rozhodné rány německé na západním bojišti a nedůvěrou v odhodlání spojenců rozbíti Rakousko-Uhersko a utvořiti úplně nezávislý stát československý. Tato nedůvěra byla sama o sobě oprávněna po různých projevech dohodových státníků ještě z počátku roku 1918, avšak politikové a národ stojící v revolučním odboji proti Vídni za hranicemi i doma jednali v přesvědčení, že musíme především my sami učiniti všecko pro svou svobodu, tím více, čím méně můžeme spoléhati, že se nám jí dostane darem od kohokoli.

Nejvíce zůstávala aktivismu nakloněna strana katolická, Šmeralovo křídlo sociální demokracie, jež v r. 1918 opět upevňovalo své postavení ve straně a odňalo opoziční skupině měsíčník „Akademii“, a část mladočeských poslanců, která nevstoupila do státoprávní demokracie (Tobolka, Fiedler, Maštálka, Čech a j.). Tato skupina počala vydávati současně se zastavením Nár. listů týdeník „Česká svoboda“. Jeho jméno bylo sice dobrým ukazatelem naprosté změny povětrnosti v Čechách oproti časům, kdy skupina listu rozhodovala v Marianské ulici, avšak jeho psaní prozrazovalo strach z vídeňských protičeských plánů a ochotu připsati je na vrub přílišného radikalismu českého.

Vnitřní politický život český byl již v r. 1918 pevně organisován dílem v nových, dílem v přetvořených vnitřně útvarech stranických, které přešly i do republiky. Událostí v tomto životě byl 1. máj r. 1918, oslavovaný po příkladu revolučního Ruska z r. 1917 celým národem jako revoluční svátek národní a demokratické svobody. Pro dělnictvo ovšem zůstal při tom také starým revolučním svátkem socialismu. Poprvé jej socialistické strany slavily společně, poprvé pracující masy rozestupující se druhdy v záhony rudých a červenobílých karafiátů slily se v jeden proud na pražských ulicích, poslouchaly svorně na svých táborech Němce vedle Klofáče a Soukupa vedle Stříbrného, zpívaly jedním hrdlem Rudý prapor i Kde domov můj?

Také Slovákům 1. květen 1918 přinesl možnost — první za světové války — aby veřejně zvedli svůj hlas pro svá národní, politická a lidská práva. Stalo se tak v Liptovském Sv. Mikuláši, kde na tisícihlavém táboru, pořádaném sociální demokracií ve spolku s pokrokovým měšťanstvem, byla přijata významná resoluce vrcholící v požadavku sebeurčení všech

národů rakousko-uherských, „teda i uhorskej vetvi československého národa“! Dr. Šrobár, vlastní původce tohoto manifestačního projevu pro československou národní jednotu a svobodu, vsazen byl za to hned do kriminálu.

V té době již Čechy se neobešly bez stranických sporů a rozmíšek a byly obavy, aby nebyla jimi vážně ohrožována jednota a úspěšnost osvobozenského zápasu proti Vídni. Proto bylo důležitým a prospěšným skutkem utvoření „Národního výboru československého“ v Praze 13. července, v němž všecky české strany (až na soc. demokraty centralisty zůstávající ve vleku Vídně) uznávaly „tlumočníka skutečné vůle národa a vykonavatele všech společných, historických prohlášení jeho poselstva, vyvrcholených ve slavném slibu dne 13. dubna 1918“. Také při jeho vzniku uplatňovaly se již silně zájmy stran a dlouho bylo jednáno o početném zastoupení jejich v tomto nejvyšším orgánu všenárodním. Konečně byl přijat po návrhu Švehlově za základ poměr hlasů získaných těmito stranami v posledních volbách do vídeňského parlamentu r. 1911.

Podle tohoto klíče připadlo z původního počtu 30 členů Nár. výboru straně agrární 8, sociálně demokratické 7, státoprávně demokratické 5, české socialistické a katolické po 4, staročeské a zbytku pokrokové strany po 1. Kooptací vynikajících osobností vědeckých a literárních náležejících různým stranám rozmnožil se Národní výbor na 38 členů. Z něho po převratu dalším rozšířením při zachování přijatého klíče bylo vytvořeno první revoluční a ústavodárné Národní shromáždění nové republiky.

Předseda Národního výboru nebyl vzat ze strany početně nejsilnější, nýbrž zvolen jím dr. Kramář, jejž vídeňský ortel učinil za války nejpopulárnějším představitelem protirakouského odboje v Čechách. Místo-

předsedy byli Švehla a Klofáč, jednatelem dr. Soukup. Od 20. července Národní výbor jal se pravidelně úřadovati.

Společný Národní výbor doma byl přirozeným důsledkem společného Českého svazu poslaneckého ve Vídni, který nyní spíše vykonával než určoval politiku národní, jejíž těžisko bylo přeloženo do Prahy. Nemohlo býti ani jinak, když vítězil na celé čáře názor, že z Vídně rozřešení české otázky čekati nemůžeme a nemáme, a když naopak bylo nutno připravovati se doma na chvíli, kdy od slavnostních deklarací a přísah bude možno i nutno přikročiti k činům.

Hlavním úkolem Národního výboru byla promyšlená a všestranná příprava pro revoluční převrat, s nímž se počítalo nejspíše až na jaře r. 1919. Nebylo možno předvídati, za jakých okolností k němu dojde, a bylo třeba mysliti na různé možnosti. Leckteré důležité přípravné práce byly pak konány mimo oficielní půdu Národního výboru, v důvěrném kruhu Maffie za vedení hlavně Rašínova a Šámalova a ve zvláštních komisích, které se obíraly jednotlivými otázkami, jako správní, finanční, právní a pod.

Bylo třeba na př. míti v patrnosti všecky spolehlivé a kvalifikované české úředníky. Bylo nutno pamatovati na přípravy po stránce vojenské a bezpečnostní, jež měl na starosti hlavně dr. Scheiner. Pomýšleno na to, aby byl zamezen z českých zemí vývoz obilí, dobytka a uhlí a úkol ten svěřen zvláštní Zemské hospodářské radě. Při tom taková a podobná opatření nemohla zůstati omezena na Prahu a bylo nutno zříditi po venkově národní výbory místní, po případě najíti zvláštní důvěrníky. To byly tedy české starosti v posledních měsících Rakouska.

Ve Vídni po 4 měsících sešel se 16. července opět parlament. Dr. Seidler měl hloupou odvahu odpově-

děti na slovanské žaloby za hlučného „Heil!“ na německých lavicích proslulou větou: „Páteří tohoto mnohotvárného státu jest už jednou německý národ a vždy jí zůstane.“ S takovými projevy se v Čechách již nepolemisovalo. Braly se klidně na vědomí.

Čeští poslanci odpovídali Seidlerovi z povinnosti a dr. Stránský, který ve velké řeči odůvodňoval ministerskou žalobu pro oktroj o krajských vládách v Čechách, pravil přesvědčivě: „Nenávidíme toto cislajtánské Rakousko s německou páteří na věky věkův... Rozdrtíme je tak, že nezbude po něm ani smrad tohoto Seidlerovského Rakouska.“

Za několik dní byl dr. Seidler, který již několikrát odstupoval a nikdy nebyl puštěn, vystřídán konečně v čele vlády baronem Hussarkem. Ten neuměl nic státničtějšího než pokračovati tam, kde Seidler přestal: odročil parlament do podzimu a dal Němcům novou splátku na jejich požadavky, vydav výnos o zřízení německého krajského soudu v Trutnově a rozdělení zemské správní komise v Čechách na oddělení české a německé. Při tom patrně na příkaz císařův přivedl opět na denní pořádek otázku revise rakouské ústavy, aniž však někoho pro ni získal.

Od 18. července nastal na západním bojišti obrat pro Němce osudný. Spojenci přešli sami k útoku a tlačili Němce krok za krokem ze země. V německém hlavním stanu se již v srpnu pohřbívaly všecky naděje, což bylo brzy známo českým politikům. Častější zprávy o slavných dobrodružstvích odvahy české armády sibiřské i skvělých politických úspěších Národní rady zahraniční povznášely sebevědomí a bojovnost českého lidu doma.

Neobyčejný rozruch způsobilo uprostřed léta britské uznání Československé národní rady a armády za spojence a úřední doprovod rakousko-uherské vlády k tomuto historickému dokumentu. Z Vídně prohla-

šovali o Národní radě, že jest „výborem soukromých osob, které neobdržely mandátu ani od českého lidu a ještě méně od národa československého, který existuje jenom ve fantasii dohody“. A o vojácích československých prohlásili, že „tito věrolomníci a křivopřísežníci, třeba je dohoda „uznala“, budou pokládáni za velezrádce a tak s nimi bude také nakládáno“.

Právě 17. srpna, v den, kdy se u nás četlo londýnské uznání a vídeňská odpověď k němu, konaly se v Lublani důvěrné porady slovanských politiků jako pokračování květnových konferencí pražských. Bylo zde rokováno o ústavě příštích tří států slovanských: polského, českého a jihoslovanského, o jejich vzájemných vztazích politických i hospodářských a obnovena dohoda o příštím společném postupu ve Vídni. Týž den vydána zpráva o poradách v hlavním stanu německém, jež prý skončily úplnou shodou v otázkách vojenských i politických.

Tak se radili a připravovali na věci příští představitelé dvou světů: jednoho, který zapadal a držel ještě v rukou moc dneška a druhého, jenž vzcházel a jemuž patřil zítřek.

X.

ZNOVUZROZENÍ ČESKOSLOVENSKÉ SAMOSTATNOSTI NA TROSKÁCH RAKOUSKO-UHERSKA A UPROSTŘED NOVÉ EVROPY.

(Říjen a po říjnu 1918.)

Od konce září do konce října rozvíjel se v prudkém spádu před napiatými zraky současníků poslední akt krvavé tragedie národů, v němž takřka den za dnem pod novými ranami vojenských i politických nezdarů hroutila se dotud zdánlivě pevná moc ústředních států.

Uprostřed září nastala katastrofa bulharské armády, jež měla v zápětí kapitulaci Bulharska a odchod jeho krále a jež otevřela rázem spojeneckým a v první řadě srbským vojskům cestu proti Rakousku-Uhersku od jihu. A hned po té padlo v hlavním stanu německém rozhodnutí, aby Německo bezodkladně jalo se vyhledávati příměří a mír. Vývoj věcí valil se nezadržitelným proudem ke svým logickým koncům.

Utvrzeni posledními událostmi ve víře v konečný triumf české věci shromáždili se 29. září Národní výbor, poslanecký Svaz a s nimi poprvé též občanští členové panské sněmovny, aby řečí nejotevřenější a nejrozhodnější prohlásili, že Čechové od Vídně již nechtějí ničeho: „Čeho žádáme, — praví — toho nám vídeňské vlády nikdy nedají a dáti nemohou!“

A 2. října odpovídají mluvčí Slovanů ve vídeňské sněmovně na návrhy Hussarkovy mluvou, jaké dosud rakouský parlament neslyšel. Vyhlašují nyní otevřeně maximální a revoluční programy, totiž sjednocení a osvobození svých národních kmenů a území v samostatných státech bez ohledu na existující hranice.

Sensací dne byla zvláště řeč předsedy Českého svazu Staňka, v jehož slovech konečně obnažila se česká duše úplně, vyznávajíc bez přetvářky svou lásku i svou nenávist — lásku k legiím a jejich vůdcům za hranicemi a nenávist k německým a maďarským pánům Rakouska, pro něž český národ bojoval jen z donucení a nad jehož zaslouženým pádem pociťuje spravedlivé zadostiučinění. „Nechtěli jste nás připustit k mírovému jednání, ale nyní budete mít při mírovém jednání české zástupce, budete je mít proti své vůli, a to zástupce československých brigád“ — těmi slovy posl. Staněk odkázal Vídeň na Masarykovu Národní radu jako

pravou zastupitelku národních zájmů československých na foru mezinárodním.

Dva dny na to Německo a Rakousko-Uhersko žádalo Wilsona za příměří a sprostředkování míru za podmínek obsažených v jeho různých projevech a zvláště v jeho proslulých 14 bodech z 8. ledna 1918. Poněvadž jeden z těchto bodů stanovil obnovení svobodné a sjednocené Polsky, varšavská rada vladařská, zřízená kdysi ústředními mocnostmi, ohlašuje hned 8. října utvoření nezávislého polského státu, pro nějž reklamuje rakouskou Halič a pruské Poznaňsko.

V tísni a nouzi, kterou den ode dne úřední Rakousko pociťovalo silněji, počalo se konečně ve vládních kruzích mysliti na federativní uspořádání Rakouska v nějaké formě. 12. října pozval k sobě císař zástupce všech rakouských národů. „Z desíti osm jich prohlásilo — napsal o výsledku audience Prager Tagblatt — že nechtějí již zůstati ve společném svazku, nýbrž si přejí státní samostatnost.“ Čeští mluvčí žádali bezodkladné utvoření národní vlády české, přímé účastenství na mírovém kongresu a přeložení všech českých pluků do českých zemí. Poslední požadavek byl zvláště důležitý a výmluvný se zřetelem ke skutečnosti, že hlavně přítomnost cizích pluků v zemi bránila každému skutkovému počinu revolučnímu.

Ukázalo se to za dva dny, když na přání Národního výboru a z usnesení zemské hospodářské rady byly uspořádány v Praze i na venkově tábory lidu spojené s protestní stávkou proti vývozu potravin a uhlí z českých zemí. Ve vášnivé proklamaci, která při té příležitosti byla vydána a ve shromážděních čtena, prohlašovaly se již demonstrující masy za „občany svobodné republiky československé“. Toto místo bylo vloženo do reso-

luce některými členy Socialistické rady, v níž socialistické strany měly společné zastoupení, bez vědomí Národního výboru, jemuž bylo všemi stranami vyhrazeno jednotné vedení politiky národní a jenž rozhodnutí o státní formě obnoveného národního státu ponechával zahraniční Národní radě, nevěda, nemá-li v tom směru nějakých závazků.

14. října poprvé české republikánství se manifestovalo veřejně. Maďarská posádka proměnila však v zápětí pražské ulice v polní ležení a místodržitelská vyhláška hrozila, že na násilí bude odpověděno násilím. V některých venkovských městech byl však proveden převrat opravdu a nedočkaví čeští revolucionáři byli by měli ještě co činiti s císařskými soudy, kdyby za 14 dní byl nepřišel den převratu skutečného a trvalého, tentokrát za kompetentního vedení Národního výboru.

Úmrtní oznámení starého a křestní list nového Rakouska byl konečně vydán 16. (publikován 17.) října. Byl to manifest císaře Karla prohlašující nutnost, „přikročiti k novému vybudování vlasti" a to tak, že Rakousko se stane „státem spolkovým, v němž každý národní kmen tvoří svůj vlastní státní útvar na území, jež obývá". Při tom manifest počítal již s tím, že polské území rakouské připadne nezávislému Polsku a italské území Italii a výslovně zdůrazňoval, že „tato nová úprava nikterak nedotýká se celistvosti zemí svaté koruny uherské". Polosamostatný český stát podle tohoto projektu byl by tedy nejenom bez Slovenska, poněvadž právo sebeurčení pro Uhry neplatilo, nýbrž i bez zněmčeného území Čech, Moravy a Slezska. Dávala-li Vídeň Čechům toto dva týdny před svým pádem, možno si představiti, jaké by byly bývaly její koncese při některém z oněch pokusů o ústavní revisi, k nimž od léta r. 1917 Čechy občas lákala.

Národní výbor ovšem odmítl 19. října tento špatný a pozdní present císařský, vznášeje nejrozhodnější protest proti „pokusu roztrhnouti jednotu národa československého a ohroziti jednotu a nedílnost zemí českých". Při tom prohlásil znovu, „že s Vídní není pro český národ žádného jednání o jeho budoucnosti" a dovozoval, že česká otázka, která je otázkou mezinárodní, „nemůže také býti řešena bez souhlasu a dorozumění i s onou mezinárodně uznanou částí národa, která se nachází mimo hranice české".

Karlův manifest o přetvoření monarchie měl především snad působiti v Bílém domě washingtonském a nakloniti míru s Rakouskem Wilsona, který od 5. října nechával bez odpovědi jeho žádost o mír, zatím co s Berlínem zahájil svoji slavnou diplomatickou korespondenci, tlačící současně s armádami Fochovými krok za krokem Německo ke kapitulaci. Okolnost tu byli ve Vídni ochotni vykládati si jen v dobrém a proto tím krutějším překvapením byla odpověď, která z Washingtonu konečně přišla (byla datována 18. a uveřejněna u nás 21. října).

Bylo to odsouzení habsburské monarchie k smrti, neboť rozhodnutí o její existenci bylo vloženo do rukou dvou jejích národů, na nichž se nejtíže provinila a kteří proti ní stáli v nesmiřitelném odboji. President Wilson oznamoval, že opustil již požadavek pouhé autonomie pro národy mocnářství obsažený v jeho 14 bodech a že po zářijovém uznání československé Národní rady za skutečnou vládu a po uznání jihoslovanských snah po osvobození musí trvati na tom, aby ne on, ale Čechoslováci a Jihoslované sami byli soudci nade vším, co vláda vídeňská a pešťská podnikne k splnění jejich tužeb.

Konečný český soud nad monarchií rakousko-uherskou, vyhrazený Wilsonem zahraniční Národní radě československé v čele s Masarykem, byl vy-

říknut ještě dříve, než Wilson k němu Čechy vyzval. Masaryk vyvíjel ve Washingtoně krajní úsilí v posledních kritických týdnech, kdy se již zdálo, že přišla chvíle rozhodování o osudu Rakouska a doba sklizně pro odboj československý. V zahraničním úřadě Spojených států i v americkém tisku vykonával silný vliv svými informacemi a memorandy, jimiž mimo jiné varoval před mírovou nabídkou ústředních mocností — které stále ještě nedůvěřoval — a před každým řešením kompromisním.

Přes neúplné a nejisté informace o tom, co se děje v Rakousku, Masaryk rozpoznal nebezpečí, které hrozí Čechům pravděpodobným pokusem Vídně zachrániti se v poslední chvíli federativní přestavbou říše. Proto pomýšlel na to, prohlásiti formálně československou neodvislost dříve, než dojde k záchranné akci habsburské a postaviti tak Vídeň před hotový fakt i připomenouti americké vládě, že je mravně vázána nejednati s Rakouskem bez vyslechnutí Národní rady československé, kterou uznala za skutečnou národní vládu.

Právě v den, kdy v amerických novinách byl uveřejněn manifest císaře Karla o přeměně Rakouska ve spolek čtyř národních států, bylo publikováno Masarykovo prohlášení nezávislosti národa československého a Wilsonova smrtící odpověď Vídni. Tato odpověď Wilsonova byla vědomě označena týmž datem jako Masarykova deklarace nezávislosti — 18. října — a byla formulována již pod mocným dojmem jejím.

Masaryk připravoval po několik dnů s velikou vážností a péčí toto závěrečné, nejslavnostnější a nejrozhodnější slovo československé revoluce proti Rakousku a v den, kdy bylo vyneseno, byla na domě v šestnácté ulici washingtonské — sídle Masarykově — vztyčena červenobílá vlajka. Prohlášení

nezávislosti je odůvodněno nejprve vírou, že „žádný národ nemůže býti nucen žíti pod svrchovaností, které neuznává“ a přesvědčením, že „náš národ nemůže se volně vyvíjeti v habsburské lži-federaci“.

Potom prohlášení dovolává se našeho historického a přirozeného práva, dokazujíc, že byli jsme samostatným státem ode dávna a že jsme se nikdy nevzdali svých státních práv, nýbrž jsme byli ve skutečnosti o ně připraveni nezákonným a násilným postupem Habsburků: „proto odpíráme zůstati déle v jakékoliv formě součástkou Rakousko-Uherska“, státu, který „nemá existenčního oprávnění.“

Deklarace požaduje dále pro Čechy „právo, aby byli spojeni se svými slovenskými bratry ze Slovenska, kdysi součástky našeho národního státu“ a prohlašuje rozchod národa s „degenerovanou a nezodpovědnou dynastií“: „Náš národ — praví se tu doslovně — povolal Habsburky na český trůn ze své svobodné vůle a tímtéž právem je sesazuje. Prohlašujeme tímto habsburskou dynastii za nehodnou, aby vedla náš národ, a upíráme jí veškerá práva vládnouti v československé zemi, která bude od nynějška svobodným a nezávislým lidem a národem.“

Po vřelém přiznání k ideálům moderní demokracie, jež byly ideály našeho národa po staletí, prohlášení konstatuje, že „československý stát bude republikou“ a naznačuje zásady jeho zřízení a program jeho reformní činnosti.

V závěru konečně shrnuje smysl světového zápasu a vrhá optimistický pohled do budoucnosti: „Mocnosti temnoty sloužily vítězství světla — vytoužený věk lidstva vzchází. Věříme v demokracii, věříme ve svobodu — a ve svobodu vždy větší a větší.“

Masarykovo prohlášení nezávislosti vzbudilo veliký ohlas v americkém tisku a bylo přijato se živým zájmem a sympatií v kruzích politických a diplomatických. Wilson potvrdil Masarykovi jeho přijetí dopisem, v němž píše: „Nemusím Vám říkati, s jakým pohnutím jsem četl Prohlášení neodvislosti vydané Československou Národní radou; myslím, že má poslední odpověď Rakousku Vám dá plný odhad mého stanoviska v této věci. Můžete býti jist, že můj zájem jest hluboce vznícen."

Naproti tomu u vědomí a pozornosti československých lidí v Evropě a zvláště doma — kde zůstalo dlouho širším kruhům skoro neznámo, — bylo do velké míry zatlačeno překotným během ohromujících událostí. Deset dní po prohlášení nezávislosti bylo toto velké slovo učiněno tělem a spolu zastíněno jaksi revolučním převratem doma, který však byl umožněn a připraven právě vším tím, čím vojensky i diplomaticky úspěšná revoluce zahraniční zasáhla do konečného řešení rakouského problému a co v Masarykově deklaraci z 18. října došlo vrcholného výrazu.

Jestliže v prohlášení nezávislosti Masaryk sliboval, že československý národ přijme ve své zahraniční politice plnou část odpovědnosti za reorganisaci východní Evropy, třeba připomenouti, že přípravě takové politiky věnoval v té době v Americe značnou část svého času a zájmu. Koncem září byla založena v New Yorku na jeho návrh „Středoevropská demokratická unie", připravená předchozí spoluprací malých národů střední Evropy na americké půdě.

Úkolem této společnosti, jejímž předsedou zvolen Masaryk sám, měla býti nejen informace a propaganda v americké veřejnosti, která se potom vskutku rozvinula velmi úspěšně, nýbrž i sblížení zúčast-

něných národů a jejich dohoda o zájmech společných, po případě i sporných, tak aby rozhodování o nich na mírové konferenci bylo snazší a příznivější. Unie sdružovala zástupce 11 malých a potlačených národů slovanských i neslovanských a jejich společná jednání vyvrcholila konferencemi ve Filadelfii (ve dnech 23. až 26. října).

Zde v historické americké „Síni neodvislosti" Masaryk zakončil konference přednesem slavnostního „Prohlášení společných zájmů neodvislých států střední Evropy", jež větším dílem sám sepsal a jež zástupci všech zúčastněných národů spolupodepsali. Obsahovalo zásady, podle nichž tito národové mají upraviti svůj vzájemný poměr v budoucnosti a řešiti určité důležité otázky svých nových států, o nichž se na konferencích jednalo.

Filadelfská konference má i zvláštní význam pro československý stát proto, že vedla bezprostředně americkou emigraci z Podkarpatské Rusi — vedenou G. Žatkovičem, pozdějším prvním guvernérem karpatoruským — k rozhodnutí, domáhati se připojení rusínské části Uher k československé republice jako samosprávné části její; úsilí to bylo potom korunováno zdarem na konferenci mírové.

Prohlášení nezávislosti československé bylo vydáno a podepsáno ne již Národní radou, nýbrž prozatímní vládou československou a datováno v Paříži, kde bylo dočasné sídlo této vlády. K historicky památné a důležité přeměně vůdčího orgánu československé revoluce ve skutečnou provisorní vládu československého státu uznaného spojenci došlo právě v důsledku těchto uznání 4 dny před deklarací nezávislosti, 14. října.

Toho dne dr. Beneš ve smyslu dřívější dohody s Masarykem a dovolávaje se již také uznání zahraniční Národní rady v Staňkově řeči z 2. října,

oznámil ustavení prozatímní vlády československé (datované 26. září) vládě francouzské a všem vládám spojeneckým. Presidentem vlády, ministerským předsedou a ministrem financí stává se prof. Masaryk, ministrem zahraničí i vnitra dr. Beneš, ministrem války dr. Štefánik. Diplomatickými zástupci u vlád spojeneckých jmenováni: Lev Sychrava v Paříži, Štěpán Osuský v Londýně, Lev Borský v Římě, Karel Pergler ve Washingtonu a Bohdan Pavlů v Rusku.

Hned druhý den francouzská vláda odpověděla uznáním vlády československé a v dalších dnech učinily tak i ostatní vlády spojenecké. Čechoslováci měli tak svou vládu a své diplomatické zastoupení v okamžiku, kdy — jak se pravilo v Benešově listu zahraničnímu ministru francouzskému — „veliké události volají všechny národy k účasti na rozhodnutích, která snad pro mnohá století dají Evropě nový politický řád". V prvních dnech listopadových zasedl pak vskutku již dr. Beneš vedle Clémenceaua, Lloyda George a Orlanda ke konferenčnímu stolu spojeneckých státníků, u něhož se jednalo o podmínkách příměří — nebo lépe: kapitulace — pro Rakousko-Uhersko a Německo.

Utvoření vlastní vlády a prohlášení státní nezávislosti československé dostalo se právě tehdy ve Francii zvláštního důrazu a posvěcení významným úspěchem československých oddílů na západní frontě u Terron a Vouziers v Champagni 21. října, kdy poprvé úřední zpráva francouzská zmínila se o bitevním výkonu československého vojska.

Obě veliké události zahraniční: utvoření vlády a prohlášení samostatnosti národní byly známy politickým kruhům v Praze 20. října, avšak tajily se před širší veřejností proto, aby nedošlo s některé

strany k nějakému nedosti uváženému a připravenému pokusu revolučnímu. V Národním výboru bylo rozhodnuto i po Wilsonově notě, pro Vídeň vražedné, čekati — čekati na chvíli, kdy Rakousko bude ve vší formě kapitulovati. Hlavní důvod tohoto rozhodnutí byla snaha zabrániti krveprolití, neboť počítalo se s tím, že proti českému pokusu vyvoditi praktické důsledky z Wilsonova prohlášení postaví se Rakousko na odpor zbraněmi.

Tak uplynul týden čekání, který byl také týdnem agonie Rakousko-Uherska. Uvnitř všichni národové myslí na sebe a ponechávají celek říše jeho osudu. Na frontách nastává a rychle se šíří rozklad jako samozřejmý odraz událostí ve vnitrozemí. Když počínala hořeti jejich vlastní střecha, Maďaři šli příkladem napřed v tom, že se obraceli zády k Vídni, avšak nemohli zabrániti, aby se potlačované národnosti nezachovaly stejně i k Pešti. Zříkají se dualismu a spolku s Německem — dokonce ústy samotného Tiszy, který byl ve válce jeho nejpevnějším sloupem — a marně lákají uherské národnosti sliby, jichž nouzový původ je zřejmý. A Maďaři jsou také první, kdo svým požadavkem, aby uherské pluky byly odvolány domů k obraně uherských hranic, vrážejí nůž do zad společné armádě na frontě piavské právě ve chvíli, kdy ji čeká těžká zkouška rozhodující ofensivy italské.

V Praze a v Čechách jakoby se pomalu již odvykalo rakouskému vládnutí, které nejskutečněji připomínají vlastně jen cizí vojenské posádky. Noviny tisknou často bez závady věci, které připadají jako hroudy házené na rakev monarchie. Příklad namátkou: v Socialistických listech z 16. října čteme černé na bílém: „Nikdo nebude již takovým pošetilcem, aby opakoval, co bylo r. 1526“. Národní listy vyšly po prvé opět 9. října, aniž čekaly na

úřední povolení, a v neděli 27. října oslavují dokonce pražské denní listy Masaryka a Wilsona celými články — nevybílenými.

To bylo možno ovšem jen proto, že Rakousko-Uhersko samo klečelo před Wilsonem žebrajíc o mír a že jím bylo přinuceno uznati konečně také za jakousi veličinu českou zahraniční vládu. Proto vydalo dokonce i pasy českým a jihoslovanským politikům na cestu do Švýcar, aby se tam mohli domluviti s představiteli protirakouské revoluce zahraniční o posledních věcech Rakouska. Bylo to z největších zadostiučinění, jež českému národu daly dějiny a pro českého člověka byl to nejnázornější důkaz, že Vídeň kapituluje před Prahou.

24. a 25. října odjeli čeští delegáti Kramář, Klofáč, Staněk, Habrman a Kalina, provázeni dr. Šámalem a bankovními řediteli dr. Preissem a Svobodou, do Ženevy k poradám s dr. Benešem, netuše, že se po deseti dnech vrátí již do svobodné domoviny. Počítali ještě s možností, že se válka ukončí na jaře příštího roku, přes to však odevzdali 31. října, kdy ještě nevěděli o převratu doma, do rukou Benešových slavnostní prohlášení jménem Národního výboru, jež mělo býti publikováno ve vhodné chvíli a v němž vděčně schválili všecko, co se stalo za hranicemi, a zlomili všecky svazky s Habsburky a s Rakouskem.

V ženevských poradách ujednáno budoucí utvoření prozatímní vlády zemí československých v Praze v tom smyslu, že členové zahraniční vlády podrží své funkce, až na to, že Masaryk byl označen za prvního presidenta republiky a s dr. Kramářem počítáno jako s prvým ministerským předsedou.

Bylo mluveno také o státní formě svobodného a sjednoceného Československa. Dr. Beneš oznámil, že zahraniční vláda nemá naprosto žádných zá-

vazků monarchistického a dynastického rázu. Všichni delegáti prohlásili se pro republiku s výjimkou dra Kramáře, který osobně se vyslovil pro monarchii, ponechávaje však rozhodnutí vládě zahraniční a podřizuje se bez námitky mínění většiny. Otázku tuto zodpovědělo ostatně již ve smyslu republikánském Masarykovo prohlášení nezávislosti. Po ruské revoluci většina národa doma i za hranicemi — a také rozhodná většina Kramářovy strany — představovala si československý stát jako republiku.

Ve Vídni po Wilsonově notě den ode dne více ztráceli hlavu. 22. října žádal císař naléhavě o rozmluvu posl. Klofáče, který s ostatními jel přes Vídeň do Ženevy. Setkali se ve dvorním vlaku na kterési stanici před Vídní a cestou panovník, který prohrával svou říši, měl už jen jednu prosbu k českému politikovi, v jehož vliv doma věřil: aby co se stane dál, dálo se bez krve. V tom jedině přání posledního rakouského císaře shodovalo se se snahou vůdců české revoluce.

Za několik dní poté 27. října bylo jmenováno poslední ministerstvo cislajtanské v čele s prof. Lammaschem, jehož úkolem mělo býti už jenom likvidovati staré Rakousko a odevzdati moc jednotlivým vládám národním. Týž den obrátil se vysoký důstojník generálního štábu jménem císařovým k českým poslancům se žádostí, aby se vypravili na italskou frontu a působili na bouřící se a desertující české oddíly již jen za tím účelem, aby vytrvali několik dní do uzavření příměří a do vyklizení ohromného válečného materiálu v ceně několika miliard, který jinak hrozil padnouti do rukou italských.

Tusar po telefonické rozmluvě s Rašínem odpověděl, že by Rakousko musilo dříve kapitulovat.

Ostatně byli by čeští poslanci přišli pozdě v každém případě, neboť rozvrat v armádě se vzmáhal od hodiny k hodině a katastrofa byla neodvratna. Rašín nabyl přesvědčení, že kapitulace může přijíti v několika hodinách. V noci na 28. říjen dr. Scheiner na upozornění Rašínovo zmobilisoval své stráže a spojky. Časně ráno sešli se předáci stran v Nár. výboru: Rašín, Stříbrný a Soukup u Švehly a rozhodli se, že Nár. výbor prohlásí samostatný český stát a chopí se vlády, jakmile přijde zpráva o kapitulaci Rakouska. Zpráva přišla během dopoledne.

Byla to odpověď nově jmenovaného ministra zahraničí hr. Andrássyho Wilsonovi, ve které oznamoval, že vláda rakousko-uherská souhlasí také s jeho názorem o právech národů rakousko-uherských, zejména o právech Čechoslováků a Jihoslovanů, a že je ochotna, „aniž by vyčkala výsledku jiného vyjednávání," vejíti v jednání o mír a okamžité příměří na všech frontách. Rakousko-Uhersko zrazovalo v poslední chvíli Německo, svého několikanásobného zachránce v této válce na poli bitevním, zrazovalo jej přes tolikrát prohlašovanou nibelungskou věrnost, aby samo zachránilo, co ještě zachrániti lze.

Jestliže Andrássy chtěl pravděpodobně říci svou notou, že nová úprava poměrů na území dosavadní monarchie ponechává se mírové konferenci a do té doby že má býti zachován zatím stav dosavadní, Čechové i Jihoslované pochopili poslední diplomatické slovo monarchie jako povel k činu, kterým by uvedli v život svá práva uznaná nyní i Vídní. Pražský Národní výbor ihned se rozhodl jednati a současně pražský lid vyšel na ulice, aby řekl sobě a celému světu, že konečně se cítí svobodný.

Před polednem památného pondělí 28. října předsednictvo Národního výboru, jehož dva členové již před tím převzali Válečný obilní ústav, rozjelo se

na místodržitelství a odtud do presidia zemské správní komise, aby přejalo státní politickou i autonomní zemskou správu do rukou Národního výboru jakožto vykonavatele vlastní státní svrchovanosti československé. Náměstku místodržitele Coudenhova, který dlel právě ve Vídni, a presidentu zemské správní komise hr. Schönbornovi nezbylo než vzíti tento revoluční akt na vědomí.

Poprvé po desíti letech vstoupili opět čeští poslanci a vůdcové do staroslavné a prachem pokryté síně sněmu království Českého, ubitého německou obstrukcí za nepřímé podpory vídeňských vlád, do síně, v níž do té chvíle bylo aprovisační skladiště zemského zaměstnanectva — s pytli mouky na poslaneckých sedadlech — a která nyní okamžitě byla vyklízena a zařizována, aby v ní mohl zasednouti revoluční parlament nového státu.

Mezitím dole ve městě lid sám počal zjevně účtovati s panstvím Vídně, aniž vyčkával pokynů politického vedení; vycítil takřka pudově, že nyní doba konečně se naplnila a čin uzrál. Jevištěm lidového projevu revolučního stalo se ono Václavské náměstí, s nímž jsou spojeny všecky památné manifestace a demonstrace české touhy a české nespokojenosti a jeho počátek umísťují svědkové na ono prostranství před redakcí Národní politiky, kde od vypuknutí války kupily se denně před vývěskami posledních zpráv z bojiště hloučky a davy Pražanů, válčíce a politisujíce s velezrádnou tendencí, začasté jen špatně zakrývanou.

Když asi o půl jedenácté dopoledne ředitel tiskárny „Politiky“ vyvěsil dávno připravený veliký plakát s nápisem „Příměří“ a když krátce poté na jeho místě ocitla se zpráva o kapitulační notě Andrássyově a na domě „Politiky“ vyvěšeny červenobílé prapory, zástup zde se hromadící rostl od minuty k minutě.

Jednotlivci v popředí předčítali hlasitě poslední poselství z Vídně a slova o uznání práv Čechoslováků a Jihoslovanů nacházela nadšenou a bouřlivou ozvěnu v posluchačstvu. Pojednou jakýsi mladý důstojník první sňal s čepice a zahodil do prachu iniciálu Karla Habsburského a ze zástupu ozval se výkřik „Ať žije Masaryk! Ať žije Wilson!“ Odvážný příklad k následování byl dán.

Stohlavý a za chvíli tisícihlavý zástup zanotoval „Kde domov můj?“, vojáci sami nebo lid vojákům strhovali „karlíčky“, místo nichž brzy se objevila na čepicích vojenských i policejních slovanská trikolora, dav se hnul k pomníku sv. Václava, vzrůstaje cestou jako lavina, a na střechách vyskakovaly nové prapory jako živé plameny. Když se vůdčí členové Národního výboru vrátili z Malé strany do středu města, našli již na ulicích ohromnou lidovou masu, jásající a vzrušenou, která tu stála jako nejširší a nejbezpečnější opora všeho jejich podnikání.

U sochy sv. Václava, kde zatím mluvil již k davům poslanec dr. Zahradník, velmi populární od nějaké doby svými radikálními projevy ve vídeňské sněmovně, prohlásili předáci Národního výboru samostatný stát, žádajíce při tom, aby důstojný ráz národních projevů nebyl ničím porušen. K tomu cíli mobilisovali ihned řadu hudebních kapel, které procházely městem v čele lidových průvodů, jež své nadšení a své dojetí z nevypověditelného štěstí svobody vyzpívaly národními písněmi.

Zvláštní radostí a vášní 28. října byla honba za rakouskými orly, které byly nejednou s námahou a akrobatickou dovedností snímány a s hlukem „topeny“ ve Vltavě. Odpoledne na Staroměstském náměstí utvářela se situace velmi hrozivě. Maďarské kompanie, jež obsadily náměstí, stály tu s puškami

a bodáky proti živé hradbě lidských těl a jen včasným telefonickým zakročením jednatele Národ. výboru u místního velitele bylo dosaženo odvolání vojska a zabráněno možnému velkému krveprolití.

Zatím pokračovalo přejímání a obsazování důležitých státních úřadův a objektů a večer — kdy na Žofíně se shromáždili důstojníci a vojáci stavějící se ihned do služeb Národního výboru — došlo i na vojenské velitelství. Velící generál Kestřánek se svou družinou odjel v průvodu dra Scheinera a Soukupa do schůze Národního výboru, kde sjednána dohoda v tom smyslu, že české vojsko bude nadále podléhati Národnímu výboru, který jmenoval jeho nejvyšším správcem dra Scheinera, a že vojska vůbec bude užito jedině se souhlasem a podle potřeby Národního výboru. Přes to dva dny po té, 30. října, učinili generálové na příkaz z Vídně pokus skutkem zrušiti tuto úmluvu, ale s nezdarem. Budova velitelství byla obsazena za pasivity maďarských vojáků, vojenská správa přešla cele do rukou revoluční národní vlády a cizí vojska vypravena na cestu domů, která jim byla milejší než obrana rakouských barev v Praze.

Pozdě večer usnesl se Národní výbor na prvém zákonu československého státu z péra Rašínova, kterým se ustanovení státní formy zůstavuje Národnímu shromáždění společně s Národní radou v Paříži a kterým se prohlašuje zatímní platnost a působnost všech dosavadních zákonů i úřadů, aby byl zajištěn nerušený přechod ze starého do nového státního života a zabráněno zmatkům.

Zároveň vydáno provolání k národu, jež druhý den čtlo se na nárožích. „Tvůj odvěký sen stal se skutkem. Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných kulturních států světa“ — tak začínala tato památná apostrofa lidu československého, v níž vůdcové vybízeli jej k vážnosti a důstoj-

nosti hodné veliké dějinné chvíle: „Zachovejž štít čistý, jako jej zachovalo Tvé národní vojsko: československé legie!... Naši osvoboditelé Masaryk a Wilson nesmějí býti zklamáni ve svém přesvědčení, že dobyli svobody lidu, který dovede sám sobě vládnouti.“

Na obou těchto prvých projevech Národního výboru jako představitele státní svrchovanosti československé podepsán byl vedle Čechů Švehly, dra Rašína, Stříbrného a dra Soukupa již také Slovák dr. Šrobár, který byl před 10 dny propuštěn ze žaláře a přijel právě večer 28. října do Prahy.

Toho historického a přemocnými dojmy bohatého dne Praha — jejíž ulice teprve večer zaplavilo dělnictvo, odloživši na zítří svůj národně sváteční klid práce — ukládala se pozdě k spánku, opojena závratným triumfem a štěstím, kterým nevyzpytatelná spravedlnost osudu odměňovala Čechy za věky ponížení a hoře.

A jako elektrická vlna proběhla zemí zpráva o zrození české svobody v Praze. V hlavním městě Moravy a vůbec ve všech odlehlejších částech nového státu dnem osvobozenského převratu byl 29. říjen. S jakou ozvěnou se potkalo radostné poselství všude, nepoví nám snad nic krásněji než prostý dopis osmdesátileté babičky, bývalé paní starostové ve Světlé pod Ještědem, v němž svým blízkým popisuje svůj 28. říjen:

„Milí drahý přátelé.

... Teď se člověk aspoň zas probudil. Vzácný božský mužové, z drahých rodičů zrození, z matek božských — tak sem volala na kolenouch a hořce sem plakala, když přišla slečna s pošty, totiž přilítla: Tetičko naše, telefon, československý stát! — Celá sem se třásla, najednou sem ze země vstala, nehledala, ale obrátila kufr, co bylo jindy pečlivě složený,

rozházela sem po zemi, chytila prapory, strhla sem s paulače bidla, utíkala jako bláznivá na půdu, zas dolů pro židli, otevřela sem ve střeše okna, v minuti byly venku prapory a jako hadi sem tam vlály... Teď všecki k nám, nejdříve pan děkan; žádnej tomu nechtěl věřit. Druhý den byly prapory u sestry, na kostele, u starosty, ve škole a na poště. Nemohla sem se uklidnit kolik dnů. Když sem prapory pověsila, šla sem nejdříve do kostela Pánu Bohu poděkovat a těm našim drahým vymožencům vyprosit sílu, zdraví a trpělivost. A jak by se naše drahý s námi těšili, ty chudáci ubohý kryje černá zem, ani si spomenout nesmím..."

Slovensko prohlásilo se pro společný stát se zeměmi českými deklarací zástupců všech politických stran, tvořících slovenskou Národní radu s Matúšem Dulou v čele a shromážděných 30. října v Turčanském Sv. Martině. V této deklaraci Slováci označují se za „část jazykově i kulturně-historicky jednotného národa československého", pro nějž žádají „neomezené sebeurčovací právo na základě úplné neodvislosti".

První dny a týdny popřevratové byly naplněny horečnou, nadlidskou prací o organisaci nového státu uprostřed chaosu a rozvratu, jenž zachvátil střední Evropu po pádu starého režimu a vítězství revoluce. Rakousko-Uhersko rozpadlo se v samostatné národní státy a spolu s ním dynastie habsburská odcházela s historického jeviště.

Den po pražském převratu svrhli jho Vídně a Pešti Chorvati a Srbové v Záhřebě a Slovinci v Lublani, aby se Srby z království spojili se ve velké sjednocené Jugoslavii v téže době, kdy také uherští Rumuni prohlásili se částí Velkého Rumunska. Poláci poslouchali již dříve vládu varšavskou. Němci rakouští vyhlásili republiku 12. listopadu a

4 dni nato učinili tak i Maďaři. Tito marně se snažili zachrániti se nejprve demokratickou revolucí s hr. Károlyim v čele, — jež propukla 31. října, — a později převratem komunistickým. Nedosáhli od spojenců lepších podmínek, než byly ty, za jakých povoleno příměří Vídni 3. listopadu a které zároveň s katastrofou piavskou zpečetily konec vojenské moci rakouské. Císař Karel uznal nový stav věcí v Rakousích i v Uhrách a z jara r. 1919 odešel do Švýcar.

Současně hroutila se v plamenech revoluce a pod údery útočících spojeneckých armád pyšná budova hohenzollernského císařství německého. V prvních dnech listopadových počaly vojenské vzpoury, nejprve mezi námořníky, a revoluční duch vzmáhal se den ode dne v zemi stejně jako na frontě, kde nastal všeobecný ústup. 9. listopadu císař Vilém II. vzdal se trůnu a prchl do Holandska, dva dny poté podepsali plnomocníci nové sociálně demokratické vlády německé podmínky příměří, jež diktoval maršál Foch a jimiž zlomena úplně hrozivá do té doby moc nejvojenštějšího státu Evropy. Po pruských Hohenzollerech zbaveny svých trůnů všecky dynastie německé a na nejpevnější baště monarchismu v Evropě vztyčen rudý prapor republikánské demokracie a socialismu.

V takovém dějinném rámci odehrálo se 14. listopadu první zasedání revolučního národního shromáždění československého, v němž zasedlo již také 40 zástupců Slovenska. V historické schůzi této dr. Kramář — jenž se vrátil v čele ženevské delegace 5. listopadu — jako předseda Nár. výboru prohlásil slavnostně sesazení Habsburků s trůnu českého, proklamoval republiku československou a navrhl zvolení T. G. Masaryka prvním jejím presidentem. Stará budova na tichém Sněmovním náměstí otřásala

se při tom bouřlivými projevy jednomyslného souhlasu a nadšení. Zde svornou volbou naznačena také první vláda československého státu s dr. Kramářem jako ministerským předsedou v čele a s předními vůdci osvobozenského zápasu na ministerských křeslech.

14. listopad je tak formálním zakončením a dovršením osvobozenského převratu z 28. října. Význam 28. října byl v tom, že národ sám svými představiteli ujal se výkonu moci a vlády na svém území a učinil teprve celou a plnou skutečností samostatnou existenci československého státu, jež byla již předtím za hranicemi mezinárodně a právně spojenci uznána a uznanou representací národa prohlášena. 14. listopadu byl na domácí půdě učiněn podobný závěrečný a slavnostní revoluční akt, jakým bylo za hranicemi prohlášení nezávislosti československé jménem prozatímní vlády Masarykovy 18. října, a toho dne byla formálně a pravoplatně ve smyslu dohody ženevské sjednocena revoluční vláda zahraniční s revoluční vládou domácí.

Velikým svátkem osvobozeného národa po 28. říjnu byl 21. prosinec r. 1918, den návratu hlavy protirakouského odboje zahraničního a nyní i hlavy obnoveného národního státu. T. G. Masaryk přijížděl v triumfu, jakého Praha neviděla, na hrad pražský, aby v staroslavném sídle králů českých představoval novou demokratickou autoritu svobodného národa. Pro oba jeho hlavní spolupracovníky a členy zahraniční vlády, Štefánika a Beneše, stejně jako pro největší část jeho oddaných spolubojovníků v zahraniční armádě čas návratu do svobodné vlasti však ještě nepřišel. Jen pluky francouzské a italské legie vrátily se hned v prvních měsících popřevratových, slavně vítány vděčným národem, vrátily se, nikoli aby odpočívaly na svém vavřínu,

nýbrž aby přinesly své ohrožené vlasti novou oběť krve. Také ozbrojené sbory legie ruské dlouho ještě krvácely v dalekých pláních sibiřských.

Zbývalo totiž ještě po 28. říjnu a 14. listopadu pražském mnoho odpovědné práce a obětavého úsilí k zabezpečení hlavních plodů vítězné války a revoluce. Doma bylo třeba především zajistiti si pevné držení území a hranic republiky, v Paříži na mírové konferenci bylo nutno dosíci vedle mezinárodně právní sankce také výhodných životních podmínek pro obnovený náš stát. Na Rusi zatím návratu vojska domů stály v cestě ohledy a překážky, jež nebylo snadno překonati.

Všecky tyto úkoly byly posléze celkem šťastně dokonány. Pokus Němců z českých zemí odtrhnouti zněmčená území od našeho státu a spojiti je s německým Rakouskem byl dosti lehce potlačen a do konce roku 1918 byly historické hranice českého státu v moci Čechů. Po té stránce bylo důležité, že Německo, jsouc samo hluboce zasaženo katastrofální porážkou a revolucí, uznalo hned v prvých dnech popřevratových oficiálně náš stát. Naproti tomu Poláci zůstali v držení značné části těšínského Slezska, a většího vynaložení sil bylo třeba k osvobození Slovenska od maďarských posádek koncem r. 1918 a počátkem r. 1919, při čemž stejně jako v brzké válce s Maďary, způsobené jejich vpádem na Slovensko v květnu 1919, podstatně přispěly ke konečnému úspěchu legie italské.

Na mírovou konferenci Čechoslováci, zastupovaní drem Benešem a drem Kramářem, vstupovali jako existující již a uznaný samostatný stát, rovnoprávný mezi vítěznými státy spojeneckými. Toto postavení vděčili velkým zásadním úspěchům revoluce zahraniční i říjnovému triumfu revoluce do-

mácí, stavící přátele i nepřátele před hotový skutek nezávislosti československé. Československo mezi 27 mocnostmi spojenými a sdruženými podepsalo mírové smlouvy: versailleskou s Německem 28. června, saint-germainskou s Rakouskem 10. září r. 1919 a trianonskou s Maďarskem 4. června 1920, které jsou právními pilíři, na nichž spočívá mezinárodní postavení samostatného Československa a Nová Evropa, vzešlá z veliké války a uskutečňující — ne-li v úplnosti a dokonalosti — přece v hlavní a podstatné části ideály národnosti a demokracie. Smlouvy tyto vedle uznání všemi smluvními stranami zaručily Československu historické hranice (málo zvětšené) zemí českých — až na Těšínsko, jež v červenci 1920 spolu se slovenskou Spiší a Oravou rozděleno mezi Prahou a Varšavou, — a určily dnešní, v celku uspokojivé hranice Slovenska a autonomní Podkarpatské Rusi.

Mezitím pokračovala sibiřská dohra československého odboje. Vojsko od podzimu r. 1918 prožívalo krisi, jejíž příčinou byla nejen únava z nepřetržitých bojů a jistá demoralisace z ústupu, zaviněné nedostatkem spojenecké a ruské pomoci, nýbrž hlavně touha vojska po návratu domů od té doby, kdy vlastního velikého cíle zápasu bylo dosaženo, vlast byla osvobozena a v Evropě zavřeno příměří po kapitulaci ústředních mocností. K tomu přistoupila nedůvěra a odpor ke Kolčakovu násilnému a reakčnímu režimu, jenž připravil si sám svůj pád později, když kromě postupujících bolševických armád měl proti sobě povstání demokratických živlů po celé Sibiři. Tragickou obětí vnitřní krise našeho vojska stal se plukovník Švec, jeden z nejlepších vojáků naší revoluce, který skončil vlastní kulí a byl pohřben právě ve veliký den radosti v Čechách, 28. října 1918.

Gen. Štefánik dlel od listopadu 1918 do ledna 1919 u vojska a poznav jeho stav fysický i duševní, zasazoval se o to, aby bylo staženo s fronty a užito ho k střežení velké části sibiřské magistrály. Službou touto vojsko jednak zabezpečovalo si jedinou cestu k odjezdu do vlasti, jenž neustále byl odkládán, jednak nepřímo též pomáhalo režimu diktátora Kolčaka, zavrhovaného svorně demokratickosocialistickými kruhy ruskými i Čechoslováky. Nejasná a trapná tato situace, prodlužovaná kolísavostí spojenců, způsobila, že v plucích při službě o sobě velmi vysilující rostlo rozčilení a nedůvěra k vedení, jež činěno zodpovědným za to, že vojsko vlastně nuceno je konati policejní služby vládě Kolčakově. Tento konflikt byl ještě přiostřen Štefánikovým pokusem, přizpůsobiti vnitřní organisaci sibiřské armády novým poměrům daným utvořením československého státu. Obtížné postavení Čechoslováků v sibiřských zmatcích komplikovalo se tak ještě vnitřními spory.

V takových okolnostech bylo pro vojáky vysvobozením, když po dlouhém úsilí podařilo se dosíci soustavné evakuace vojska opouštějícího Sibiř a soustřeďujícího se ve Vladivostoku. První a poslední československý ministr války, gen. Štefánik, vracel se domů již 4. května 1919, aby sřítiv se s letadlem před samým cílem, odevzdal jen trosky svého těla v náruč rodného Slovenska, jehož byl nejskvělejším rytířem v boji za svobodu. Během 20 měsíců do září 1920 vrátily se postupně ruské legie cestou kolem světa do vlasti, která je toužebně očekávala.

Slavná anabase Čechoslováků byla skončena — hrdinská epopej československého odboje byla dopěna.

OBSAH:

I. Evropa na cestě k veliké válce a nezdar českých snah o samostatnost v Rakousku 5
II. V počátcích války: naše naděje v Rusko a persekuce doma; první projevy odboje za hranicemi. (Do jara 1915.) 25
III. Vývoj akce zahraniční ve spojení s domácí Maffií až do veřejného vystoupení proti Rakousku. (Do listopadu 1915.) 49
IV. První úspěchy hnutí zahraničního a doba „temna“ v Čechách. (Do března 1917.) 65
V. Rozvoj hnutí za hranicemi od ruské revoluce do ruské kapitulace a vznik samostatné armády. (Od března 1917 do března 1918.) 90
VI. Uvolnění politického života a veřejné rozvinutí československé otázky doma. (Jaro 1917.) . . 109
VII. Domácí zápas o řešení československé otázky a sjednocení obou front osvobozenského boje. (Od léta 1917 do počátku 1918.) 125
VIII. Rozhodující úspěchy revoluce za hranicemi: sibiřské tažení a uznání Čechoslováků za válčící národ spojenecký. (Od března do září 1918.) 140
IX. Stoupající vlna odboje proti Vídni v zemích českých (Jaro a léto 1918.) 164
X. Znovuzrození československé samostatnosti na troskách Rakousko-Uherska a uprostřed nové Evropy. (Říjen a po říjnu 1918.) 176

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 04 01 07 003 4